

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

HARMINCZADIK KÖTET.

1895—96.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1896.

300858

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

Hivatalos közlemények 1895/96.

	Lap
I. Gyulai Pál elnöki megnyitó beszéde a Kisfaludy-Társaság XLIX. ünnepélyes közülésén 1896 február 9-dikén	3
II. Vargha Gyula titkári jelentése ugyanakkor	9
III. Zichy Antal pohárköszöntője Kölcey Ferencz emlékére az 1896 február 9-diki díszlakomán	16
IV. Hegedüs István beszéde Beöthy László szülőháza előtt Komáromban 1895 október 10-dikén	19
V. Pályázati jelentések.	
1. Az Arany János élete és munkáira kitűzött Lukács Krisztina pályadíjról (Szász Károly, Vadnay Károly, Péterfy Jenő)	21
2. A kisebb költői elbeszélésre kitűzött Bulyovszky Gyuláné-féle pályadíjról (Lévay József, Kozma Andor, Radó Antal)	23
3. A honfoglalás mondáira kitűzött Lukács Krisztina-féle pályadíjról (Beöthy Zsolt, Szilády Áron, Zichy Antal)	28
VI. Kiegészítő jelentések régibb pályázatokról.	
1. Gyulai Pál jelentése Ferenczy Zoltán Petőfi-életrajzáról	33
2. Bayer József és Arany László jelentése dr. Varga Ottó magyar történetének befejező részéről	34
VII. A Kisfaludy-Társaság 1896 febr. 9-dikén kihirdetett jutalomtételei	39
VIII. A Kisfaludy-Társaság XLIX. ünnepélyes közülésének tárgyai	41
IX. Kivonat a Kisfaludy-Társaság 1895/6. évi jegyzőkönyveiből	42
X. Mellékletek a jegyzőkönyvekhez.	
1. Fölhívás a külföldi anthologia ügyében	53
2. Pályaművek jegyzéke	56
3. A Kisfaludy-Társaság 1896. évi költségvetése és vagyonállása	57
XI. Bíráló jelentések a Kisfaludy-Társasághoz benyújtott munkákról.	
1. Árgirus királyfiról (Vargha Gyula, Ábrányi Emil)	58
2. Gyula honvéd és szeretője (Radó Antal, Jakab Ödön)	60
3. Longfellow versei, Szász Béla fordításában (Hegedüs István, Ábrányi Emil)	63
4. A rózsza történetéről (Radó Antal)	65
5. Haraszti Molière-könyvéről (Szász Károly, Bayer József)	66

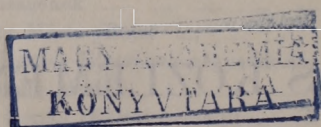
	Lap
XII. A Kisfaludy-Társaság Alapszabályai	69
XIII. A Kisfaludy-Társaság Ügyrendje	76
XIV. A Kisfaludy-Társaság személyzete 1896 február 9-dikén	89
XV. A Kisfaludy-Társaság elhunyt tagjai ugyanaddig	92
XVI. A Kisfaludy-Társaság alapítói ugyanaddig	95

Irodalmi munkálatok.

RADÓ ANTAL: Egy új olasz költőnő (Székfoglaló)	103
JAKAB ÖDÖN: Költemények (Székfoglaló)	120
JAKAB ÖDÖN: Egy kolostor templomában	127
ÁGAI ADOLF: Utazás Pestről Budapestre	130
KOZMA ANDOR: Virágének	147
HERCZEG FERENCZ: Márta (Rajz)	150
BAKSAY SÁNDOR: Homér Iliásának negyedik éneke	159
VÁRADI ANTAL: Stella maris	177
BÉKÁSSY HELÉN: Ilonka (Költői beszély)	181

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1894/1895.

I.

GYULAI PÁL ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XLIX. ÜNNEPI KÖZÜLÉSÉN 1896. FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Tisztelt gyülekezet!

Mielőtt megnyitnám ünnepélyes közülésünket, legyen szabad egy rövid negyedórát br. Kemény Zsigmond emlékének szentelnem, a kinek márvány mellsobrát tisztelői adományaiból immár elkészíttette Társaságunk s ezennel bemutatja a közönségnek.

Bárá Kemény egykor elnökünk volt, buzgó elnökünk, a kinek egy válságos napon veszélyben forgó vagyonunk megmentését köszönhetjük. De nem ez kegyeletünk főforrása, hanem az ő írói érdemei, melyekkel annyi fényt árasztott Társaságunkra. Kemény harmincz éven át, mint regényíró és publicista szolgálta nemzetét. E két pálya között oszlott meg munkássága, a míg csak birta tollát. Politikai szélsékségekben regényeket írt, küzdelmesebb időben politikai röpiratokat és vezércikkeket. Mint regényírót csakhamar Jósika és Eötvös mellett emlegette a közönség, mint politikus, bár lassabban, de folyvást emelkedett s vezércikkeivel s egy napilap szerkesztésével nevezetes befolyást gyakorolt közéletünkre.

Kemény sajtósági helyet foglal el regényíróink között, de a legfőbb sajtóság, mely őt megkülönbözteti, a tragikum erős érzéke. Valóban regényei tragikai művek, tragikaiabbak tragédiáinknál. Rajtok nem annyira kellem ömlik el, mint némi zord fonség, s derült hangulat helyett a búskomolyság árnya borong: a fájdalom és megnyugvás bizonyos vegyülete. Éles szeme az állami és társadalmi bonyodalmakban hamar meglátja a végzetest és az egyénekben azt az elemet, mely fejlődve örvény felé vonja a halandót. Folyvást tragikai összeütközéseket vesz tárgyul, az egyént rajzolja, a ki összeütközik az egyetemességgel vagy együtlegességgel és elbukik. De tragikai hőseinek kiinduló pontját, fejlődését és katasztrófáját bajos volna egy rövid szabatos meghatározás alá

vonni. Egyik esetben a viszonyok alakítják tragikai hősét, másokban a hős tettei idézik fel a bonyodalmat, néha párhuzamosan halad egyik a másik mellett. Sorsukat a viszonyok és szenvedélyeik döntik el s a végzet és szabadakarat egymás részei. Az állami és társadalmi viszonyok mily változatossága táplálja a szenvedélyeket s az emberi természet mily gazdagsága nyilatkozik az élet küzdelmeiben. Az élet szép, mint a paradicsom kertje, de a lombok suttogásában kigyó sziszeg; reményeink, vágyaink tündérligetekbe csálnak bennünket, de minden bokorban nemesis ólálkodik. A szegény halandó folyvást saját és mások tetteinek hatása alatt áll s a végeredményt ritkán számíthatja ki. A küzdelem hevében elveszítjük ítéletünk biztonságát s csak akkor látunk tisztábban, a mikor már késő. E mellett bűnhődésünk ritkán van arányban tévedéseinkkel; az állami, társadalmi, általában az erkölcsi viszonyok fejleményei ép oly kényszerűek, mint a physikai törvények: nem ismerik a szánalmat, könyörületességet, sőt még az igazságosságot sem. A tévedés, gyöngeség, hiba, gyászosabb következményeket szülhetnek, mint maga a bűn s maga, a tévedő vagy bűnös nemcsak magát sodorja örvénybe, hanem azokat is, a kik hozzá ragaszkodtak. Mindez a tragikum mysticismusa, melyet az ókor épen azért a fátum fogalmába foglalt össze, a keresztyén hit pedig a túlvilágba helyezte a rejtély megoldását, a végleges, örök igazságosságot.

Igy fogta fel Kemény a tragikumot s bár első ifjúsága arra a korra esik, midőn diadalát ülte a franczia romanticismus, a mely annyira kedvelte a nagy bűnök tragikumát, ő inkább a nemesebb szenvedélyek, mondhatni az erény tragikuma felé fordult előszeretettel. Senkisé ismét volt buzgóbb magyarázója azon szárnyas igének, hogy a pokol jó szándékkal van kikövezve. Valóban a nagy bűnöktől inkább meg tudjuk őrizni magunkat, mint szívünk nemes, de eszélytelen elragadtatásaitól. Boldogítani akarunk mást és szerencsétlenné teszszük; erényünk könnyen örvény felé ragadhat bennünket, ha nem párosul eszélylyel; szolgálni hiszszük hazánkat és sértjük érdekeit, mert bonyodalmas voltukat nem tudjuk megérteni; erélyünk, tevékenységünk épen annyi bajt hozhat reánk, mint önmérsékletünk és tétlenségünk; engedünk egy szeszélyes felindulásnak és elhatároztuk sorsunk tragikai folyamát. Ily s ezekhez hasonló eszméket hirdetnek Kemény regényei, melyeknek bonyodalmát erős jellemrajz táplálja. Kemény kedveli az összetett indokokat, a szenvedélyek rajzában több indokot, szenvedélyt olvaszt össze, melyek egymásra hatva, egymást élesztve vagy mérsékelve idézik elő a bonyodalmat és kifejlést. Különösen kitűnő a lelki küzdelmek rajzában. Élénken tolmácsolja a szív és ész dialektikáját, a képzelődés erejét elhatározásunkra,

a tette ragadtatás vagy a tett visszahatásának hangulatát s a halálra sebzett hős végperceit.

Kemény regényei nagyrészt történelmiek, csak két regényt s egy pár nagyobb beszélyt írt a jelenkorból. Vonzotta szülőföldjének, Erdélynek történelme. Atyja birtoka közel feküdt Gyulafehérvárhoz, az erdélyi fejedelmek székhelyéhez, hol egyik őse, Kemény János fejedelem is trónolt, közel a szentimrei térhez, hol másik őse, Kemény Simon Hunyadi Jánosért áldozta fel magát. Családja emlékei megkedveltették vele az erdélyi emlékirókat. Mély benyomást tett reá Magyarország kettészakadása, Izabella királyné és Martinuzzi, a Báthory- és Rákóczy-család. A történelmi regény már felzsendült irodalmunkban, Kemény emelni igyekezett azt, történelmi szellemet lehelve belé. Nagy súlyt fektetett a korrajzra, de nem a külsőségekben, hanem a lényegesegekben. A kor eszméit és szenvedélyeit testesítette meg személyeiben és összeolvasztotta a költői célt és a történelmi hűséget. A családi tragédiák szoros kapcsolatban vannak az országos viszonyokkal s a történelmi és költött személyek egyaránt a kor színében jelennek meg. *Gyulai Pál* című regényében mily élesen tünteti föl a prágai és stambuli udvar eselszövényeit, a jezsuitákat és muderriseket, a pártokat és államférfiakat s magát Báthory Zsigmond udvarát, melynek körében foly le a regény tragédiája. Az *özvegy és leánya*-ban és a *Rajongók*-ban jellemzőn tárnak elénkbe I. Rákóczy György kora, az erdélyi fejedelemség létjoga, politikája, diplomáciája, a katholicismus és protestantismus küzdelme, az elnyomott secták rajongása s mindezzel kapcsolatban az örök emberi szenvedélyek harcza. Utolsó regényében a *Zord idő*-ben egy családi drámát véve központúl, Magyarország állami és társadalmi felbomlását rajzolja. Buda eleste, a török hódoltság s az erdélyi fejedelemség megalakulása a regény főpontjai, a bonyodalom és jellemrajz egészen e viszonyok szülöttei. Keménynek nemcsak a történelemből, hanem a jelen életből vett regényein is megérzik a kor levegője. Háttérök a harminczas és negyvenes évek magyar viszonyai. Kemény mindig tényleges viszonyokból indul ki, erős képzelme a múlt vagy jelen valóságát alakítja s a korfestő és lélekbuvár összehangzik benne a költővel.

A regényíró Kemény a publicistában és hirlapíróban sem tagadta meg magát. A költőt és politikust összekapcsolta az eszme és hangulat bizonyos rokonsága. Valamint regényeiben a nemes szenvedélyek tévedéseit rajzolta, úgy politikai műveiben előszeretettel fejtegette a nemes törekvések tévedéseit, a hazafiság túlságait, némely népszerű eszmék árnyoldalait, sőt veszélyeit. Regényeiben örömet merült a lélekbuvárlat mélységeibe, mint politikai író semmit sem kedvelt annyira, mint az eszmék fejleményeinek, a tények okainak, az események értelmének

nyomozását. Behatóan bonczoló tehetségét tudományos műveltség és széleskörű ismeretek támogatták. Lapja szerkesztésében talán egyet-mást elhanyagolt, de a nevezetes pillanatokban mindig résen állott s a legfontosabb kérdéseket folyvást tárgyalta. Lapjának határozott iránya volt, nem szeszélyből, hiúságból vagy önzésből, hanem mély színe, meggyőződésből s mindig tudta, mit, mikor s hogyan kell írni. Ellenfelei álláspontját hiven felfogta, akaratlan sem értette félre s a heves küzdelmek napjaiban is folyvást megőrizte lapja méltóságát. Ma már nem kívánunk ennyit vezérczikkíróinktól és szerkesztőinktől. Megelégszünk kevesebbel, sőt hajlandók vagyunk lenézni régi hirlapirodalmunkat. Nemrég olvashattuk valamelyik napilapban, hogy a fejlődésnek mily alacsony fokán állott régibb hirlapirodalmunk a maihoz képest, csak egy pár évtizede fejlődöttünk oda, hogy a külfölddel is versenyezhetünk. Bizonyára mai hirlapjaink mozgékonyabbak, gyorsabb közlésűek, a miben elősegíti őket közlekedési eszközeink fejlődése; bizonyára terjedelmesebbek, változatosabbak s több ágát ölelik fel a közéletnek, mit részben a sajtószabadságnak s jobb anyagi helyzetöknek is köszönhetnek, de mégis régibb hirlapjainktól irigyelhetnek valamit, azokat a vezérférfiakat, a kik a régibb lapok élén állottak, azokat az államférfiakat, a kik írók is voltak egyszersmind s írói munkásságukkal annyira megtermékenyítették közéletünket. Elég legyen csak Széchenyi, Kossuthot, Desseffy Aurélt, Eötvös Józsefet, Szalay Lászlót és Csengery Antalt említeni.

E férfiak közé tartozott Kemény is. Erdélyben kezdette politikai pályáját; fel-felszóltat Kolozsmegye közgyűlésein s vezérczikkeket írt egyik kolozsvári politikai lapba. Igyekezett odahatni, hogy az erdélyi ellenzék ne csak sérelmi politikát űzzön, hanem foglalkozzék a reform kérdéseivel is. A *Korteskedés és ellenszerei* című röpirata, mely tárgyával kapcsolatban reformjaink vezéreszméiről, a censusról s a demokratiai törekvések s a magyar nemzetiségi érdekek kiegyeztetéséről értekezett, szélesebb körben tette ismertté nevét. Az akadémia tagjává választotta, Széchenyi pedig megbízta egy általa alapítandó lap szerkesztésével. Kemény nem remélve, hogy Széchenyi vezérlete alatt új pártot alakíthasson, nem lépett ki pártjából, az Eötvös-töredékhez csatlakozott s 1846-ban Pestre költözve Csengery *Pesti Hírlap*-jának előbb fődolgozótársa, majd társ-szerkesztője lett. Itt leginkább oly kérdésekről írt, melyek alkotmányunknak a képviselő rendszerre való átmenetelét tárgyalták, majd 1848-ban a márcziusi napokon kezdve egész december végéig folyvást cikkeivel kísérte a mozgalmakat, egyaránt küzdve a bécsi és pesti szélsőségek ellen. Mint képviselő követte a kormányt Debreczenbe, Szegedre, Aradra s a világosi nap után Ugocsa- és Szat-

mármegyében bujdosott. Visszatérve és kegyelmet nyerve, újra föl vette írói tollát, egy pár történelmi tanulmányt írt s két röpiratot a *Forradalom után* s *Még egy szó a forradalom után* címűeket. Ezek legkitünőbb politikai művei Keménynek. Bámulatos az a tárgyilagosság, az a beható bonczolás, a melylyel a közelmúlt huszonöt év történelmét tárgyalja. Kimutatja a kormány és pártok tévedéseit, saját párttöredékét sem kimélve. A múlt és jelen tanulságaiból ad tanácsot a jövőre. Egyesülésre szólítja fel a hazai pártokat egy nagy nemzeti párttá, mind a dynastiának, mind a nemzetnek azt a tanácsot adja, hogy lépjen vissza a *Pragmatica sanctio* alapjára, mely mindkettőjük jogfolytonosságának legfőbb biztosítója. Mi volt egyéb e két röpirat lényege, mint magva a kiegyezésnek, mely 1867-ben terebélyes fává nőtt? De akkor Keményre senki sem hallgatott, fent lenézték, alant gyanúsították. Azonban volt jutalma is. E röpiratok még szorosabbra fűzték Deákkal való barátságát, a ki azelőtt is nagyra becsülte jellemét s tehetségét. Kemény 1855-ben átvette a *Pesti Napló* szerkesztését s az *Angol királynő*-be költözött, hol Deák is lakott.

E két férfiúval a magyar politika súlypontja az *Angol királynő*-be költözött. Deák szerény, de tágas szobája az ország szalonja volt, melyet gyakran látogatott meg, pártkülönbség nélkül, minden rendű és rangú hazafi. Deák jobban ismerte az ország hangulatát, mint a rendőrség feje. Látogatói az ország minden részéből értesítést hoztak neki s irányt, vigaszt vittek el tőle, lelkiert a türelemre, kitartásra és buzdítást hazafias cselekvésre oly téren, mely még szabad volt. Sikertelen kísérlete után Kemény is a szenvedőleges ellenállás és várás politikáját követte, de cselekvésre buzdította nemzetét a társadalmi téren. Lapjában nem foglalkozott a belügyi politikával, csak följegyezte a tényeket s csak külügyi, társadalmi és irodalmi kérdésekről írt. Erősíteni törekedett a nemzeti összetartás szellemét, buzdítani a nemzetiséghez való hűséget, irányt adni a társadalmi erőnek minden téren. A kormány gyanús szemmel tekintett lapjára, a rendőrség örömet boszantotta, de Kemény közönyös türelmén s nyugodt méltóságán nem fogott ki. Nem írt olyat, a mibe belekőthettek volna, arra, a miről hallgatott, nem kényszeríthették, pedig ez volt leghathatósabb szónoklata.

De végre 1860-ban, midőn az októberi diploma kiadatott, szólania kellett nyíltan és hangosan. Egy pár napi habozás után meg is szólalt s kitűzte az 1848-ki törvények zászlóját, de óvatosan, ki nem zárva a kiegyenlítés lehetőségét. A nagy szótól hangzott az ország s Kemény vívta első csatáját Zsedényi Edével, az októberi diploma egyik képviselőjével. Az országgyűlés megnyíltával Deák vette át a szót, hogy kifejezze az ország közvéleményét azokban a fenséges fölratokban, melyek-

ben Magyarország jogai oly világosan és kétségbevonhatatlanul voltak felderítve, mint államiratban még soha. Kemény ekkor még szorosabban csatlakozott Deákhoz s lapjának taktikája, fejtegetései folyvást érlelték a kiegyezés fejleményeit egész a siker stádiumáig. Ekkor még egyszer síkra szállott egy hosszú cikksorozatban Kóssuth híres levele ellen. Ez volt hattyúdala.

Midőn egy nap föléled, győz a jog
S eltiprott zászlónk újra fellobog,
Nem érzé már a diadalgyönyört,
Lélekbe', testbe' végkép összetört
És elfeledték.

De mi nem feledtük el. Hiven őriztük emlékét, tanúsítja e márványszobor is, mely üléstermünket ékesíti. Emlékeztessen e szobor tovább is minket és utódainkat azokra az irodalmi eszményekre, melyekért Kemény nem siker nélkül lelkesült s azokra a hazafias eredményekre, melyek egy szomorú korszakban oly fényesen jelölik pályáját.

S e kegyeletos érzések között ezennel megnyitom a Kisfaludy-Társaság XLVIII-ik ünnepélyes közülését.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

II.

VARGHA GYULA TITKÁRI JELENTÉSE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XLIX. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN 1896. FEBRUÁR 9 DIKÉN.

Tisztelt gyülekezet!

A mai napot, mely Társaságunk életében egy év zajtalan, de buzgó munkásságának zárköve, kétszeres ünnepé avatja a ránk viradt nagy év. Midőn széles e hazában minden szem nemzeti multunk árnyával és fényével vegyes képei felé fordul s a feltoluló emlékek minden magyar szívben komoly megilletődést keltenek, hogy maradhatna érzéketlenül az a társaság, mely bölcséjétől fogva a nemzeti eszményeket ápolta. Hazánk tíz százados multjából egy fél századnál alig esik több a Kisfaludy-Társaság életére; de a nemzeti irodalom élő fája, melynek sudarán Társaságunk is egy eleven ág, századok porló rétegeibe bocsátja gyökerét, közvetlen kapcsolatot teremtve mult és jelen között.

A nemzeti irodalom megelőzi az írott szót. A magyar génusz ihlette meg már első regemondóink énekét, s midőn felhangzott a dal hegedőseink ajkán a bújosó Csaba királyfiról s a jó magyar vitézek hős tetteiről: megdobbant rá a sokaság szíve s büszkén érezte népéhez tartozását. Így fejlődött az a láthatatlan munkáló erő, mely a törzsek és nemzetségek fiait erősebben forrasztotta egy nemzetté, mint bármely hatalom külső kényszere tehette volna.

A régi énekek elhangzottak az idő árjában, akár a harcmezőn zengtek a szabad ég alatt, akár a nagyok lakomáinál, akár a szegény nép kunyhójában. Csak krónikáink őrzik emléküket, vagy egy-egy töredék jutott el hozzánk, mint az a panaszos sohaj, mely első szent királyunkat sírja vissza, vagy egy-egy régi himnusz, melyben a vallásos áhitat szárnyal ég felé. De Mohács után, a magyar dicsőség napjának leáldoztával, fölzsenedt a valódi magyar irodalom, mely nemcsak ajkról-ajkra száll, hanem az írott szó hatalmával hódít s századokra száll örökségül. Túlélhette volna-e nemzetünk a megpróbáltatásoknak nem is éveit,

hanem évszázadait, ha nemzeti irodalmunk nem fejleszti, nem aczélozza öntudatát, s nem táplálja folyvást a honszeretet szent tűzét?! Vándor dalnokaink a végvárok vitézei közt s a nagy urak vártermeiben, papjaink és prédikátoraink, kik a próféták haragjával szóltak s Jeremiás siralmával jajdúltak fel a haza romlása fölött, s a költők és írók egész sora a fő- és köznemesi osztályban — nem ezek tartották-e fenn a nemzeti lelket, mely a széttagolt hazából már-már elszállni készült? A kurucz dalok szilaj heve, keserű gúnyja, síró keserve nem hozta-e rezgésbe a magyar sziveket még egy század múlva is, a nemzeti öntudatot megzsibbasztó korszak lassú mérge daczára? ... Nemzeti ébredésünket a mult század vége felé irodalmunk ujjászületése készíti elő, s századunkban is a harminczas és negyvenes évek dicsó küzdelmeit az irodalom kíséri, támogatja és segíti diadalra. Az elnyomatás szomorú napjaiban jóformán csak irodalmában élt a magyar; a költők dalával sírta el keservét, s abból merített hitet, reményt, vigasztalást.

A hangok, érzések, eszmék mily csodás áradata hömpölyög irodalmunk századainak folyamán! ... De hogy merném én megszólaltatni a mult idők lelkét, ki Társaságunk egyetlen kurta évének vagyok szerény krónikása. ...

Társaságunk lefolyt éve egy ritka szép ünnep lelkes hangulatával kezdődött. A mint elhangzott az elnöki zárszó e terem falai közt, tisztelőinek seregével szeretett elnökünk üdvözlétére siettünk, hogy elébe öntsük szívünk teljességét, s ötven éves irodalmi pályája fordulóján szóval és meleg kézzszorítással elmondjuk, mi ő nekünk, mi a magyar irodalomnak, mi az egész nemzetnek. Az ünnepet, melyet nyájas verőfénybe vont a tisztelet és szeretet, a fejedelmi kegy sugarai is megaranyozták. Koronás királyunk a magas trón egyik tanácsosától küldte elismerését az igaz érdemnek.

E szép nap emlékét mindig meg fogjuk őrizni szívünkben; de látható emléke is maradt. Az arany serleget, melyet tisztelői és barátai az ünnepeltnek átnyújtottak, ő társaságunknak ajándékozta, hogy ünnepi lakomáinkon az elnöki kézben az csendüljön királyunkért s azt emelje egy tagtársunk valamely elhunyt jelesünk emlékére, vagy a Társaság munkásságának körébe eső valamely eszmére. Első halottunknak, Kölcsey Ferencznek árnyékát fogja idézni a mai napon az arany serleg. Rég elköltözött dicsőnk, Te nagy, Te szent, ki *Zrinyi második éneké*-nek keserű panaszával, nemzeted sorsán kétségbeesve szálltál sirodba, tekints alá megfijult nemzetedre! Nézd, büszkén ünnepli ezer éves multját s bizalommal indul az újabb ezredébe!

További látható emléke a lélekemelő napnak az az 1000 frtos alapítvány, melylyel elnökünk a Kisfaludy-Társaság alaptőkéjét gyara-

pítá az emléktárgyak vásárlása után fenmaradt s rendelkezésére bocsátott összegből. A többi részt két elhunyt nagy írónk, báró Kemény Zsigmond és Salamon Ferencz mellszobrára ajánlotta fel. A halhatatlan regényíró és publicista márvány mellszobrát, melynek költségére elnökünk 600 frtot adományozott, már ma bemutathattuk a közönségnek, s ez alkalommal hálásan kell megemlékeznünk Lévay Henrik főrendiházi tagról is, arról a férfúró, ki buzgó gyűjtésével elhunyt nagyjaink földi alakjának megörökítésére egy szoboralapot teremtett Társaságunknak. Nagy része van benne, hogy csakhamar báró Jósika Miklós mellszobra után báró Kemény Zsigmond carrarai márványból faragott képmásával szaporodtak a Kisfaludy-Társaság szobrai, melyeket, hogy ne legyenek, mint eddig, elzárva a nagy közönség szemei elől, a Magyar Tudományos Akadémia szívességéből a palota egyik látogatott termében fogunk elhelyezni.

A magyar közönség rokonszenves érdeklődése folyvást a régi melegséggel kíséri Társaságunk törekvéseit. Nemcsak felolvasó-üléseink látogatottsága, hanem számos alapítvány is tanúskodott erről a lefolyt évben. Báró Jósika Samuné ő excellentiája, első nagy regényírónk, Jósika Miklós unokája, boldogult nagyatyja különböző kiadóknál megjelent regényeinek, melyeket a Franklin-Társulat kiadás végett megszerezni óhajtott, őt illető tulajdonjogát Társaságunknak adományozta. Alaptőkének e czímen már eddig 500 frttal gyarapodott. Bojári gróf Vigyázó Jozefin, elhunyt testvére, ifjabb Vigyázó Sándor emlékére 4,000 frtos alapítványt tett, hogy annak kamataiból, melyek egy része az alapítvány növelésére fordítandó, a Társaság magyar tárgyú történeti regényre hirdessen pályázatot. A Pesti Első Hazai Takarékpénztár, régi nemes hagyományaihoz híven, 200 frtos alapítványát a mult évben is megújította. Erdélyi Pál, édes anyja nevére és emlékére 100 frtos alapítványt tett, Joannovics György, Ormódy Vilmos, s Társaságunknak egy magát megnevezni nem akaró barátja ugyannanyit. Sziogyártó Sámuel végrendeletileg 100 frtot hagyományozott, néhai Kovács Ferencz pedig, a saját maga és neje, Küry Teréz nevére egy 200 frtos alapítványt tett. Köszönetünk és hálánk adóját a nagylelkű alapítóknak ez alkalommal sem mulaszthatjuk el leróni.

Meg kell emlékeznünk egy becses ajándékról is, mely ereklyeszámba megy. Erdélyi Zoltán és Erdélyi Pál, Társaságunk régi felejtethetlen titkáranak, Erdélyi Jánosnak fiai, boldogult édes atyjok egykorú olajfestésű arczképét ajándékozták a Kisfaludy-Társaságnak. Kegyelettel fogjuk megőrizni a szerető szívek kedves ajándékát a maga méltó helyén, elhunyt nagyjaink arczképeinek sorában.

Társaságunk a közönség rokonszenvét és érdeklődését lankadatlan

munkássággal igyekezett megérdemelni és biztosítani. Havi üléseinken Társaságunk tagjai 29 felolvasást tartottak, 15-öt kötött, 14-et kötetlen beszédben, összesen 61 költeményt és 14 prózai munkát olvasván fel; vendégektől pedig három költői és egy irodalomtörténeti dolgozatot mutattunk be. A tagok felolvasott dolgozatai következők: Ábrányi Emil: részlet Coppéának *A koronáért* cz. drámájából; Ágai Adolf: *Idegenek Budapesten*, Beöthy Zsolt: *Bevezetés a művészi képzelet tanába, Az irodalmi hagyományokról, Bacsányi levelezéséből*; Dalmady Győző: *A magyar nemzet imája, fönállásának ezredik évén, Két gyermekre, Lányom rózsafája, Anyai könyv*, négy költemény. Degré Alajos: *Emlékeimből*; Endrődi Sándor: *Zsigmond király aranyai, Égi unalom*, két költemény. Gyulai Pál: *Vigasztaló*, költemény; Hegedűs István: *A nővérek*, Tennyson költői beszélye; Lamartine-tól: *A feszület*; Hugó Viktortól: *Ibo*, továbbá *Szélesend, Leányomnak, Tóparton*, három eredeti költemény; Heinrich Gusztáv: *A bolygó hollandi*, értekezés; Herczeg Ferencz: *Olga*, beszély, *Nyáréji álmom*; Jakab Ödön: *A fürj, Borszeiken, Furcsa álmom, Szeretem én ezt az életet, A Tátra, Régi templom*, hat költemény, *A száraz molnár*, rajz; Kozma Andor: *Félix úr, Kölcsönös babér*, két szatira; Radó Antal: *Egy új olasz költőnő* s Ada Negritől 11 költemény, *Torquato Tasso háromszázados ünnepén, Manzoni*ről tanulmány; Szász Béla: Longfellow költeményeiből: *Egy napsugár, Springfieldi arsenal, Witlef király pohara, Kihívás*; Szász Károly: *Megvénülünk*, költemény; Vargha Gyula: *Hugo Viktor egy, Gautier Teofil két, Musset Alfréd egy s Heredia hat* költeménye; Vértesi Arnold: *Az első bál*, humoros rajz, *A pók*, beszély; Zichy Antal: *Deák Ferencz, mint író és szónok*; gróf Zichy Géza: hat költemény elhunyt neje emlékére, *Már a fecskék gyülekeznek*, költemény. A vendégektől felolvasott dolgozatok ezek: Haraszti Gyula: *Molière családi élete*; Lampérth Géza: *A magyar nóta*; Lőrinczi Lehr Zsigmond irodalmi hagyatékából hat műfordítás (*Byron héber dalaiól*); Margalits Ede: Mazuranics elbeszélő költeménye: *Csengics Szmail aga halála*.

Régi hagyományainkhoz s az alapszabályokban kitűzött célhoz híven azon igyekeztünk, hogy felolvasó-üléseinken szépirodalmi dolgozatok mellett irodalomtörténeti és széptani tanulmányokkal is fejlesztjük az irodalmi ízlést és műveltséget.

Havi üléseinken műfordítások is nagyobb számmal fordultak elő nyugoteurópai költőkből. Erre alighanem Társaságunk azon elhatározása szolgált ösztönül, hogy időnként a nyugoti nemzetek lyrai költészetéből egy-egy kötet anthológiát fog kiadni, részint a már meglevő műfordítások legjavából válogatva, részint lefordítatva a még hiányzó jellemző

darabokat. A sort a XIX. század francia lyrájából rendezett gyűjtemény nyitja meg, melynek befejezését csak egyik függő pályázatunk késlelteti.

Fölmerülhet a kérdés: mi szükség a Kisfaludy-Társaságnak külföldi költők átültetésével erősíteni az idegen hatást, midőn irodalmunk úgy is napról-napra jobban távozik a nemzetitől, s az a veszély fenyegeti, hogy utoljára csak nyelvben lesz magyar, de érzésben, felfogásban, merőben idegenné válik? . . . A veszély tényleg megvan; de a világirodalom remekeinek méltó fordítása nemhogy fokozná, sőt inkább csökkenti a veszélyt. A valódi műfordítás, bár nem törli le az eredeti színét, himporát, de nyelvünk ereje által áthasonítja az idegent. Csak egy példát a sok közül. Burns *Kóbor Tamásán*, Arany János fordításában, nem inkább érezzük-e a magyar génusz lehelletét, mint sok, nagyon sok eredeti magyar költeményen? A közvetlenül használt, vagy gyarló, elnagyolt fordításban olvasott idegen irodalom ártalmára lehet a magyar szellem eredeti, egyéni sajátosságainak, de az avatott kezektől végzett műfordítás csak gazdagítja, tágítja, egyetemesebbé teszi nemzeti irodalmunkat, a nélkül, hogy megrontaná.

Tervezgetéseink mellett kész munkákról is számolhatunk. Szász Béla tagtársunk fordításában Longfellow költeményeinek egy szép gyűjteménye várja a kiadást, Haraszi Gyulától pedig, a francia irodalom kiváló búvárától, Molière életéről és munkáiról egy nagy értékű monográfia, melyet a 12 kötetes magyar Molière kiegészítésül kíván a Kisfaludy-Társaság a hazai közönség kezébe adni. Könyvkiadó-vállalatunk 1895. évi sorozatában is oly munkákat nyújtunk, melyek bizonyára a közönség teljes elismerésével fognak találkozni. A napokban hagyja el a sajtót Ferenczi Zoltántól *Petőfi élete*, három kötetben. E mű nemcsak Társaságunk kiadásában, hanem Társaságunk pályakoszorújával jelenik meg. Ferenczi Zoltán páratlan szorgalommal kutatta fel s kritikailag rostálta meg a Petőfire vonatkozó minden legkisebb adatot; egyetlen homályos kérdést sem hagyott megvilágosítatlanul, elválasztotta a mesét a valóságtól s e tüneményes szellem mythosi alakját a maga igaz emberi nagyságában állította szemünk elé. Ferenczi munkája vonzó előadásával, ügyes csoportosításával bizonyára egyike leend a legkedvesebb olvasmányoknak. Ugyancsak az 1895. évi sorozatban jelenik meg, a nagy perzsa éposznak, Firduzi *Sahnaméjának* egyik önálló epizódja, a *Szijavusz története*, Radó Antal társunk fordításában. A Kisfaludy-Társaság gazdagította egykor a Nibelung-énekekkel a magyar irodalmat; kiadásában jelent meg pár évvel ezelőtt a lovagkor legkiválóbb epikai művének Ariosto Örjöngő Lorántjának első magyar fordítása; most a perzsa hősmondák nagy epopéjájának átültetése indult meg, mely, hogy befejezést is nyer, biztosíték

rá Radó társunk szorgalma és munkabírása. Tőle azóta már egy másik nagyobb epizód, a *Zál és Rudabé* története is a kiadást várja. Így válnak lassanként sajátunkká, méltó fordításokban a világirodalom nagy epikai alkotásai; csak a minden idők legfönségebb naiv éposza, a Homér *Ilíasza* hiányzik még, az érdemes úttörők kísérleteit nem számítva. De éppen mai ülésünk egyik felolvasása azzal a reménnyel biztat bennünket, hogy tisztelt társunk, ki Arany János hatalmas nyelvén szólaltatja meg s hozza szívünkhöz egészen közel Homér hőseit, nem hagyja félbe azt a munkát, melyért a magyar irodalom elévülhetetlen hálájára számíthat.

Kegyeletünket az irodalommal kapcsolatos emlékünnepen a múlt évben csak egy ízben volt alkalmunk leróni. A komáromi Beöthy László-ünnepen Hegedűs István társunk tolmácsolta a Társaság megemlékezését egy korán megszakadt, sokat ígérő írói pályáról, mely a humor derűjével akarta enyhíteni a magyar nemzet legkomorabb éveit.

Új sír csak egy jelöli vesztességünket: az is távol, idegen földön. Legrégibb s legérdemesebb levelező tagjaink egyikét, Stier Teofilt ragadta el múlt nyáron a halál. A baseli születésű tudós agg nyelvész még egyetemi hallgató korában tanulta meg barátjától, Greguss Ágosttól a magyar nyelvet, s a meleg rokonszenvet nemzetünk iránt sűrű megőrizte. Fordította meséinket, mondáinkat, Zrínyi nagy alkotását s költészetünk sok más értékes darabját. Fordításaival, ismertetéseivel a magyar nemzetnek éppen akkor szerzett külföldön barátokat, midőn csaknem kitörülttünk a nemzetek sorából, az ötvenes évek nehéz napjaiban. Legyen áldott érte emlékezete.

Társaságunk rendes tagjai sorában, hála a gondviselésnek, ezúttal nem látunk hézagot. Teljes számmal léptük át a két ezredévet elválasztó határmesgyét, lépjük át meghatva, komoly elhatározással szívünkben. Őseink karddal szerezték e hazát, hódítsuk meg mi a magyar kultúra hatalmával a szíveket, melyek e hazában még nem dobognak magyarul. Nagy és dicső a feladat, mely úgy e Társaság kebelében, mind azon kívül az irodalom munkásaira vár. Ihlesse meg a szent cél mindnyájunk lelkét. Bár meddő az idő méhe tüneményes lánghelmékben, erős akarattal az egyszerű tehetség is jól megállhatja helyét. Szálljon le ránk ez ünnepélyes évben, mint a pünkösdi szent lélek, a munkás, önzetlen, sőt önfeláldozó hazaszeretet. Nagy pillanatok szülik a nagy elhatározásokat. Tűzzünk ki magunk elé magas eszményeket s tisztítsuk meg lelkünket a földi gyarlóságok salakjától, hogy méltók legyünk eszményeinkhez. Ne homályosítsa el ítéletünket a túlságos önszeretet, kicsinyes hiúság; legyünk szigorú bírái önmagunknak s méltányosak egymással szemben. Keressük

és becsüljük meg egymásban a mi jó, de ne hizelegjünk egymás gyöngeségeinek. Az egyetértésben és kölcsönös becsülésben járjon elől jó példával az irodalom, s ne bomlasztó, hanem összeforrasztó erő legyen, mely a politikai és társadalmi ellentéteket egy magasabb összhangban békítse össze. Ápoljuk mindig a szép és igaz kettős cultusát, mert csak úgy virágozhatnak irodalmunk s teheti hazánknak azt a szolgálatot a jövő ezredévben, a melyet a múltban tett.

III.

ZICHY ANTAL POHÁRKÖSZÖNTŐJE KÖLCSEY FERENCZ EMLÉKÉRE,

MELYET A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1896 FEBRUÁR 9-DIKI LAKOMÁJÁN A GYULAI-SERLEGGEL MONDOTT.

Kölcsy! Ki ne tudná ki volt, mi volt nekünk Szatmármegye büszkesége, Kölcsy Ferencz!

Ki nem sorolta rég szentjei közé az ő nevét! Ki nem emlékezik, ki nem hivatkozik reá, ki nem szereti az ő szálló igékké vált aranymondásait idézgetni, — akár, ha szerencsés ihletés perczében lyrai hangulatának keresmagasb, méltóbb kifejezést, akár, ha régibb országgyűléseink, különösen az 1832/6-iki országgyűlés szabadelvű, nem is eredménytelen küzdelmeire vet egy futó hálás visszapillantást, akár ha egykori jeleseinknek, nyelvünk, nemzetiségünk kifejtésére, szilárdítására, izlésünk finomítására, irodalmunknak magas európai színvonalra emelésére irányzott törekvéseit teszi elmélkedése tárgyává.

E körben alig van egy, ki nálamnál jogosultabb, hivatottabb ne volna arra, hogy itt a kegyelet által ünnepélyessé váló e perczben szót emeljen és mindnyájunk érzelmeinek tolmácsa legyen.

Im itt van a mindentudó Pulszky papa mellett, kinek *Élete és kora* a haza legszebb éveivel esik össze, a mi kedves bátyánk, ünnepelt Tóth Lőrinczünk, annyi kicsi és nagy jelesünknek megannyi szép emlékbeszédben örökítője. Ők mind a ketten még testi szemeikkel látták, füleikkel hallották, rokon érzelmeiktől dagadó ifju kebleikhez ölelhették a dicsőültet, kinek emlékét ma itt e fehér asztalnál óhajtuk megújítani. Itt van a mi érdemes elnökünk Gyulai Pál, ki Társaságunkat ez arany kehelyvel, és egy hozzá kötött, aranyból becsesebb eszmével, a ma megkezdett s évek során folytatandó kegyeletes áldomások eszméjével is megajándékozta s kinek csak pár éve a Szathmár-Németi város tágas, nagy piacznál álló kisded mellszobrocska előtt mondott emlékbeszédét kellene rövid kivonatban, mintegy dióhéjból mogyoró-

héjba szorítva itt újra elmondanom, hogy mint kezdő, — ezt az érettségi vizsgámat tűrhető sikerrel letehessem. Küldök egy üdvözlétet távollevő jó barátomnak, Beöthy Zsoltnak, ez ukko-pohár indítványozójának, ki miután szerencsés befejezésre jutott *Képes irodalomtörténet*-ével, saját és munkatársai szorgalmából itt egy díszes emléket állított, most a pyramisok országában keres nyugtalan lelkének új táplálékot. (Közbejött gyászat, fájdalom, azzal a szemrehányással kell megosztanunk, hogy boldogult atyja Beöthy Zsigmond is egyike volt irodalmunk azon derék munkásainak, kiknek annak idején elfelejtettük leróni tartozásunkat.)

Még sokakat átugorva, Kölcsey tüzetes életírói, Jancsó, Kelemen mellett, ne hallgassam el ifjabb barátaim, Badics, Bánóczy, Váczy neveit; de főleg szemlesütve kell megállanom az írott és mondott szónak oly mesterei előtt, kik társaságunk első büszkeségei s kiket neveznem sem kell, hogy mindnyájunk tekintete e teremben és ezenkívül, azonnal feléjük forduljon.

Ezek mind jobban megmagyaráznák nem nektek tisztelt barátaim, hanem a reánk tán figyelő nagy közönségnek s tanuló ifjúságnak, hogy ez a Kölcsey miként s minő főirányokban volt nálunk úttörő, vagyis, hogy szabatosabban fejezzem ki magamat, amaz úttörőink egyike, kiknek nyomdokait tapossuk ma is mi, szerencsésebb utódaik. (Mert egyedüli úttörőnek, egy nemzet vagy bár egy nemzedék ujjaáteremtőjének lenni vagy látszani, a legnemesb egyéni becsvágynak is oly megtévedése lenne, minőt még egy Széchenyinek sem bocsáthatunk meg, s önök tudják, mily tragikus bűnhődés érte az új kor e Prometheusát!)

Igenis, a mi Kölcseynek egyengette útját, — hogy az államférfiak és szónokoknál kezdjem — Deáknak, ki nyomdokán tovább haladva lett a haza bölcsévé, úgy mint lett Kossuth a reánk szakadt válság nagy pillanatában a nemzet vezérévé.

Azután a harminczas és negyvenes évek szónokainak díszes sora vonúl fel lelkem előtt: Beöthy, Bezerédj, Palóczy, Szemere, a Pázmándyak, Desseffy, Somsicsok, Majláthok stb., egész Eötvös, s hogy több élet ne említsek, Apponyi tagtársunkig, kit a szónoklat, mint művészet, æsthetikai és irodalmi jogosultságának kivívásában s érvényesítésében, gyakorlat és elmélet terén egy félszázaddal megelőzött.

A politikához, magában véve, nekünk, mint szépirodalmi társaságnak, semmi közünk; (oly távol esik tőlünk, akár egy viczinális vasut) de ki kell emelnem itt is egyet, mit önök nem vehetnek rossz néven. Ez a szigorú becsületesség, az elvhűség, a politikai morál ama példája, melyet Kölcsey azon alkalommal adott, mikor háládatlan választói kezdetben szabadelvű utasításait megváltoztatták, mi őt követi mandátumának letevésére indította. E példa, melynek utóbb Deákban (az adó

kérdésében) oly emlékezetes követője akadt, mindazokat, kik a parlamenti kormányzatra való érettségünket annyiszor kétségbe vonták, fényesen megezáfolva, oly hagyományt alapított meg, mely ma is, mikor a pártversengéseknek már nem követi mandátumok, hanem miniszteri tárczák képezik a díját, nálunk örök időkre lehetetlenné tette a 13 esküt egymásután letevő és egymásután megszegő Talleyrandok felvergődését.

A mi Kölcsenyk versei, bár ma olvasva is vagy gyűjtanak, vagy andalítanak, nagyrészt a szép eszmék és lehető legszebb formák, rím és mérték, klasszikai és modern legelőnyösebb összeegyeztetése körüli tapogatódzások sorába esnek; de a mit ő keresett, könnyen megtalálták szerencsésb utódai, részben kortársai, a Kisfaludyak, Vörösmarty, Garay, Petőfi és Arany, a kiknek — hogy ismét élőket ne említsek — előfutójuk volt. Csatlakoztak hozzájuk s kivették részöket az örökségből legjelesebb prózaíróink.

A mi végre a kritikusokat illeti, élők és halottak, Kölcsenyben ősapjokat, mesteröket, nemtőjüket tisztelik: reá hivatkoznak, hozzá menekülnek üldözőiktől.

Bocsássuk meg ezért neki, — debreczeniek s dunántúliak egyaránt, — hogy adott alkalommal, túlhevében, kissé lerántott két, nálánál tán nagyobb poétát: Csokonait, a népköltők, Berzsenyit, a műköltők csillagát, későn szolgáltatva mindkettőnek igazságot.

Hisz megbocsátottunk annak is, kit ő mesterének vallott s szent embernek nevezett, az öreg Kazinczynak, hogy sutba akarta dobni a *Foházkodás* írójának Pope magaslatán álló, de ezt tömörségben, erőben felülmúló, legszebb ódáját, valamint «Tűzbe felét s újra felét és harmadikát még» vetendőnek ítélte a Himfy szerelmének soha el nem halványuló drága gyöngysorait.

Ily nagy példákön okulva tanultuk meg, hogy a kritikára magára is ráfér olykor egy kis kritika.

Wesselényi, mikor ifjú barátjának (ki Társaságunknak is első halottja volt) kora halála hírért vette, kezébe takarva arczát, zokogva e szavakban tört ki; «Nem közibénk való volt.» Mi e mondást megfordítva kiáltuk fel: «Igen is, ő közibénk tartozik, ő a miénk volt, miénk most is és ő örökké az marad».

Most is velünk van. Látjuk, egy Cicero szobrára emlékeztető nemes alakját, gondtól lehajló tar homlokát, félszeme mély, bús, komoly pillantását, érezzük szárnya suhogását s lélekben megifjodva, háromszor huszonöt év múlva is utána zengjük azt a soha el nem mulandó szent imát:

«Isten áldd meg a magyart!»

IV.

HEGEDÜS ISTVÁN BESZÉDE,

MELYET KOMÁROMBAN BEÖTHY LÁSZLÓ SZÜLŐHÁZÁT JELÖLŐ EMLÉKTÁBLA LELEPLEZŐ ÜNNEPÉLYEN
1895. OKTÓBER 10-DIKÉN A KISFALUDY-TÁRSASÁG NEVÉBEN MONDOTT.

Romemlékek helyett, melyet a szabadságharcz viharaiiban megviselt, összebombázott és az 1850-iki égés által inségre jutott szülőföldjének fölsegélyezésére szerkesztett Beöthy László, ma egy virágzó város viszontemléket állít jeles szülötte számára.

Sokat beszél az emlék; beszél egy csodálatos erőről, egy bűvös hatalomról, melyet oly megragadóan fejez ki Petőfi Sándor Adorján Boldizsárhoz írott magasztos költeményében, szólván a költészet hivatásáról:

Szent és nagy ez valóban,
A mely föld pusztulóban,
Haldoklófélben van, a melynek már
Nem használ sem eső, sem napsugár,
Az a költő könyhullatásitúl
S mosolygásátul újra fölvirul.

Ez a pusztuló, haldoklófélben levő föld édes hazánk volt.

És Komárom büszke lehet arra, hogy azon csüggedhetetlen lelkek egyike, kik könyhullatásukkal és mosolygásukkal virulóvá tették e földet, szintén e városból támadt, e városból, mely a szabad hazának utolsó talpalatnyi földje és a reménykedő és a jobb jövőről álmodozó haza egyik legtermékenyebb darabja volt.

Jókai, szintén e város szülötte, mintha csak azt a hivatást sejtette volna meg profétai lélekkel, mely az új haza megteremtésében a költőkre és írókra várakozott, midőn egy 1851-ben írt beszélyében Juliánnal, a királyi sarjjal fölkeresteti az őshazát. «Ki minden jót elveszíte, mit e föld adhatott, szabad legyen annak ábrándozni új életről, új világról, új hazáról» — írja Jókai. Ez új életről, ez új hazáról álmodozók közt Beöthy László már az éledő remény mosolyával, a magyar humor mély bensőségével deríté föl a nemzetet. A magyar humor bensőségével, —

mondom — mert ki legszilajabb humoreszkjeit, komoly regényeibe szőtt humoros jeleneteit végig olvassa, úgy érzi, hogy e csillogó mosoly könnyön keresztül ragyog, «mint gyémánt a vérző szív felett».

A követelődző, a szenvedő fájdalom helyett a világkormányzás titkait csak érintő, de a költői igazságszolgáltatás végleges diadalában bizó szív mosolyában van valami megvetés az igazságtalan hatalom iránt, van valami megnyugvás a jelen gyászában és fölszillan benne a nagy emlékek verőfénye. Ki nevetni bír: annak már meglendül szárnya. A magyar költők és írók szárnya lendülésétől nőtt a nemzet sas-szárnya is.

És ha mégis valami búskomoly hang belesír a mai ünnepi hangulatba, az, hogy az a hatalmas tehetség, mely 25 éves korában egy *Ördög Róbert*-et írt és rövid hét év alatt maradandó becsű alkotásokban egy nagy jövő reményével kecsegtetett, mert a *Komédia* és *tragédia* írója kinél nem ébresztett föl ilyen reménységet, váratlanul, korán veszett el. Hogy nem hallathatá víg kacaját az ujjászületett hazában! Hogy nem ecsetelheté a szabad társadalom fejlődésével véghetetlenül változatossá kibomlott életet azzal az ecsettel, mely a pusztá, szintelen világban is annyi életteljes alakot és jelenetet teremtet!

E tábla hirdesse, hogy emlékének könyet szentel szülővárosa és véle szeretett hazája! E tábla hirdesse, hogy emléket megörökíti évkönyveiben az irodalom. Ez emléket hálásan köszöni a Kisfaludy-Társaság is e nemes város lelkes közönségének. Hálásan köszöni, mert az irodalom virágzásának egyik feltétele, az irodalom becsülése. Tacitus szerint: «az erények legkönnyebben azon időkben támadnak, melyekben leginkább becsülik őket».

Az irodalmi erények becsüléseért fogadja Komárom városa a Kisfaludy-Társaság nevében is az irodalom köszönetét! Legyen áldott e szülőház emléke!

V.

PÁLYÁZATI JELENTÉSEK.

1895.

1.

AZ ARANY JÁNOS ÉLETE ÉS MUNKÁIRA HIRDETETT LUKÁCS
KRISZTINA PÁLYÁZATRÓL.

A)

Arany János élete s munkáira egy pályamű érkezett. Ez csak vázlat és töredék.

14 lapon adja, vázlatosan, I. A. J. Élethistóriáját. 1. Származása. — 2. Gyermek-kora. — 3. Ifjúsága. — 4. Férfi kora s élete vége — czímek alatt. E vázlat, a költő Bolond Istókja némely részleteinek szószerinti értelemben vételével s némely közismeretű adatok felhasználásával, minden belbecs nélkül, ziláltan s kidomborítás nélkül van lazán papírra vetve. Ezt, hogy életrajz legyen belőle, még lényegesen ki kellene bővíteni s képpé feldolgozni.

A II. rész, Arany lelki világa — ily rövid pontokban van jelölve :

1. Neveltetése. Alapjelleme.

2. A képletek és A. szellemvilága.

3. A magyar humor és A. humora.

4. Vallásosság lelke mélyén. «Dante.»

5. Szerető lelke. Szél Piroška. Szerelem és költészet szála. Toldi szerelme — ennyi s nem több!

A III. rész, Arany mint poéta : hasonló fejezet-czímek.

A Kisfaludy-Társaság ugyan e pályázatán egy szintén csak az előzményeket tárgyaló töredék keltett figyelmet s azt a reményt, hogy szerzője, ha művét kiegészíti s befejezi, az meg fog felelni a várakozásnak. E remény azonban a jelen pályázaton nem teljesült — s a szerző, bár

arra az előbbi pályázatról szóló jelentésben, ha nem is egyenes felhívást, de érthető ösztönzést kapott — az új pályázaton nem jelent meg — s helyette csak a fentebb ismertetett, majdnem értéktelen töredéket kaptuk.

Ennek a jutalom ki nem adható; sőt az figyelmet sem érdemel.

Budapest, 1895. decz. 9.

Szász Károly.

B)

Sem a nagy költő dicsősége, sem a Kisfaludy-Társaság munkássága iránt nem mutatott elég tiszteletet, a ki ezt a tele írt néhány oldalt «pályamű» gyanánt külte be.

Nem hogy pályaműnek, de még tervvázlatnak sem fogadható el.

Úgy látszik, a Kisfaludy-Társaság sehogy sem bír amaz egyik hő és igen természetes óhajításának teljesedéséhez jutni, hogy méltó könyvet adhasson az olvasónak arról a költőről és nyelvművészről, ki egykor e Társaság kebeléből merült föl meglepőleg, bevégzett mester-művel, s ki később e Társaság ügyeit is oly nagy lelkiismeretességgel vezette, mintha ezzel is saját halhatatlanságán munkált volna.

A mostanit megelőző pályázaton fölesillant a remény, hogy talán czélt érünk. Három pályamű közül az egyik legalább a költő ifjúkorából és a nagy-szalontai életből számos adatot, köztük ismeretleneket is, gyűjtött össze, s bár az egész anyagot nem dolgozta föl egyöntetűleg, művészileg, részleteiben bő adalékkal járult egy jövődöbeli nagyobb Arany-biográfiához. A másik pedig, mely a költő életét és munkásságát csak a *Toldi* első részének megjelenéseig rajzolta, noha csak fél munkával szolgált, helyes fölfogásával, komoly stíljével és formai érzékével fölkelthette a reményt, hogy a pályakérdés ismételt kitűzésével időt nyer az egészet befejezni s igen jóra való irodalomtörténeti művel gyarapítani kiadványaink sorát.

Sajnos, hogy e mű írója a megismételt pályázaton nem jelent meg. Sőt más sem mutatkozott egész művel. Ekkép az egyetlen egy «pályamű», mely még vázlatos töredéknek is vajmi gyöngye, nagyon meddővé, eredménytelenné tette a megújított pályázatot.

Ennek szerzője tizenhat kis lapra jegyezte föl a főbb és majd mind közönségesen ismert adatokat, melyekből a költő származását, gyermek és ifjúkorát, továbbá férfi idejét, szóval élettörténetét akarná megírni. E följegyzések is pongyolán vannak papírra vetve. Nem látszik belőlük sem stíl, sem felfogás. Nagyobbára az Arany *Önéletrajz*-a után indul s néhol még a *Bolond Istók* némely részletét jegyzi ki, de úgy, mintha csak kritika nélkül, vaktában szedne, merítne e forrásból.

A legutolsó lapon pedig egyszerű tartalom-jegyzéket nyújt, melyből csak azt látjuk, hogy a második rész: «Arany lelki világa» öt, a harmadik pedig: «Arany, mint poéta» kilencz fejezetből állna.

Szóval a szerző azt mutatja csak, hogy *mit* (mely alkatrészeket) *őhajt* felölelni, de arról, hogy azokat *mint* dolgozná föl, — pedig ez a fő, — teljes homályban hagy.

Ily tartalomjegyzéket könnyű szerrel írhat össze az is, kinek semmi képessége a feladat megoldásához, mint az olyan író, ki ért a fel-dolgozás művészetéhez.

Hogyan lehessen így eligazodni, midőn a szerző egyetlenegy tárgy-részletet sem dolgozott ki, hogy stíljéről, jellemzési erejéről, formai képességéről valami bizonytságot adjon.

Ez a pongyola vázlatosság semmi értékkel és semmi tájékozó erővel nem bír s a megújított pályázaton figyelemben sem részesülhet.

Budapest, 1895. decz. 31.

Vadnay Károly.

C)

Mivel a «Délibáb» jelige alatt érkezett pár sor olyan gyöngye vad, mely nem érdemel meg három vadászt, egyszerűen a másik két bíráló nézetéhez csatlakozom a beérkezett pályamunka értéke felől.

Budapest, 1896. jan. 15.

Péterfy Jenő.*

2.

A KISEBB KÖLTŐI ELBESZÉLÉSRE KITŰZÖTT BULYOVSZKY GYULÁNÉ-FÉLE PÁLYADIJRÓL.

A)

A Bulyovszkyné pályadíjára versenyző művek ez uttal sem szolgálnak a Kisfaludy-Társaság örömeire vagy meglegedésére. Egy pár kivétellel, nem érdemesek arra, hogy komolyan foglalkozzék velők a bírálat. Kezdetleges tapogatózások, vagy éppen semmiségek. Költői be-

* E bírálatok az 1896. febr. 5-diki közölésen bemutatattván, a pályadíj ki nem adása határozottatott.

szély czíme alatt hol rövid, hol elnyújtott rímpengetések, minden szikrája nélkül akár a tehetségnek, akár a külső szerkezetbeli ügyességnek és izlésnek.

Nehányat mégis, mint egy, vagy más tekintetben figyelemre méltót, ki kell emelnünk a többiek sorából. Ilyen az V. számú *Örvényes Szerelem*. Bír ez bizonyos verselési jártassággal. Szorgalmas kézzel, simán szövögeti egymás után stanzáit. De fölötté nehéz megérteni, mi a tartalma, mi a meséje, mit akar. Borong előttünk valami átláthatatlan sűrű ködbe rajzolt kép. Az író nem mutatja, csak sejteti annak körvonalait egy-egy pillanatra s önkéntelenül kiáltunk hozzá: «több világosságot!» Előadásában mód nélkül affectál. Elvont általánosságokban áradozik. Lapokat olvasunk művéből, s mikor pihenni megállunk, nem tudjuk, mit olvastunk. Talán, de csak talán, valamely eltántorodott, vagy ép elbukott feleségről szól az ének. Se nem kárhoztatjuk, se nem sajnáljuk, mert nem ismerjük.

Világosabb a VI. számú *A tarpéji hegy*, melyben a szerelmes pontifex titkon édeleg és okoskodik egy Veszta-szűzzel a tarpéji hegyen, sötét viharos éjnek idején, míg alatt Rómában «az új tan elfajúlt pogányait most végzik ki épen». A pontifex szívtelenül helyesli és védi szerelmi áradozásában a keresztyének gyilkolását, a lelkében megrendült Veszta-szűz pedig egyszerre a mélységbe rántja őt magával. A szerző élénk színnel rajzol helyenkint, de torzvonásokat még gyakrabban használ. Nyelve és verselése folyékony, de jellemző erővel nem bír. Erő helyett inkább csak dagálylyal találkozunk.

Mellé sorakozik értékre nézve a III. számú is, mely *Jób* keserveiről énekel. A naiv, bibliai zamatú ódon hang és egyszerűség, majdnem együgyűség teszi említésre méltóvá. Írója nagy részvéttel csügg Jób szenvedésein s vigaszt és bátorítást merít azokból önmagára nézve. Nem is annyira költői beszély, mint inkább elmélkedő, vallásos erkölcsi költemény, melynek különben könnyen ömlő jámbor alexandrin vers-sorait azzal az aszkéta fohászszal zárja be a szerző, hogy: «Vajha ő is jutna Jóbnak a sorsára!» Ez a mély vallásos elmerülés azonban önmagában még nem adhatja meg a költeménynek költői értékét és földi jutalmát.

A XXIX. számú elég világosan s elég ügyes verseléssel beszél el, mint lett *Bottyán János* (a vak Bottyán) labanczból híres kurucz vezér. Azonban szerkezete igen gyarló, nyelvében sincs semmi szárnyalás. Száraz elbeszélése a különben is vékony történetnek.

Megemlítést érdemel a 14. számú *Ilonka* czimű, egyes, leginkább lyrai helyeinek sikerült voltaért, de a melyek többnyire nem szükséges alkatrészei a műnek, úgyszólván oda sem tartoznak. Az elbeszélő részek azonban, minden költői szárnyalás nélkül, lapos pongyola prózában

mozognak s oly gyarló, zilált és hangtalan verssorokban, melyeknek vers-voltát semmi sem mutatja.

Messze kiemelkedik társai közül a XXV. számú: *Öreg Bankó leánya* című költői beszély. Arany Toldijára emlékeztető népies hangon eléggé ügyesen és érdekesen rajzolja az öreg Bankó kilencz leánya közül a legkisebb leány történetét. Mint ölte magára lovagi ruhát, mint jelent meg «deli leventeként» a király udvarában a vitézi játékon, mint haladta ott felül valamennyi versenyzőt, útközben mint szeretett bele a Fakos uram kis lánya s az udvarnál pedig ő maga a királyba s végre mint derül ki önmagának is, másoknak is szomorúságára az ő leány volta. Az elbeszélés bár általában könnyű, természetes nyelven van tartva, sok helyen lapos, üres, vagy bőbeszédű. Ilyen például midőn a leánynak megengedi az öreg Bankó, hogy vitézi ruhát öltson s útra keljen. A leány örömeinek festése tulzott vonásokkal történik. Égből cseppen a Fakos leány szerelme; lelki megrendülése pedig, valamint kiábrándulása midőn a király előtt szerelme tárgyát a Bankó leányában fölismeri, aligha híven és természetesen van rajzolva azzal, hogy «a kis leány az ajkát durezásan bigyeszti — Csak nem fogok egy lányt eztán is szeretni . . . Egy pillantást vet még Bankónak feléje s öklébe szorul meg (!) a szégyene, mérge.»

Hiányai daczára is, mert sok az, a mi benne valóban elismerésre méltó, dicsérettel kell ezt a művet a többiek sorából kiemelnünk; jutalomra méltónak azonban ezt sem tartjuk.

Miskolcz, 1896. január 8.

Lévay József.

B)

A pályázat eredménye minőség tekintetében nem gazdag. Annyi a bírálatunk alá adott versek között a teljesen értéktelen, kezdetleges gyermekmunka, s oly kevés a szóra érdemes, hogy azt kell hinni: a képebb írók egyáltalán alig vettek tudomást erről a pályázatról, ellenben a versfaragó gyermekek alkalmas szerencsepróbának tartották.

Az igen alacsony színvonal fölé emelkedik mégis néhány pályamű. Így a 27. sz. *Nemes vér* és a 18. sz. *Első szerelem* szintén kezdő kézre vall ugyan (helyesen vallja az utóbbinak jeligeje: «Gyermek vagyok»), de mintha némi tehetség is derengene bennük. Az 5. sz. *Örvényes szerelem* intelligens, érző ember munkája. De pusztá lélektani analysis s csikorgó erőszak történik rajta, mikor a szerző nehéz, sokszor alig érthető versekbe szorítja. A 6. sz. *A tarpéji hegy* inkább bölcsészeti költemény, mint elbeszélő. Van benne egy-egy hatásos részlet. Ilyen az ellentét a

hanyatló pogány Róma s a vértanúságban felemelkedő keresztyén Róma közt. De ez már a világirodalomban bőven kiaknázott motivum. Immár szinte közhely. A 25. sz. *Öreg Bankó leánya* egy igen szép történeti mondát dolgoz fel (melyet nem régebben más magyar író is feldolgozott s fel is olvasott Társaságunk egyik gyűlésén). A szép mondát azonban ebben a versezetben elnyújtott és ellapított alakban látjuk viszont, bájából s érdekességéből kifosztva. Versíró jártassága azonban van a szerzőnek. Kompozíciója laza ugyan, de alexandrinusai, ha kissé közönségesek is, elég jól folynak. A 3. sz. *Jób* kedves, ósdi egyszerű dolog. A bibliai Jób históriája népi versekben. Mint vallásos versezet a nép számára — hasznos, derék munka. De a jelen pályázaton többre, mint erre az elismerő megemlítésre, számot nem tarthat.

Valamennyinél különb a 14. sz. *Ilonka* című költői elbeszélés. Ez sem valami jeles mű, de vonzó, szeretetreméltó olvasmány. Egy fiatal úri leány egyszerű szerelmi történetét mondja el, őszinte s változatos formájú versekben. Sok benne a lyrai rész, de talán ezek a szebbek. Szerző igen jól ismeri a társaságbeli fiatal úri leányok életét, gondolkodását és érzésvilágát s gyöngéden, kedvesen tudja rajzolni. Fájdalom, maga az elbeszélés nem eléggé jelentékeny s nincs is művészkézzel szöve. Nyelve is lehetne magyarosabb. Modern városi «társasági» nyelv ez. Mégis, a munkát már említett szép és kedves tulajdonai folytán, — ha szerző kiadás előtt gondosan átjavítja — az olvasó közönség bizonyára élvezetesnek fogja találni. Ezért, ha bíráló társaim közül valamelyik ezt jutalmazhatónak véli, magam részéről a 14. sz. pályaműnek a pályadíjat szintén kiadandónak tartom.

Budapest, 1896. január 29.

Kozma Andor.

C)

A költői elbeszélésre hirdetett Bulyovszkyné-pályázatra 29 pályamű érkezett be, melyekről a következőkben van szerencsém jelentést tenni.

A pályázatból a 2. és 8. sz. műveket ki kell rekeszteni; am azt, mert prózában van írva, emezt, mert a szerző magát megnevezi. A többieket három osztályba sorozom: gyenge kísérletekre, melyek szót sem érdemelnek, olyan művekre, melyek egy vagy más oldalról figyelemre méltók, s végre olyanokra, melyek már tisztességes irodalmi színvonalon is állanak.

Az első kategóriába sorozom a *Gyermekéden*, a *Csempész és leánya*, a *Dörgő káplár*, az *Áruló*, a *Szerelem halottja*, a *Szeptember*, a *Majd ha fagy*, a *házi kereszt*, a *Túry György* és a *Gazdag Máté* címűeket.

A második kategóriába sorozom az *Erdő réme* címűt, mely egy vad romantikus mesét mond el, helyenként némi erővel. A *Bottyán János* című inkább románcznak járná meg. A *Megváltás* című kezdetleges munka ugyan, de van benne némi tehetség nyoma. Ugyanezt mondhatni a *Nemes vér* címűről, mely elég jól is van megverselve. A *Barna Balázs* címűnek kivált az a baja, hogy rémítően el van nyújtva. Világos és elég jó meséje van az *Egy modern házasság* címűnek, de ennek a verselése oly lapos, hogy már ezért sem jöhet számba. Némi dicséretet igényelhet a *Jób* című bibliai elbeszélés is, valamint az *Örvényes szerelem* című modern történet, melynek szerzője nagyon rosszul tud magyarul.

A harmadik kategóriába csak két művet sorozok: az *Öreg Bankó* éanyá-t és az *Ilonká-t*. Amaz *A Béla királyról és Bankó leányáról* szóló szép história cz. XVI. századbeli, horvátból átültetett magyar versnek feldolgozása. De a szerző nem sokat tud kezdeni az e forrásban foglalt mesével; csak kinyújtja, s aztán megtoldja egy Vörösmarty *Szép Ilonká-jából* és a *Toldi szerelmé-ből* összeszúrt részlettel. Látszik, hogy író ember munkája, ki elég folyékonyan versel, de a kinek fantáziája nincs, költői nyelve pedig egészen színtelen. Ha csak annyit adunk a magunkéból az ily átdolgozásokhoz, a mennyit e mű szerzője, kár bánatunk a régi históriákat.

Sokkal derekabb munka az *Ilonka* című. Meséje egyszerű, kedves, vonzó. Egy falusi kis leány szerepel benne, ki feljön farsangolni Pestre, itt már-már jegyben jár egy derék ifjúval, a mikor egy léha huszártiszt elbolondítja fejét. A leány az ő kedvéért szakít jegyesével és bízik a huszártiszt ígéreteiben, hogy majd egy év múlva elveszi. Az év letelik s a kérő nem jön. A leány megtudja, hogy mást vett feleségül és hervadni kezd. Két-három év múlva újra Pestre hozzák. Itt megint találkozik a tiszttel és kiábrándul belőle, viszont régi vőlegénye iránti vonzalma újra föléled. Ez még most is szereti, s a történet azzal a perspektívával fejeződik be, hogy Ilonka mégis boldoggá lesz. Ez a csinos, kerek történet jól van megkomponálva; a falusi élet és a fővárosi mulatságok rajza színes, eleven; az alakok is — kivált a hősnő — élethűen vannak megrajzolva, s az elbeszélésbe szőtt helyzetdalok egynémelyike, pl. a «Téli erdő» kezdetű, nem közönséges lírai tehetségre vall. De nagy baj az, hogy a szerző nem egy helytt, ú. n. pesti magyarsággal ír s pl. szerinte a mozdony «fütytyöt ad.» Az elbeszélő részletekben pedig néhol olyan lapossá lesz, hogy a mit ír, prózának is rossz. Ime egy példa:

«Hiába ír, felel a lány, felettem
 Határozni ez egybe' nem hagyok;
 Megfontolt öntudattal cselekedtem ...»

Vagy ez:

«Mi jól hozá magával a véletlen,
Hogy annyi idegen és ismeretlen
Között egy jó barátira is lelék . . »

Még szaporíthatnám e példákat, melyek azt is bizonyíthatják, hogy a szerző verselő ügyessége még fejletlen. Mégis, ha a nyelvi fogyatkozások nem rútítanak el a munkát, és ha volna módja a jutalomdíj oly föltétellel való kiadásának, hogy a szerző előbb javítsa és csiszolja végig munkáját: én a föntebbi jó tulajdonokra való tekintettel merném javasolni a Társaságnak, hogy e költői elbeszélésnek adja ki a díjat. De minthogy ily föltételes jutalmazást e pályázat természete kizár: azt kell indítványoznom, hogy a hirdetett pályadíj ki ne adassék.

*Radó Antal.**

3.

A HONFOGLALÁS MONDÁIRA KITÜZÖTT LUKACS KRISZTINA- FÉLE PÁLYADÍJRÓL.

A)

A jelen irodalomtörténeti Lukács-pályázatra csak egy mű érkezett, «Anonymus» jeligével. E jeles mű azonban nemcsak méltó a jutalomra, hanem irodalomtörténet-írásunknak, sőt köztörténeti forrástanulmányainknak határozott nyereségére szolgál.

A munkát csak tíz nappal ezelőtt kaptam kezemhez s már ma harmadik bíráló társamnak kell átszolgáltatnom. Az idő e rövidsége, de még inkább magánkörülményeim mentsenek ki, hogy csak futólagos jelentést adhatok felőle. A terjedelmes kötetet azonban nemcsak pontosan átolvastam; de számos, állításaira, következtetéseire és előadása módjára vonatkozó észrevételemet és figyelmeztetésem a lapok széleire jegyeztem.

A munka többet ölel föl annál az anyagnál, melyet a pályafeladat kívánt: nemcsak honfoglalásunk mondáit, hanem egész hősmondánkat, ideértve a hunokat is, s költői feldolgozásait a legrészletesebb és behatóbb forrástanulmány alapján tárgyalja; sőt nem is csak ezeket, hanem egész őstörténetünknek minden jelentősebb kérdését.

* E bírálatok az 1896. febr. 5-diki közülésen bemutatattván, a pályadíj ki nem adása határozottatott.

A hun mondák forrásait és alakulásuk mozzanatait új vizsgálat alá veszi s bár épen ezekre nézve lényegesen újat nem mond — a Csaba alakjának mondai eredetére vonatkozó, kissé merésznek tetsző állításon kívül; — de a részletekben nem egy eszméltető fejtegetést és konjekturát ad. Legnagyobb apparátussal, s úgy látszik kedvvel vizsgálja az eredet mondáját; de hosszas biológiai fejtegetései, minden érdekességek mellett, alig vetnek világot épen arra a mozzanatra, melyre irányítja őket: t. i. a monda nemzeti vagy faji eredetiségének kérdésére. A magyar mondákat úgy szólván ő vizsgálja először részletes forrástanulmányokkal s eredményei még ott is, a hol nem egészen meggyőzők, érdekes és tanulságos alapot és utasításokat nyújtanak a további vizsgálatokra. E körben kiváló érdekű a Csanád-mondának az a beható fejtegetése, melylyel a szerző a Képes Irodalomtörténetben Sebestyén Gyula által megpendített kérdést minden oldalról megvilágítja.

Krónikáink genealogiájára is sok becses megjegyzést, fejtegetést foglalt magában a dolgozat, melyek közül kétségtől legnagyobbat fontosság az Anonymus személyiségére vonatkozólag éles elmével és széles tudással felállított hipotézis, mely szerint a Névtelen: Adorján erdélyi püspök. A sorites-nek hiányzik ugyan egy láncz-szeme; de egész értékére nézve szakvéleményt mondani a történetvizsgálóknak lesz feladata. A székely kérdéshez is szól új szempontból: kár, hogy Salamon Ferencz bolgár-elméletét nem látszik ismerni.

Még a magyar mithosz kevés törmelékéhez is tud új adatokkal járulni s a mit a régi énekmondák viszonyairól, történetéről, a külföldhöz való állásukról elmond: kiválóan becses s a könyvnek kétségtől legkitünőbb szakasza. Szintén becsesek a magyar mondák újkori első feldolgozásának tárgyalásai; így különösen Farkas András forrásainak kutatása, de a későbbiek is. A Dugonics-iskola mondai felfogásának képe sokkal gazdagabb és teljesebb, mint bárhol másutt.

Előadása talán módszerénél fogva sem emelkedik művészből magaslatra, de szemléltetésre, elevenítésre, folyamatosságra törekszik. Talán épen ez a törekvés az oka, hogy fejtegetéseinek eredményét nem formulázta mindig a kíváncsok világosságáért: az élénk czélozgatásban elhomályosul a szabatos és határozott kifejezés.

Mindent egybevetve, örömdetesnek tartom a pályázat e szép sikerét. A Kisfaludy-Társaság a millennium alkalmából becses munkával fogja megajándékozni irodalmunkat.

Budapest, 1896. jan. 6.

Beöthy Zsolt.

B)

Az «Anonymus» jeligéjű pályamunka írója kellő széles alapon tárgyalja a *honfoglalás mondáit*. Kritikája, a melylyel az írott kútfőket vizsgálja, egészben véve helyes elveket követ. Sorba vészi az idegen és hazai krónikákat s alapos történeti, föld- és néprajzi ismerettel fejt meg és magyarázza a bennök foglalt adatokat; kimutatja a forrásul szolgáló művek egymáshoz való viszonyát, kölcsönvételeiket, félreértéseiket. E közben elég ovatosan használja fel az újabb és legújabb nyelvtudományi kutatások ingadozó eredményeit, sőt néhol egyenlő értékű igazítások tételétől sem tartózkodik. Művének némely részlete, mint a jocularokról s a Béla király névtelen jegyzőjének kilétéről szóló fejezetek, önálló oklevél-tanulmány számba vehetők. A mi ez utóbbit illeti, annak a rendelkezésre álló adatokból helyes módszerrel tisztázott eredménye a mindeddig függőben volt kérdést végleg eldönti.

A mondák bonczolása körül — hogy ezzel a szerző által gyakran s talán kelletén túl is használt kifejezéssel éljek — azokat a részleteket és nyomokat, amelyek a rokon és nem rokon népekkel történt érintkezésekből, vagy az érintkezés nélkül is közös viszonyokból származtak, — valamint a pogányság és keresztyénség egymásra következéséből létrejött elegyedéseket és alakulásokat éles ítélettel különbözteti meg. A régi szó és verses mondóka-törmelékek magyarázását, hüvelyezését illető hozzávetései szintén figyelemre méltók; bár az ezekből kivont értelem, helylyel-közzel, a mondaszerűséghez viszonyítva, igen is józannak mondható: a megfeytési kísérlet mégis megérdemli, hogy jobb hijján, újabb, találóbb magyarázat sikerültéig fentartassék. Különben helyes érzéke visszatartja attól, hogy mindent a még ma megközelíthetetlen maradványokat is magyarázni igyekezzék.

A pályaművet szerzője csonkának s kiegészítendőnek kívánja tekintetni. A kiegészítés bizonyosan az egésznek átnézésével fog történni, a mi által a munka nemcsak a teljes arányosságot, hanem azt a stilbeli egyenletességet is meg fogja nyerni, a mely az idő rövidsége miatt itt-ott homályosan maradt helyek és kifejezések világosabbá tétele által könnyen elérhető.

A jeles művet a pályadíjra érdemesnek tartom.

Halason, 1896. január 26-án.

Szilády Aron.

C)

Kitűzött tárgyat a *Honfoglalás mondái* képezték. Ambár csak egy pályamű érkezett, (Anonymus jeligével) s így egybehasonlítás hiánya miatt az író érdemének aránylagos becslése nem volt lehető: a pályadíj, úgy anyag, mint feldolgozás tekintetében, tétovázás nélkül s teljes elismeréssel kiadható.

A terjedelmes munka négy főrésze (könyvre) van osztva; mindegyik 3—3 fejezetet foglal magába.

Bevezetése (különösen az ethnografia és nyelvészet terén) kissé száraz, míg a sz. galleni mondára jó a sor, melynek már némi teste van. Az *Énekmondók* már nagyobb mérvben s főleg azon állítólagos történelmi tény által keltik fel érdeklődésünket, hogy a wartburgi dalünnepeken, mely nálunk leginkább a Wagner zenéje révén lett népszerűvé, a híres Wolfram von Eschenbach ellenében egy magyar dalnok, Klingsor von Ungerland, Imre királyunk és neje Arragoniai Konstancia pártfogoltja lett győztes. A *krónikások* cz. fejezet, bár tárgyánál fogva kissé nehéz olvasmány, szerzőnek roppant tudománya, régi iratokban kritikával párosult jártassága mellett tanuskodik.

Az *Eredet mondája*, *Etele mondanaköre* s végre *Csaba mondanaköre*, a laikus olvasó elébe eleven képet nem állítanak ugyan, mit nem is lehetett, de érezteti velünk az író, hogy tárgyának egészen ura. Teremtő ereje támogatta-e inkább? vagy a hagyomány? Megdöbbenő merészséggel markol belé. Mindent tud, a mit régi és új írók tudtak vagy tudnak, s elfogulatlanul tárgyilagosan közli velünk. Nem dönt el vitás kérdéseket. A Niebelung-ének összeköti Etzelt és Dietrichet; s mi fennakadunk azon a kis időközön Attila és a magyarok között! A régi krónikások naiv tulzása számadatokban sem lepi meg. Tárnoknál pl. elesik 125,000 hún, római pedig 210,000! Skythiában, már mint a mi ős hazánkban, melyről még gróf Zichy Jenőtől várunk majd biztos adatokat, van 108 nemzetség. Ebből, útra indulván, tízszer 100,000 embert kiválasztanak a hadjáratra, országfoglalásra. Nem kézzel fogható nagyzás ez?!

A *Hetumoger*, *Álmos és Árpád* és *Kalandok* fejezetek feltüntetik szerzőnek magasabb európai látkörét, s az idevágó világirodalomban otthonos voltát. A rokon elemeket, ismétlődéseket, változatokat jól ismeri s a hol kell, egymás mellé állítja.

De fokozódik az érdeklődés, a mint az *Első feldolgozókra*, majd aztán *Vörösmarty korára* s végre *Arany János korára* kerül a sor. Kezdi Tinódival, Székely, Csáthi, Ilosvai, stb. Figyelme bámulatosan

kiterjed minden mozzanatra, nem feledkezve meg az epigónokról sem. Miket e közben pl. *Zalán futásáról* mond, igazán a műkritika egy remeke. Elérkezik a drámaírókhoz is, szól Garayról, Szász Károly *Álmosáról* (mint a mese és monda mintaszerű egyeztetéséről) Váradyról s végre Jókai — ígéretéről.

Ha hibát keresnék e munkában, melyet e téren úttörőnek, alapvetőnek nevezhetünk, talán a «szerfelett sokban», mindent felölelő s ki-meríteni törekvő voltában, jelölném meg azt. Stilje hibátlan, s magaslatán áll tárgyának s nemes becsvágyának.

Mély tisztelettel

Budapest, január 29. 1896.

*Zichy Antal.**

* E bírálatok alapján, 1896. febr. 5-dikén a pályadíj kiadása határozott az egyetlen pályamű szerzőjének. Neve, mint az 1896. február 9-diki ünnepélyes közülésen felbontott jelígs levélkéből kitűnt: dr. *Sebestyén Gyula*.

VI.

KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉSEK RÉGIBB
PÁLYÁZATOKRÓL.

1.

FERENCZI ZOLTÁN PETŐFI-ÉLETRAJZÁRÓL.

Tisztelt társaság !

Ferenczi Zoltánnak *Petőfi életrajza* című két kötetes munkája nagy szorgalom és fáradság gyümölcse. Szerző nemcsak felkutatott mindent, a mit Petőfiről írtak, nemcsak utazott és levelezett az életrajzi adatok ügyében, hanem *Petőfi-múzeum* czíme alatt egy pár évig folyóiratot is adott ki, Petőfi életrajzi adatainak gyűjtése és tisztázása czéljából. Ennyi előkészület és fáradság megmagyarázza azt, hogy Ferenczi munkája a lehetőségig teljes az adatok összevetése és foglalása tekintetében. A mindenre kiterjedő figyelem, az aprólékosságig menő összeállítás művészi szempontból talán itt-ott árt a lényeges elevenebb kiemelkedésének, de a szerzőnek kitűzött feladata szerint az adatok teljessége és tisztázása levén főczélja, alig tehetett máskép. Petőfi széptani méltatásával kevésbbé foglalkozik behatóbban, minthogy szintén nem ez a főczélja, de azért rajzolni igyekszik írói fejlődését, költészete forrásait, hatását és a kor irodalmi viszonyait.

Egy szóval a munka a pályázat kitűzött feladatának, mely Petőfi életrajzi adatai megbírálsát és összefoglalását kívánta, teljesen megfelel, sőt annál több, s e mellett elég vonzó olvasmány is. Ezért a jutalom kiadását ajánlom s a munka fölvételét kiadványaink sorába.

Egyszersmind ide csatolok néhány bíráló megjegyzést, melyeket

a szerző, a munka kiadása előtt, talán használhat, s melyek épen azért vele közlendők.

Budapest 1895 jun. 15-én.

teljes tisztelettel
Gyulai Pál.*

2.

VARGA OTTÓ MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉNEK BEFEJEZŐ
RÉSZÉRŐL.

A)

Dr. Varga Ottó ily cz. pályamunkájának: *Magyarország története gyermekek és a nép számára* befejező részéről van szerencsém a következőket jelenteni:

Ez a rész az 1422-től 1867-ig terjedő korszakot tárgyalja, és ívszámra nézve is nagyobb az elsőnél (36 $\frac{1}{2}$ írott ív). A Társaság által előírt terjedelmet tehát jóval fölülmúlja, de nem a legutolsó érdeme, hogy terjedelmessége mellett sem válik terjengőssé, hosszasága mellett sem hosszadalmassá, azaz, sehol sem érezzük, hogy sok, nagyon sok a mit elmond. Szeretettel tárgyalja az anyagot, ügyesen tudja jellemző epizódokkal élénkíteni, mindenütt az igaz hazafinak gyűlölettől és keserűségtől egyaránt mentes modorában szól, még az olyan eseményekről is, melyeket bár hatásosabb volna (a művészi előadás rovására) szenvedélyesebb hangon elmondani.

Nem képezi a munka előnyét, hogy inkább csak hazánk politikai küzdelmes életének rajza. A műveltségtörténeti elemek mellőzése talán sehol sem érezhető annyira, mint Corvin Mátyás koránál. Ezt a hiányt pótolandónak tartom, mert hiszen Mátyásunk nemcsak harczolt, de harczai mellett olyan udvari életet is tudott teremteni, a minőt még Nagy Lajos alatt sem látott a magyar nemzet.

Nem találom a 16-ik század eleje és a 18-ik század vége két nagy eseménye: a reformatió és a francia forradalom közrehatásának hazánk politikai és közéletét érdeklő kimutatását. Amaz vallási, nemzeti, közműveltségi, emez politikai és társadalmi szempontokból, messze kiható elemét képezi történetünknek is, s jellegző eszméik kiemelése nélkül

* E munka másik két bírálója, Beöthy Zsolt és Vadnay Károly hasonló értelemben nyilatkozván s a részletekre vonatkozó megjegyzéseiket a szerzővel már korábban közölván, az 1895. márczius 15-diki ülésen a pályadíj kiadása határozottatott.

sok dolog marad érthetetlenül, kivált azon osztály előtt, melynek a mű száma van, s a mely nemcsak kellemesen mulattató olvasmányt keres egy ily fajtájú történeti munkában, de tájékoztatást, okulást is.

Varga előadó modorának kedvességét már első bírálatunkban is kiemeltük — ugyanilyennek mondhatjuk ezen részben is. Kíváncsnak láttam mindamellett, hogy egy-egy kifejezésén, egy-egy megjegyzésén módosítson. Népiessége néhol póriassággá válik némelyik megjegyzése meg olyan, mintha valami divatos napilapba volna száma, vagy abból kölcsönöztetett. Ilyeneknek tartom a következőket:

«lóvá tették a hálátlanok» (47),

«a balhából elefántot csinált» (138),

«igazán vállalkozó ember volt» mondja az 56 éves Miksára, a ki a 13 éves Annát veszi el. (154), — vagy alább, midőn az 50 év körüli Zápolyának Izabellával való házassági szándékáról szól: «az *öreges* királyférj mellett nyugodalmas életre számított» (204),

«gyönyörűséges muzsika volt mindez a Habsburgok és németek részéről» (185)

Kappan Ali herélt voltát többször hangsulyozza (234). Aldanáról és hozzá hasonló tábornokokról szólván, ilyen megjegyzést tesz, «ha az ellenségre került a sor, akkor elvesztették a fejöket s ügyetlenebbek voltak egy káplárnál. Afféle papiros-katonák voltak.» (238). Az újságokra vonatkozó kitérés teljesen elhagyható (296—7). Nem a legsikerültebb képek a következők sem: «A magyar nem harczi paripa, hanem teherhordó számár. Így akarták ezt Bécsben» (352), vagy: «A magyar király fölkent személye sohasem lehet — cigány lókupecz» (370.)

Az 1687-iki országgyűlésen a pozsonyi városi követ ellene van, hogy a trónöröklés rendjét megváltoztassák. Az ítélő mester följegyzi a nevét. «Bizonyosan nem lett belőle sohasem főispán» jegyzi meg Varga (454). — Az ország rendezésekor elszaporodott «osztrák-magyarokat», denevérekhez hasonlítja, ezzel a megjegyzéssel: «szép állat a paripa is, szép állat a sas is, ámde a denevér csunya egy madár» (462.)

Néhány tulzást, néhány hibát is találtunk művében. A pórlázadásra tett gúnyos megjegyzés ilyen túlzás (149), hasonlóképen az is, a mit Martinuzzira mond: «Így veszett el ez az ember, a kinél nagyobb államférfiú nem volt sem előtte, sem utána egész maig» (232). — Vagy, hogy Szavojai Eugen «azt a sok nagyúri *buta embert* a kormánytól és az udvar köréből mind *elzavarta*» (480.)

Hibás állítások: 1) Hogy a harács az ingyen munka volt volna. (V. ö. Salamon, Magyarország a török hód. kor. 180. lap) (249); 2) hogy Zsigmond neje Habsburg kisasszony volt (269); 3) hogy a pragm. sanctio szerint «a fejedelem személyén kívül *semmi közös ügyünk* nincsen.»

«*E törvény alapján élünk ma is az osztrák tartományokkal egy közös uralkodó alatt*» (507) a mi könnyen félreértésre ad okot. Széchenyi, Kossuth és József nádor mellett Deák Ferenczről megfeledkezik (565) s a nevét is kihagyta az első ministeriumból (567.)

A Vérmező elnevezést rosszszul magyarázza (545.).

Az «Ebura fakó» értelmezését nem tudja (490—1.).

Rákóczy Györgyöt említ (tollhibából) Ferencz helyett (496.).

A kihagyások és pótlások megtétele után Varga műve ha nem is válik gyermekek számára is megírott magyar történelemmé, de mindenestre kellemes és tanulságos olvasmányt fog nyújtani annak a közép-osztálynak, melynek szánva van s így tágabb értelemben megfelel a társaság által kitűzött czélnek.

Részemről a T. Társaság által kitűzött «Lukács Krisztina»-féle 500 frtos jutalomdíjra Varga pályaművét érdemesnek ítélem.

Budapest, 1895 ápril 18.

Bayer József.

Hozzájárul

Beöthy Zsolt.

B)

A Lukács Krisztina-féle pályadij 1893-ban Magyarország történetének népies modorban írt elbeszélésére volt kitűzve. A kinevezett bírálók: Bayer József, Beöthy Zsolt és Zichy Antal jelentése alapján a Társaság 1894 februári ülése a kitűzött pályadijat «A legjobb is épen csak hogy elég jó» jeligéjű pályaműnek, azon föltétel alatt rendelte utólagosan kiadatni, ha a szerző a dolgozatot, mely akkor csak a vegyes-házbeli királyok koráig terjedt, 1867-ig kiegészíti. Továbbá ajánlották a szerzőnek, hogy a műnek már akkor elkészült részét is gondosan nézze át és a hol lehet, rövidítsen rajta.

A szerző a kikötött első föltételnek eleget tett, az elbeszélést 1867-ig kiegészítette s kéziratát beküldte a Társaságnak. Egyszersmind pedig a már korábban készenvolt részt saját neve: Varga Ottó megnevezésével közre bocsájtotta.

A beküldött újabb kézirat bírálatával, az előbbi bírálók egyikének, Zichy Antal tagtársunknak visszalépése folytán a Társaság engemet bizván meg, van szerencsém erre vonatkozó jelentésemet előterjeszteni.

Hogy szerző úr eleget tett-e az előbbi három bíráló úr jelentése alapján a Társaság által kikötött föltételeknek, arra nézve csak egy pontban adhatok választ abban t. i., hogy az elbeszélést 1867-ig kiegészítette. Másik két kérdésre nézve azonban, hogy t. i. az előző dolgozatot a bírálók által kifejezett óhajítás szerint átdolgozta-e, továbbá, hogy a most bírálatra beküldött második rész általános irodalmi értéke tekintetében

az első részszel vetélkedhetik-e: természetesen meg nem felelhetek, mint-hogy a mű első részét nem ismerem.

E szerint csak az előttem fekvő kötetről mondhatom el véleményemet.

A szerző úr a kitűzött feladat teljesítésére legszükségesebb adománynyal: a könnyen folyó elbeszélés képességével teljes mértékben bír, stylje eleven, előadása élénk, átmenetei egy tárgyról a másikra többnyire természetesek és könnyedek, nyelve magyaros és előadási modora népies, csaknem a népmesék elbeszélésének modoráig.

Ez a jeles tulajdonsága azonban kapcsolatos két hibával. Az egyik hiba csak alaki. Helyyel-közzel bőbeszédűvé válik, terjengőssé lesz és czéltalan szőszaporításokba esik. A sok közül csak egyetlen példát kívánok idézni:

«Kollonics primás Bécsben német volt, Magyarországon pedig magyarnak vallotta magát. Olyan volt az emberek közt, mint az állatok közt a denevér, a mely egyszer emlősnek, másodszor madárnak adta ki magát. Egyébként a hatalmas embernek ez a példája nem maradt követés nélkül, hasznosnak is látszott, voltak kik szépnek is találták és ez okokból egyik-másik magyar főúri család szintén kezdett ilyen «osztrák-magyar» lenni, a minthogy idővel szépen el is szaporodtak az ilyen denevér-emberek. Hanem én már az én magyar népemmel nem irigylem se hasznukat, se izlésüket és azt tartom, hogy szép állat a paripa és szép állat a sas is, ámde a denevér: csunya egy madár.»

Efféle elmefuttatás akad a műben akármennyi s nézetem szerint ezek fölöslegesen gyarapítják a munka terjedelmét.

A másik hiba, mely úgy hiszem szintén a népies előadási modorból származott, már lényegbe vágóbb és fontosabb az előbbinél. Ezt t. i. abban találom, hogy a szerző úr ítéletei gyakran nagyon is ki vannak élesítve. Mintha a népmesék anyagával volna dolga, a hol tudvalévőleg az emberek vagy nagyon ártatlanok, vagy nagyon gonoszok. A szerző úr könnyen magasztal, könnyen kárhoztat, s mindkét tekintetben gyakran vét a történelmi igazság ellen. Ez a fogatkozása a régen múlt idők történeteinek elbeszélésénél talán kevésbbé tűnhetett szembe, mert ott az események és az emberek valóban a meseszerű távolság kódébe burkolva jelennek meg előttünk. De minél közelebb jut a jelenkorhoz, minél közelebről érinti azokat a kérdéseket, a melyek a magyar nemzet mostani aktuális politikájának előzményei és indító okai voltak, annál élesebben válnak ki ítéletének egyes túlzásai. Ámbár általánosságban semmiféle túlzó pártnézetnek nem hódol, mindazáltal az egyes eseményekre és történelmi szereplőkre vonatkozó ítéletei hol túlságosan kurucz, hol megint túlságosan labancz felfogásúaknak tűnnek fel.

A hogy például (444. lap) Teleki Mihály törekvéseit elítéli, vagy (486. lap) Rákóczy Ferencz nemzeti mozgalmainak Első József császár trónra lépte utáni folytatását helyteleníti, vagy (szintén 487. lap) az erdélyieknek ugyanazon időbeli törekvéseit gyanúsítja, vagy (494. lap) a szatmári béke előzményeit előadja, mindezek egészen aulikus felfogásra vallanak, viszont azonban épen olyan könnyen jelölhetnék művében helyeket, ahol az eseményeket kurucz szemüvegen át tekinti.

Nagy és nehéz feladat valamely nemzet történetét rövid és prægans ítéletekkel elmondani. Annál nehezebb, minél újabb korról van szó. Azt hiszem, ezért is történt, hogy például Dickens Anglia történetét gyermekek számára adván elő, az utolsó másfél század eseményeit egy pár lapnyi rövid cronologikus névsorra szorította.

Nem tudom, mennyiben tehető és fogják tenni felelőssé a Kisfaludy-Társaságot az általa pályadíjjal koszorúzott történelmi mű egy némely ítéleteiért. Részemről e tekintetben erkölcsi jótállást vállalni nem mernék.

De különben, ha bíráló társaim a most, előttünk fekvő második kötet alapján a kitűzött pályadíjat kiadandónak vélik: a fentebb előadott jeles tulajdonságoknál fogva ítéletükhöz szívesen csatlakozom,

Budapest, 1895 deczember 16.

alázatos szolgálja

Arany László.

VII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

Kihirdették 1896 február 9-dikén.

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1893-ról): Kivántatik operaszöveg, egész estére való, nem tisztán lyrikus, egyébként lehet a víg fajtából is; tárgyát veheti korlátlanul a magyar történelemből, a magyar mondából, a magyar társadalomból vagy népeletből avagy a magyar irodalom termékeiből. A víg opera lehet prózai dialoggal elegyítve, a komoly operában ez ki van zárva. A verselésre kiváló gond fordítandó. (Másodszor kitűzetett 1895 február 5-én.)

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 frt.

Benyújtásának határideje: 1896 október 31-dike.

II. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1895-ről): Kivántatik a jelen századbéli francia költészetből, szabad választás szerint, tíz becses lyrai vagy kisebb epikai költeménynek művészi fordítása. (Kitűzetett 1895 február 5-én.)

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 frt. E jutalom megosztható.

Benyújtásának határideje 1896 október 31-dike.

III. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1896-ról): Kivántatik Arany János életének és munkáinak ismertetése a művelt közönség számára. (Kitűzetett 1896 február 5-dikén.)

A pályázók saját nevök alatt nyujtsák be 1896. évi okt. 31-dikéig munkájok tervrajzát, megjelölván benne irányelveiket, módszeröket és forrásait s mellékelvén hozzá mutatványul legalább egy kidolgozott kész fejezetet. E nyílt pályázat alapján a Társaság, esetleg a versenyzők egyikének megbízást ad a munka megírására. A mű benyújtásának határideje 1898 szeptember 30-dika. Szerzője kedvező bírálat esetén a

Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 frt jutalomban részesül.

IV. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Kivántatik a magyar drámai költészet története 1849-től. (Kitűzetett 1894 febr. 7-dikén.)

Jutalma 500 frt.

Benyújtásának határideje: 1896 október 31-dike.

V. SOMOGYI DEZSŐ JUTALOM: Kivántatik egy prózában írt, rövidebb dialóg valamely széptani kérdésről. (Másodszor kitűzetett 1894 február 7-dikén.)

Jutalma 400 frank aranyban.

Benyújtásának határideje 1896 október 31-dike.

VI. BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZÍNМŰVÉSZNŐ JUTALMA: Kivántatik kisebb költői elbeszélés. (Kitűzetett 1896 február 5-dikén.)

Jutalma 400 frt.

Benyújtásának határideje: 1897 október 31-dike.

VII. IFJ. BOJÁRI GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR JUTALOM: Kivántatik egy magyar történelmi tárgyú, prózában írandó kisebb elbeszélés, a mely fél nyomtatott ívtől két ívig terjedhet.

Jutalma a bojári gr. Vigyázó Josefín által elhunyt testvére Vigyázó Sándor nevére tett alapítványból 120 frt. A jutalom 1897 április 28-án adatik ki.

Benyújtásának határideje 1896 október 31-dike.

VIII. IDŐSB BÁRÓ BORNEMISZA KÁROLY ÁLTAL FELAJÁNLOTT SZOLNOK-DOBOKAMEGYEI MILLENIUMI JUTALOM: Kivántatik magyar dráma, melynek tárgya Erdély történetének Szolnok-Doboka vármegyét közelebbről is illető eseményeiből meríthessék.

Jutalma 1000 korona.

Benyújtásának határideje 1896 márczius 31-dike. A jutalmazott mű előadási joga a dési színházat illeti.

★

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához (Arany János-utca 1. szám) küldendők.

Megjegyzendő, hogy mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló bece is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

VIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

NEGYVENKILENCZEDIK KÖZÜLÉSÉNEK TÁRGYAI

1896. évi február hó 9-dikén.

1. *Gyulai Pál* elnök megnyitó beszéde.
2. *Vargha Gyula* titkári jelentése a Társaság lefolyt. évéről.
3. Egy kolostor templomában, költemény, *Jakab Ödön* rendes tagtól.
4. Utazás Pestről Budapestre, rajz, *Ágai Adolf* rendes tagtól.
5. Virágének, költemény, *Kozma Andor* rendes tagtól.
6. Márta, elbeszélés, *Herczeg Ferencz* rendes tagtól.
7. Homer Iliásából, *Baksay Sándor* rendes tagtól.
8. *Stella maris*, költemény, *Váradi Antal* rendes tagtól.
9. *Kozma Andor* másodtitkári jelentése a lejárt évi pályázatok eredményéről.
10. Az új pályakérdések kihirdetése.
11. Elnöki zárszó.

IX.

KIVONAT

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1895/6. ÉVI JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

5. Titkár jelenti, hogy a legutóbbi ülés határozata folytán rövid emlékeztetés intéztetett az opera és nemzeti színház vezetőségéhez. Báró Nopcsa Elek kormánybiztos úr szíves válaszában tudatja a Társasággal, hogy hivatali elődének ígéretét Szigligeti Ede arczképére vonatkozólag beváltani kívánja; de az arczkép megfestetéséhez szükséges összegről csak a jövő évi költségvetésben gondoskodhatik.

Örvendetes tudomásul szolgál.

7. Titkár jelentést tesz a Társaság körében legutóbb eszközölt két gyűjtésről. Komócsy József síremlékére 16 forint gyűlt össze s küldetett el rendeltetési helyére; Erdélyi János kis-kaposi emléktáblájára pedig, a magyar tud. akadémia több tagjának adományával együtt 59 frt. Minthogy azonban az emléktábla már elkészült s ünnepélyesen le is lepleztetett, titkár a Társaság utólagos jóváhagyásának reményében, az említett összeget oly értesítéssel küldte el a bizottság elnökének, hogy a mennyiben az emléktábla költsége már teljesen fedezve volna: az összeg Erdélyi Jánosnak a sárospataki főiskola kertjében vagy könyvtárában elhelyezendő mellszobrára fordíttassék.

Titkár előterjesztése helyesléssel fogadtatik.

12. Elnök kijelenti, hogy a serleget, melyet jó barátai neki följánlottak, a Társaságnak adományozza; de hogy ne heverjen használatlanul, indítványozza, hogy az ünnepélyes közüléseinket követő lakomán az elnök abból igyék az uralkodóra, azután nyújtsa át egy tagnak, ki azt a Társaság valamely elhunyt tagjára, vagy a Társaság munkásságának körébe eső valamely eszmére emelje.

A Társaság az elnök adományát meleg köszönettel, indítványát pedig általános helyesléssel fogadja s kimondja, hogy az ünnepi szónok kijelölése elnöki jog legyen.

13. Elnök előterjeszti, hogy jóakarói, kik erőnek erejével meg-jubilálták, pénzt gyűjtöttek. Az emléktárgyak vásárlása után fenmaradt 1600 forint le van téve a Magyar Földhitelintézetnél s azon kívül — a mint értesült — utólagos adományokból 200 forinton felül folyt be. Minthogy mindkét összeg felett szabadon rendelkezhetik: belőle 1000 forintos alapítványt tesz a Kisfaludy-Társaságnak, 600 forintot báró Kemény Zsigmond mellszobrára adományoz, a 200 és néhány forintot pedig a Salamon Ferencz mellszobrára begyűlt összeg kiegészítésére ajánlja föl. Indítványozza továbbá, hogy a Jósika-szoborra indított gyűjtés fölöslege — mintegy 430 forint — szintén a Kemény Zsigmond mellszobrára fordíttassék.

Elnök adománya hálás köszönettel fogadtatik. A Jósika-szoborból fenmaradt összegre vonatkozólag tett indítványa szintén határozatba megy.

14. Elnök, indítványozza, hogy a Kemény-szobor elkészíttetésével szintén a Jósika-szoborbizottságnak nagy buzgóságot tanúsított tagjai: Beöthy Zsolt, Léway Henrik és Kozma Andor urak bizassanak meg.

Helyesléssel fogadtatik.

15. Elnök a nélkül, hogy határozatot kívánna, fölveti a kérdést: nem volna-e czélszerűbb, ha a Társaság tulajdonát tevő szobrok, melyek a Társaság szobájában egészen el vannak rejtve a világ elől, a Magyar Tud. Akadémia havi ülés- vagy dísztermében helyeztetnének el állandóan vagy pedig ünnepélyes közüléseinken kiállíttatnának.

A Társaság a kérdést fontolóra fogja venni.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 február 27-iki üléséből.)

19. Radó Antal r. tag felolvassa *Egy új olasz költőnő* című székfoglaló értekezését, bemutatva egyúttal a költőnőtől, Ada Negritől tizenegy lyrai költeményt.

Elnök a székfoglaló megtartása után a következő beszéddel üdvözölte a Társaság új tagját:

«Alapszabályaink 20. pontja értelmében van szerencsém Önnek, tisztelt társunk, átnyújtani tagsági oklevelét és üdvözölni a Társaság nevében.

Ön ma először ült olvasó-asztalunkhoz, de e helyről nem először hangzottak föl műfordításai. Egy évtized óta Ön többször fölkereste Társaságunkat műfordításaival, melyeket örömezt bocsátottunk közre részint évkönyveinkben, részint külön kiadásban. Így folyvást nagy buzgósággal támogatta Társaságunk egyik főtörekvését, tudniillik a külföld remekeinek átültetését irodalmunkba. E törekvés gazdagítása a magyar irodalomnak, mert a műfordítás mintegy összeolvasztja az általános emberit és a nemzetit, megtermékenyíti a nemzeti szellemet s fenntartja kapcsolatunkat a világirodalommal. Csak folytassa Ön tovább

buzgó munkásságát, hiszen tehetsége folyvást fejlődik s mindinkább legyőzi a műfordítás nehézségeit. Adja Isten, hogy a mit nem siker nélkül kezdett, teljes sikerrel, dicsőséggel fejezhesse be.

Még egyszer fogadja üdvözetemet a Kisfaludy-Társaság nevében.»

Radó Antal megköszöni az oklevelet, melylyel a Társaság, műfordítói munkásságát kitüntette. Nem jutalomnak, hanem ösztönzésnek tekinti s igéri, hogy ezentúl még nagyobb buzgósággal, lelkesedéssel fogja szolgálni a Társaság céljait.

22. Zárt ülésben elnök előterjeszti, hogy báró Kemény Zsigmond főszerkesztője megőrzött két szivart, melyet boldogult elnökünkötől kapott s legutóbbi közülésünk előtt egyiket neki, másikat báró Kemény Jánosnak ajándékozta. Báró Kemény János, meghatva a kegyeletnek és ragaszkodásnak e szép jelétől, a szivar számára egy csinos kis állványt készíttetett s azzal együtt felajánlja a Társaság ereklye-tára számára. Elnök, saját részéről szintén följánl egy — Kemény Zsigmondtól kapott — szivartárczát.

Mindkét adomány köszönettel fogadtatik s elhelyeztetik a Társaság ereklyetárába.

26. Felolvastatik Hegedüs István r. tag beadványa, ki Janus Pannonius költeményeinek magyar fordításából egy 15—20 íves kötetet óhajtana kiadni a Társasággal.

A Társaság korábban maga szólította fel Hegedüs Istvánt a magyar Janus Pannonius elkészítésére; most tehát csak örömmel fogadhatja tagtársunk ajánlatát. A műnek azonban kiadás előtt szabályszerűleg keresztül kell mennie a Társaság rendes birálatán. A Társaság a fölött is, hogy a mű a 60 íves vállalatban, vagy külön kiadásban tétessék-e közzé, csak később fog határozni.

27. Titkár hangsúlyozva, hogy a hanyatló kamatláb folytonos csökkenéssel fenyegeti a Társaság jövedelmeit, s ha feladatainkat be akarjuk tölteni, ezt a csökkenést alaptőkének gyarapításával kell ellensúlyoznunk, — felkéri a tagokat, hogy ismerőseik körében igyekezzenek minél több alapító tagot gyűjteni.

Helyesléssel fogadtatik. Minden tagnak egy pár kötelezvény-minta fog küldetni.

28. Kozma Andor r. tag az elnök felhívására előterjeszti, hogy a Jósika-szoborra befolyt pénzekből 530 frt maradt, mely összegről a Társaság azt határozta, hogy Kemény Zsigmond mellszobrára fordíttassék. Ehhez járul az a 600 forint, melyet elnök úr ugyan erre a célra ajánlott fel s az Első magyar általános biztosító-társaság által megszavazott 100 forint. Ezenkívül Lévay Henrik úr magánkörben, főleg Kemény

Zsigmond lipótvárosi tisztelői és egykori választói között is gyűjtést indított, úgy hogy minden bizonynyal ismét egy tekintélyes összeg fog fenmaradni, melyet megint egy más jelesünk szobrára lehet fordítani.

Örvendetes tudomásul szolgál.

29. Elnök indítványozza, hogy Lévay Henrik úrnak, ki oly nagy buzgóságot fejtett ki úgy a Jósika-, mint a Kemény-szobor létrehozása körül, jegyzőkönyvi köszönetet mondjunk. Határozzuk el továbbá, hogy a Kemény-szobor elkészíttetése után megmaradó összegből alkossunk egy szoboralapot, mely kamatos kamataival mindaddig gyarapodjék, míg egy újabb szobor elkészíttetését s erre újabb gyűjtés megindítását célszerűnek nem látja a Társaság.

Általános helyesléssel fogadtatik.

30. Kozma Andor rendes tag Lévay Henrik úr nevében kéri a Társaságot, hogy a szobor-alap kezelése továbbra is az Első magyar általános biztosító társaságra bizassék.

Helyesléssel fogadtatik.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 márczius 27-iki üléséből.)

38. Elnök bemutatja a *Magyar népdalok egyetemes gyűjteményének* negyedik és ötödik kötetét Bartalus Istvántól. A Kisfaludy-Társaság ezelőtt húsz évvel megbízta Bartalus István tagtársunkat a magyar népdalok és dallamok gyűjtésével, ki gyűjtésének eredményét a Társaság támogatásával több kötetben közzé is tette, most tagtársunk a becses gyűjteményt a Kisfaludy-Társaság s ennek ajánlatára a Magyar Tudományos Akadémia s a vallás- és közoktatásügyi ministerium anyagi támogatása mellett két újabb kötettel gazdagította.

A megszavazott összeg Bartalus István r. tag számára folyósíttatni fog.

42. Zárt ülésben felolvastatik a vallás- és közoktatásügyi ministerium átirata, mely a Budapest székesfőváros által a magyar tudomány, szépirodalom, művészet, kereskedelem és ipar érdekében tett Ferencz József koronázási jubileumi alapítvány alapító levelére és szabályzatára vonatkozólag a Kisfaludy-Társaság véleményét kéri ki.

Az elnökség megbizatik, hogy a szabályzatot hasonlítsa össze a Társaságnak e tárgyban tett javaslatával s tegyen jelentést az eltérésekről.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 ápril 24-iki üléséből.)

47. Elnök bejelenti, hogy Vigyázó Jozefin, elhunyt testvére, Vigyázó Sándor emlékére Társaságunknál 4000 frt alapítványt tett, hogy annak kamataiból két évenként történeti regényre pályázat hirdetessék.

A Társaság a bőkezű alapítványért jegyzőkönyvileg mond köszönetet, de Elnök úr a Társaság köszönetét az alapítónál és szülőinél előszóval is tolmácsolni fogja.

48. Elnök jelenti továbbá, hogy Vigyázó Ferencz és testvére Vigyázó Jozefin, a Petőfi-társaságnál is tettek egy szépirodalmi célú alapítványt, azzal a záradékkal, hogy ha a nevezett társaság netalán megszűnnék, az alapítvány a Kisfaludy-Társaságra szálljon.

Köszönettel fogadtatik s az alapító-okirat a Társaság érték-papirjai közé helyeztetik.

50. Titkár jelenti, hogy báró Jósika Miklós elfogyott regényeinek kiadására nézve, a Társaság megbízásából ő és a másodelnök megkötötték a Franklin-Társulattal a szerződést, a lehető legelőnyösebb feltételek mellett.

Tudomásul szolgál.

52. Elnök rövid beszédben kiemeli, hogy az 1895-ik év háromszázados évfordulója Olaszország egyik nagy költője, Torquato Tasso halálának. Nemcsak Olaszország több városa ünnepelte ez alkalommal a *Megszabadított Jeruzsálem* dalmokát, hanem egész Európa felhasználta az alkalmat a nagy, de szerencsétlen költő emlékének megújítására. Ez európai mozgalomban mi is részt kívánunk venni, s mai ülésünket részben a nagy olasz költő emlékének szenteljük. Felkéri Radó Antal rendes tagot, olvassa fel Tassóról írt tanulmányát.

59. Titkár felolvassa az ezredéves országos kiállítás igazgatóságától érkezett felhívást.

A Társaság a kiállításon összes kiadványaival meg fog jelenni s szükség esetén csinos szekrényről is gondoskodni fog.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 május 29-iki üléséből.)

65. Titkár jelenti, hogy évekkal ezelőtt, a Társaság által kiadott magyar Molière-fordítások befejezése után, fölmerült a terv, hogy a gyűjtemény elé, mely a Shakespere-fordítások után a Társaságnak legjelentékenyebb kiadványa, egy a Molière életét és műveit ismertető művet adjunk a közönség kezébe. A mű megírásával a Molière-irodalom egyik legkitünőbb ismerője és bűvára Haraszi Gyula úr bizatott meg, ki a megbízatást elfogadta s munkáját a mai napon benyújtotta kiadás végett.

A Társaság örömmel veszi tudomásul s bírálókül felkéri Szász Károly és Bayer József rendes tagokat.

66. Zichy Antal r. tag felolvassa *Deák Ferencz mint író és szónok* című tanulmányát.

67. Gyulai Pál elnök a bevezető sorokra egy rövid megjegyzést

kíván tenni. Zichy Antal társunk megemlíti, hogy Deák Ferencznek egy verse maradt fenn. Valaki ezt ki akarta adni; Deák azonban haraggal ragadta ki kezéből és összetépte. Ez nem egészen úgy történt. Ő (t. i. Gyulai Pál) midőn Vörösmarty összes munkáit kiadás alá rendezte, épen Deák Ferencz ajánlatára, Zádor Györgynek, Vörösmarty egykori barátjának kéziratgyűjteményét is átnézte s ebben Deák Ferencznek egy versére akadt. Vörösmarty ugyanis Deákot meglátogatta Kehidán, s nem találván otthon, néhány sor tréfás hexametert hagyott hátra asztalán. Deák szintén tréfás hexameterrel felelt, melyet Zádor, mint szenvedélyes gyűjtő, elkért Vörösmartytól. Gyulai Pál megtalálván a verset, tréfált Deákkal, hogy a Vörösmarty munkáihoz csatolt jegyzetek közt ki fogja adni. Deák azonban egész haraggal tiltotta meg, Zádortól, úgymond, nem lehet visszakapni, mert a mit egy gyűjtő megkaparít, azt ugyan ki nem ereszti markából. — Zádor Györgyről a gyűjtemény fiára, Zádor Gyulára szállt; ennek halála után pedig a nagyváradi premontréiek könyvtárába került. Bizonyára most is ott van Deák Ferencz verse is.

71. Titkár jelenti, hogy a szeretve tisztelt elnökünk örömmünnepe alkalmával befolyt adakozásokról a végleges leszámolás nem sokára szét fog küldetni. Az 1600 forintos nagy alapítványon felül még 221 frt 30 kr. és egy arany maradt, mely összeg Salamon Ferencz szobrára fordítatik.

Tudomásúl szolgál; a gyűjtő-ívek a Társaság levéltárában helyeztetnek el.

72. Hegedüs István rendes tag a külföldi anthológiák szerkesztése tárgyában kiküldött öt tagú bizottság nevében jelentést tesz. Felolvassa a közönséghez intézendő felhívás tervezetét s a francia anthologia számára első sorban lefordítandó költemények jegyzékét, melyet a francia irodalom kitűnő ismerője Harashti Gyula tanár volt szives összeállítani.

A Társaság helyesli úgy a felhívást, mint a jegyzéket s közlés végett a lapoknak meg fogja küldeni.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 június 19-iki üléséből.)

74. Elnök az ülést a következő beszéddel nyitja meg:

„Az ülést megnyitom s üdvözlöm a Társaság tagjait hosszabb szünetünk után. Egyszersmind fájdalmas szívvel kell jelentenem, hogy a szünet alatt társaságunkat újabb veszteség érte. Egyik régibb levelező-tagunk, Stier Teofil, ezelőtt egy pár hónappal Zerbstben meghalt. A boldogult nagy érdeklődéssel viseltetett irodalmunk iránt. Greguss Ágost egyik német egyetemen a negyvenes évek elején tanuló társa volt, a kitől megtanult magyarul s azóta egész haláláig magyar irodalmi tanul-

mányokkal is foglalkozott. Ismertette a német folyóiratokban a magyar irodalmat és Zrínyi Szigeti veszedelmét németre fordította. Őrizzük meg emlékét szívünkben s jegyzőkönyvünkben fejezzük ki részvétünket s egyszersmind zárt ülésünkben gondoskodjunk a felette tartandó emlékbeszédről.»

Heljesléssel fogadtatik.

79. Jakab Ödön r. tag széket foglal a következő lyrai költeményekkel: *A fűrj. Borszéken. Furcsa álom. Szeretem én ezt az életet. A Tatra. Régi templom.*

A felolvasás után Társaságunk elnöke a széket foglalt rendes tagot következő beszéddel üdvözölte:

«Alapszabályaink 20-ik szakasza szerint minden rendes tag székét a Társaság munkálkodási körébe vágó dolgozattal foglalja el, a mikor aztán tagsági oklevele kiadatik. E szakasz értelmében van szerencsém Önnek átnyújtani tagsági oklevelét s egyszersmind üdvözölni a Társaság nevében. Ön a lyrai és elbeszélő költészet terén kifejtett sikeres munkálkodásáért választatott a Társaság tagjának. Ön előszeretettel fordult a magyar népi és régi költészet hagyományaihoz s örömet zendített meg nemzeti rhythmusunkat. Folytassa tovább is ez irányban munkásságát és minél több sikerrel. Még egyszer üdvözlöm Önt a Társaság nevében.»

Jakab Ödön köszöni a rá nézve fölötte megtisztelő okmányt, melyet neki a Társaság elismerése nyújt. Egész életében legkedvesebb kötelességének tekinti, ha a Társaságnak bármiben szolgálatára lehet.

86. Titkár fölolvassa a gróf Vigyázó-jutalomnak az ügyrend számára formulázott szövegét.

Elfogadtatik.

88. Titkár jelenti, hogy Bulyovszky Gyuláné urnő, a Társaság kérésére beleegyezett, hogy az általa tett alapítványból kifizűzött pályadíjak jövőre csakis abszolút becsű költeményeknek adassanak ki; de a ki nem adott pályadíj ne csatoltassék a Társaság alaptőkéjéhez, hanem az új pályadíjat növelje mindaddig, míg abszolút becsű pályamunka nem akad.

Elfogadtatik.

89. Titkár jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr véleményt kért a Budapest székesfőváros által tett Ferencz József koronázási jubileumi alapítvány szabályzatára vonatkozólag. A szabályzat összehasonlítottatott azzal a javaslattal, melyet a Társaság annak idején a székesfőváros kérésére készített. De úgy látszik, az intéző körök azóta egészen más álláspontot foglaltak el. Eleinte utazási ösztöndíjakról volt szó, újabban egyes munkák jutalmazásáról. Korábban együtt volt a tudomány és szépirodalom; most a szépirodalmi jutalom csak mellékjutalom jellegével bír. Elvi kifogást természetesen ez ellen sem lehet.

tenni; a szabályzat azonban oly sovány, határozatlan, hogy csupa félreértések és örökös érdekösszeütközések forrása lenne. Kíváncs voltna tehát, ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felhívná a székesfővárost, hogy a magyar tud. Akadémia közreműködésével egy kimerítő, szabatos, minden kételyt kizáró ügyrendet készítsen. A Kisfaludy-Társaság saját részéről szintén készségesen támogatná a munkálatot.

Helyesléssel fogadtatik.

93. Elnök előterjeszti, hogy idősb báró Bornemisza Károly úr, Szolnok-Doboka vármegye főispánja, kérdést intézett, hogy hajlandó volna-e a Társaság a deési műkedvelők által gyűjtött 1000 koronára drámai pályázatot hirdetni, vagy valakit megbízni egy dráma megírásával a milleniumi ünnepélyekig. A dráma tárgyát Szolnok-Doboka vármegye történetéből kellene választani s a báró úr hét ilyen, drámai alakításra alkalmas tárgyat meg is nevezett.

A Társaság a megbízatást kész elfogadni, de a pályázat kihirdetése előtt tudni kívánja, hogy a jutalom csak abszolút becsű munkának adassék-e ki, vagy a viszonylag legjobbnak is, ha az színpadi előadásra alkalmas; továbbá, hogy mikorra van föltétlenül szükség a darabra?

(A Kisfaludy-Társaság 1895 szeptember 25-iki üléséből.)

108. Elnök előadja, hogy még a nyári szünet előtt fölmerült az eszme, hogy művészi kivitelű szobrainkat, melyek most a közönség szemei előtt úgy szólván el vannak rejtve, célszerű volna az Akadémia valamelyik termében helyezni el, de fölírva mindenikre, hogy a Kisfaludy-Társaság tulajdona. Minthogy jeleseink, kiknek szoborképmását bírjuk, egyúttal az Akadémiának is tagjai voltak, ajánlatunk kétségtől szívesen fogadtatnék.

A Társaság, tulajdonjogának fentartásával és kitüntetésével elhelyezés végett fel fogja ajánlani három szobrát a Magyar Tudományos Akadémiának.

109. Elnök indítványozza, hogy a legközelebbi ünnepélyes közülésen mutassuk be báró Kemény Zsigmond mellszobrát s egyúttal tudatja, hogy az elnöki megnyitót Kemény Zsigmond emlékének szándékozik szentelni.

Helyesléssel fogadtatik.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 október 30-iki üléséből.)

112. Titkár jelenti, hogy a múlt hó utolsó napjáig a következő pályamunkák érkeztek be, illetőleg — a postabélyeg tanúsága szerint — adattak postára:

Az 1892-diki Lukács Krisztina-jutalomból Arany János életének és munkáinak ismertetésére egy pályamű.

A Bulyovszkyné-jutalomból kisebb költői beszélyre összesen 29 pályamű.

Az 1894-diki Lukács Krisztina-jutalomból a honfoglalás mondáinak történeti és kritikai ismertetésére egy pályamű.

A pályaművek címeit a titkár a lapokban már közzétette, jeligés levélkéik pedig közös borítékba helyezve, a Társaság, az elnök és a titkár pecsétjével lezárattak.

Tudomásúl szolgál.

113. Titkár utalva a múlt ülés határozatára, felolvassa a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának levelét, melyben a Kisfaludy-Társaságnak azért, hogy díszes mellszobrait elhelyezés végett, de tulajdonjogának világos fentartásával, az akadémia valamely látogatottabb terme számára felajánlotta, az Akadémia nevében köszönetet mond. Titkár felolvassa továbbá a Magyar Tudományos Akadémia 1895 november 25-iki összes ülésének jegyzőkönyvéből kiírt s a főtitkár úr leveléhez csatolt cikket, mely szerint az összes ülés, a nagygyűlés utólagos jóváhagyásának reményében elfogadta a Kisfaludy-Társaság ajánlatát, köszönettel fogadván a Társaság elnökének azt a kijelentését, hogy a szobroknak vis major vagy baleset által történő sérüléseért a Társaság nem fog kárpótlást követelni.

Elnök megjegyzi, hogy a Társaság nézetéről eleve nem volt ugyan tájékozva, de abban a véleményben, hogy a Társaság felfogását tolmácsolja, tette azt a nyilatkozatot, s hogy kárpótlásról csakis abban az esetben lehetne szó, ha nagyobb gondatlanság folytán érné valami baj a szobrokat.

Általános helyesléssel fogadtatik.

119. Elnök indítványt terjeszt elő, hogy a pályaművek és a kiadás végett benyújtott nagyobb munkák bírálói, valamint a felolvasást tartó tagok bizonyos díjban részesüljenek. A bírálók díjazását pár év óta a Magyar Tudományos Akadémia szintén alkalmazza, de a méltányosság is megkívánja, hogy a kik gyakran nagyon fáradságos, sok időt és tanulmányt igénylő munkát teljesítenek, a Társaságtól némi anyagi kárpótlást nyerjenek érte. A felolvasás végett benyújtott kisebb művek bírálata természetesen ezután is ingyenes maradna. A felolvasások díjazása némi viszontszolgálat lenne a Társaság részéről a buzgóbb, munkás tagoknak. Azt is remélhetjük, hogy így felolvasásokban és pedig jó felolvasásokban kevésbé lesz hiány. A Társaság valami nagy tiszteletdíjat ugyan nem adhatna, de ez nem is szükséges, mert a felolvasók, mint eddig, úgy ezután is tetszés szerint értékesíthetnék munkájukat. —

Első kérdés: helyes-e az eszme? Ha a Társaság magáévá teszi, a gazdasági bizottság lesz hivatva véleményt mondani, hogy a Társaság pénzügyei megengedik-e ezt az újabb kiadást, mely évenként körülbelől 600 frtot tenne.

A javaslat fölött hosszabb eszmecsere fejlődött. Vadnay Károly és Váradi Antal elvileg ellenzik, Vértesi Arnold helyesli a bírálatok díjazását, a felolvasásokét nem; Degré Alajos csak a nagyobb munkák bírálót kívánja tiszteletdíjban részesíteni. Zichy Antal az eszmét helyesnek tartja s azt a közvetítő indítványt teszi, hogy az Évlapokban közze-
teendő bírálatok tiszteletdíját kell méltányosan megállapítani. Elnök részletesen czáfolja Vadnay Károly és Váradi Antal kifogásait; Szász Károly másodelnök a bírálatok díjazásának czélszerű és indokolt voltát fejtegeti; Beöthy Zsolt titkár pedig a saját maga és a másod-titkár nevében kijelenti, hogy midőn az indítványt az elnökség megvitatta, azzal a fentartással tették magokévá, hogy ők, mint a Társaság fizetéses tisztviselői, külön díjazásban se bírálatért, se felolvasásért ne részesüljenek.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 nov. 27-iki üléséből.)

123. Titkár felolvassa Erdélyi Zoltán levelét, melylyel édes atyjának, Erdélyi Jánosnak, Társaságunk egykori nagyérdemű titkárának olajfestésű arczképét, a saját maga és testvére, Erdélyi Pál nevében a Kisfaludy-Társaságnak adományozta.

Köszönettel vétetik s köszönetünket levélben is kifejezzük.

129. Zárt ülésben elnök előadja, hogy a múlt ülésen az elnökség nevében egy indítványt terjesztett elő. Az ügyrend értelmében most azt írásban is benyújtja. Az indítvány megvitatására mindenekelőtt egy bizottságot kell kiküldeni s ha ennek jelentése alapján a Társaság elvben elfogadja, a gazdasági bizottság lesz hivatva véleményt mondani fölötte.

A bizottságba az elnökön, mint indítványozón kívül kiküldetnek: gróf Apponyi Albert, Beöthy Zsolt, Herczeg Ferencz, Vadnay Károly és Zichy Antal r. tagok.

131. Titkár jelenti, hogy két levelező-tagsági hely van üresedésben, melyek betöltésére nézve a mai ülésnek kell határoznia.

Az ülés kimondja, hogy mind a két hely betölthető.

(A Kisfaludy-Társaság 1895 decz. 18-iki üléséből.)

140. Elnök előterjeszti, hogy az arany serleget, melylyel barátai megajándékozták, a Társaságnak oly rendeltetéssel adományozta, hogy az ünnepélyes közülésünket követő lakomán az elnök azzal mondjon

pohárköszöntőt a királyra; egyik tag pedig a Társaság valamely elhunyt kiváló tagjára. Minthogy a kijelölés jogát a Társaság ő rá ruházta, Zichy Antal r. tagot kérte föl, hogy pohárköszöntőt mondjon legelső halottunk: Kölcsey Ferencz emlékére. Második halottunk gróf Dessewffy Aurél volt s a pohárköszöntő megtartására jövőre gróf Apponyi Albert rendes tagot szándékozik felkérni.

Élénk helyesléssel fogadtatik.

(A Kisfaludy-Társaság 1896 január 29-iki üléséből.)

146. Másodtitkár előterjeszti az elnökségből, a gazdasági bizottság tagjaiból és az ügyészből alakult pénztári bizottság jelentését. Az 1895 év 3,270 frt 95 kr. pénztármaradvánnyal záródott s a Társaság vagyona 134,815 frt 16 krról 154,552 frt 95 krra emelkedett.

Tudomásul vétetik s a fölmentvény úgy a Magyar Föld-hitelintézetnek, mint a kézi pénztárt kezelő titkárnak megadatik.

147. Másodtitkár a bizottság nevében előterjeszti az 1896. évi költségelőirányzatot.

Egyhangulag elfogadtatik. A bevételek az 1895. évi pénztármaradványt is beszámítva, 10,126 frt 95 krral, a kiadások — az értékpapirokban tőkésítendő 3,000 frttal együtt — 9,466 frttal, a pénztári maradvány pedig 666 frt 95 krral irányoztatik elő.

149. Elnök az ünnepélyes közületek tárgysorának tervszerű, változatos megállapítása céljából az ügyrend 34. és 35. §-ainak megváltoztatását indítványozza. Az elnökségnek — az indítvány szerint — kötelessége lenne a márcziusi ülésen javaslatot tenni a következő év ünnepélyes közülésének programmjára, megjelölván, hogy a tagok sorából kik szólíttassanak föl előadás tartására. Csak ha a felszólított tagok a szeptemberi ülésig kötelező ígéretet nem tennének, intézne az elnök felszólítást a Társaság összes tagjaihoz.

Az indítvány a felolvasások és bírálatok díjazása tárgyában kiküldött bizottsághoz tétetik át.

150. Elnök előadja, hogy Erdélyi János egykorú olajfestésű arczképét fiai a Kisfaludy-Társaságnak ajándékozták; de hogy felfüggeszük-e a Társaság termében, e fölött az ügyrend 65. §-a értelmében a közülés titkos szavazás útján határoz.

Beadatott 14 szavazat s valamennyi igennel szólván, Erdélyi János arczképének felfüggesztése egyhangulag elhatároztatik.

(A Kisfaludy-Társaság 1896 február 5-diki közüléséből.)

X.

MELLÉKLETEK A JEGYZŐKÖNYVEKHEZ.

1.

FELHIVÁS A KÜLFÖLDI ANTHOLOGIA ÜGYÉBEN.

A Kisfaludy-Társaság a művelt nyugat költészetének és ez úton a legnagyobb szellemeknek ismertetése, a különböző izlés-áramlatok hatásának közvetítése céljából lyrai anthologiák kiadását határozta el, melyeknek szerkesztésére bizottságot küldött ki kebeléből.

E bizottság az anthologiák sorozatát a XIX. század francia lyráján kezdi meg. Kitűzött céljához képest a legjellemzőbb darabokból készül egybeállítani, bevezetéssel és magyarázatokkal ellátni egy gyűjteményt, mely a jelen század francia lyrájának hű tükrét nyújtja és ezzel, úgy hiszszük, a francia szellem legnemesebb törekvéseit, mintegy szívének dobbanásait adja vissza. A lehető legjobb műfordításokat készül nyújtani. A legszebb, de egyúttal az irodalmi eszmék fejlődése szempontjából is a legjellemzőbb költeményeket fogja tartalmazni e gyűjtemény.

Épen azért fordulunk hazánk költőihöz, műfordítóihoz, hogy e vállalatot becses közreműködésükkel előmozdítani sziveskedjenek.

Hogy tájékozást nyujtsunk az irányról, melyet a szerkesztő bizottság követ, felhívjuk az illetők figyelmét a legnagyobb francia költők alább felsorolt műveire, melyek az irodalmi méltatásban külön is fel lesznek dolgozva. A dült betűkkel szedett költemények az illető költő egyéniségének egyes jellemző vonásait tüntetik fel. Ezeknek műfordítását okvetetlenül felveszi a bizottság készülő gyűjteményébe. A felsorolt, de egyes darabjaikkal meg nem jelölt, kisebb jelentőségű költők remekei számára szintén szánt megfelelő helyet, de a választást egészen az illető fordítókra bízta, valamint felvesz az előbb felsorolt költőktől is a kijelölteken kívül más remek költeményt is. A felsoroltak csak tájékozást kívánnak nyújtani.

Minthogy a Kisfaludy-Társaság egyúttal 10 legszebb költeményre pályázatot is hirdetett, nagy reménnyel néz e pályázat elé és egyúttal a pályázók figyelmét e költeményekre felhívja. A pályázatnál nyertes vagy különben felhasználhatóknak bizonyult költeményekre tekintettel lesz a bizottság.

Kérjük tehát költőinket, műfordítóinkat, hogy fordításaik (s a mennyiben kevésbbé ismeretesek, eredeti szövegeiknek is) beküldésével (bizottsági elnök Szász Károly ev. ref. püspökhöz Kálvin-tér 7. sz.) könynyítsék meg a bizottság feladatát. A Kisfaludy-Társaság gondoskodik a felhasználható művek méltányos tiszteletdíjáról.

Különös figyelembe ajánlja a szerkesztő bizottság a következő műveket:

ANDRÉ CHÉNIER: *Le mendiant. La jeune Locrienne. La jeune Tarentine. Et c'est Glycère, amis ... (Élégies XX.) Neère. La jeune captive. Blanche et douce colombe ... Charlotte Corday. Versailles. On vit, on vit infame. (Jambes IX.) Comme un dernier rayon ... (Jambes XI.)*

BERANGER: *Le roi d'Yvetot. Le marquis de Carabas. Les deux grenadiers. Le vieux caporal. Poniatowski. A mes amis devenus ministres. Les gueux. Roger Bontemps. Le dieu des bonnes gens. La bonne vieille. Ma grand'mère. Treize à table. Les conseils de Lise. La vertu de Lisette. Qu'elle est jolie! Maudit printemps. Le vieux vagabond. Le vilain.*

LAMARTINE: (Méditations és Nouvelles médit.) *Le lac. L'isolement. Le crucifix. L'homme. Le vallon. Le soir. Les préludes. Le premier regret. L'immortalité. Le golf de Baïa. Ischia. Le lézard. (Harmonies.) Novissima verba (Részletek). La chène. La Marseillaise de la paix. L'infini dans les cieux. Réponse à Némésis. Dernier chant du pèlerinage de Childe Harold (Részletek).*

DE VIGNY: *Moïse. Le cor. Colère de Samson. Dolorida. Bain d'une dame romaine. Le bal. Le maison du berger. La mort du loup. Mont des Oliviers.*

V. HUGO: (Feuilles d'automne): *La prière pour tous. La ponte de la rêverie. (Chants du crépuscule): Napoléon III. (Voix intérieures): L'Arc de triomphe. (Rayons et ombres): Tristesse d'Olympio. Carillon. Oceano nox. Rencontre. (Contemplations): Le revenant. Pleurs dans la nuit. Bouche d'ombre. Les malheureux. Réponse à une acte d'accusation. Pauca mere. (főleg: Trois ans après.) Regard jeté dans une mansarde. Les Mages. (Részlet). Ibo. Horror. Dolor. (Chatiments): Expiation. Manteau imperial. Odra, peaux du passé. (L'art d'être grand-père): Choses du soir. Georges et Jeanne.*

ALFRED DE MUSSET: *A Nuit-k. Souvenir. L'espoir en Dieu. Lettre*

à Lamartine. Tristesse. A la Malibran. A la mi-carême. A Ninon. Le saule. Rolla (Bevezetés) Namoune. Lucie. Une soirée perdue. Impromptu (La poésie.)

Auguste Barbier: La curée. L'idole.

Théophile Gautier: La caravane. A Zurbaron. Ribeira. Michel-Ange. Pot de fleurs. Variations sur le carnaval de Venise. Le poème de la femme. Symphonie en blanc majeur. Pastel. In deserto. Etude de mains.

LECONTE DE LISLE: Le Manchy. Le sommeil du condor. Hypatie. La panthère noire. Illusion suprême. Fin de l'homme. Les montreurs. Les hurleurs. Quain. Midi. La vérandah. Cumacépa. Héraklès au taureau.

ANDRÉ LEMOYNE: Au dela. Un fleuve à la mer. Sous les hêtres. Stella maris.

COPPÉE: egyes darabok a Promenades et Intérieurs és Humbles cyclusból.

HEREDIA: Fuite de Centaures. Soir de bataille. La source. La Dogaresse. Le lit.

SULLY PRUDHOMME: Le vase brisé. Les Danaïdes. Le zénith. Mémoire. Habitude. La forme. Les chaines. Rendez-vous. Voeu. La vie intérieure. És más darabok az Epreuves és Solitudes cyclusból.

Ezeket kívül egy pár legszebb és jellemzőbb költeményeikkel, melyek megválasztását a műfordítókra bízta a bizottság, a fölvételre érdemesnek tartja még a következőket:

Millevoy (1782—1816). Felix Arvers (1806—51). La Chambaudie (1807—72), Hégésippe Moreau (1810—38), Akkermann (1813), Soulay (1815—), Baudelaire (1821—67), Dupont (1821—70), Nadeau (1821—), Theod. Banville (1823—), Manuel (1823), Theuriet (1833), P. Verlaine (1844), Deroulède (1846), Aicard (1848), Richepin (1849), Bourget (1852).

Budapest, 1895. június 30.

Beöthy Zsolt,
a Kisfaludy-Társaság titkára.

2.

PALYAMŰVEK JEGYZÉKE.

A Kisfaludy-társaságnak 1895. október 31-én lejárt pályázataira a következő pályaművek érkeztek:

I. Az 1892-iki *Lukács Krisztina*-jutalomra érkezett irodalomtörténeti pályamű: 1. Arany Jánosról. Jelige: Délibáb.

II. A *Bulyovszky Gyuláné* jutalomra érkezett kisebb költői beszélek: 1. Gazdag Máté. J. i.: A hűség, kitartás méltó jutalomra. 2. Sylvesteri éj. J. i.: Maga a természet rendje szórta a földre az irigység magvát. (Próza). 3. Jób. J. i. Szegény ember dolgát boldog Isten bírja. 4. A legnagyobb kincs. J. i. Idealismus. 5. Örvényes szerelem. J. i.: Itten halálos bajt csak ketten vívának. 6. Tarpéji hegy, J. i.: Szenvedj, remélj. 7. Az életből. J. i.: A víg daleszme mollra írva (Kiss J.) 8. A szegedi rab. J. i.: Egyik asszony a másikat kikergeti a világból. 9. Neviczke vár. J. i.: Meszsziről a multak képe lebben. (Tompá.) 10. Pallos-jog. J. i.: Csengő szavakban szól az ó rege. (Tompá.) 11. Barna Balázs. J. i.: Szenvedj, remélj, higgy, lelkesülj, te szív. 12. Túry György. J. i.: Nomine Turca tremít. 13. Szerelem halottja. J. i.: Elhúll a virág, eliramlik az élet. 14. Ilonka. J. i.: Január—márczius. 15. Szeptember. J. i.: Vágyak, szerelmek, álmok mind mind csupán a földé. 16. Egy modern házasság. J. i.: Aus den vollen Menschenleben. 17. Honória. J. i.: A virágnak megtiltani nem lehet. 18. Első szerelem. J. i.: Gyermek vagyok, gyermek lettem újra. 19. A házi kereszt. J. i.: Nehéz tudni szegét, végét stb. 20. Majd ha fagy. J. i.: A ki magát megalázza, az felmagasztaltatik. 21. Dörgő káplár. J. i.: A huszár a világ első katonája. 22. Erdő réme. J. i.: Azt mondják, hogy szerzetes volt. 23. Az áruló. J. i.: Átkos a diadalmenet, mely elhúnyt szabad szívekre lép. 24. Megváltás. J. i.: Elátkozott gyermekkorának a szív örökre koldusa. 25. Öreg Bankó leánya. J. i.: Az a kard megvéd stb. 26. Gyermek-éden. J. i.: Sic itur ad astra. 27. Nemes vér. J. i.: I had a dream. 28. A csempész és leánya. J. i.: Rövid az élet. 29. Bottyán János, J. i.: Kuruczok vezére.

III. Az 1894-iki *Lukács Krisztina*-jutalomra érkezett irodalomtörténeti pályamű: 1. A magyar honfoglalás mondái. J. i.: Anonymus.

3.

AZ 1896-DIK ÉVI KÖLTSÉGVETÉS ÉS VAGYONÁLLÁS.

a) **Bevételek.**

1. Pénztári maradvány 1895-ről	---	---	---	3270	frt	95	kr.
2. Értékpapírok kamataiból:							
a) a Társaság korlátlan tulajdonát képező papírok után	---	---	---	4520	«	—	«
b) a Greguss-alapítvány papirjai után	---	---	---	916	«	—	«
c) a gróf Vigyázó-alapítvány papirjai után	---	---	---	160	«	—	«
3. Künn fekvő alapítványok kamataiból	---	---	---	500	«	—	«
4. A pesti hazai első takarékpénztártól	---	---	---	200	«	—	«
5. A Franklin-Társulattól az alapító könyvtár tiszteletdíjára	---	---	---	200	«	—	«
6. Évlapok XXIX., XXX. és régibb köteteiből	---	---	---	100	«	—	«
7. Lukács és Szemere munkáiból	---	---	---	200	«	—	«
8. Folyó számla kamataiból	---	---	---	60	«	—	«
Összesen:	10,126	frt	95	kr.			

b) **Kiadások.**

1. Értékpapírokban tőkésítésre	---	---	---	3000	frt	—	kr.
2. Titkár fizetése	---	---	---	800	«	—	«
3. Másodtitkár fizetése	---	---	---	300	«	—	«
4. Ügyész költségei	---	---	---	100	«	—	«
5. Pénztárnok tiszteletdíja	---	---	---	60	«	—	«
6. Irnok tiszteletdíja	---	---	---	100	«	—	«
7. Szolgák fizetése és jutalmazása	---	---	---	150	«	—	«
8. Özv. Greguss Ágostné kamatjárandósága	---	---	---	916	«	—	«
9. A gróf Vigyázó-alapítvány tőkésítésére	---	---	---	160	«	—	«
10. Évlapok XXX. kötete	---	---	---	740	«	—	«
11. Alapítói könyvtár tiszteletdíja	---	---	---	1400	«	—	«
12. Egyéb kiadványok	---	---	---	500	«	—	«
13. Bartalus népdallamai kiadásának segélyezése	---	---	---	200	«	—	«
14. Pályadíjra	---	---	---	500	«	—	«
15. Kiállítási költségek	---	---	---	200	«	—	«
16. Másolások és kisebb nyomtatványok	---	---	---	100	«	—	«
17. Vegyes költségek	---	---	---	200	«	—	«
18. Pénztári és postaköltség	---	---	---	40	«	—	«
Összesen:	9466	frt	—	kr.			

Összes bevétel --- --- --- 10,126 frt 95 kr.

Összes kiadás --- --- --- 9466 « — «

Előírányzott pénztári maradvány --- --- 660 frt 95 kr.

c) **Vagyonállás 1895-ik évi decz. 31-én.**

1. Künn fekvő alapítványok	---	---	---	11,345	frt	—	kr.
2. Értékpapírokban névérték szerint	---	---	---	139,937	«	—	«
3. A Magyar Földhitelintézetnél vezetett folyó számlán	---	---	---	3270	«	95	«

Összesen: 154,552 frt 95 kr.

X.

BIRÁLÓ JELENTÉSEK A KISFALUDY-TÁRSASÁGHOZ
BENYUJTOTT MUNKÁKRÓL.

1.

ARGIRUS KIRÁLYFI. KÖLTŐI BESZÉLY 12 ÉNEKBEN.

(1895 FEBR. 27.)

a)

Epikus költő a tárgy megválasztásában kétségkívül akkor jár el legszerencsésebben, ha nemzete mondakincséből merít. A hazai mondakincshez számíthatjuk azokat az idegen eredetű tárgyakat is, melyek akár élő szóval, akár irodalmi úton hozzánk kerültek s egyes vonásokkal gazdagodva, vagy némileg helyi színezetet nyerve, itt polgárjogot nyertek. A régi magyar költőknél több ily tárgyat találunk, melyek eredeti alakjukban ma már elavultak, de nagyon megérdemlik, hogy újabb költők átdolgozzák, vagy helyesebben: újra teremtsék, mint a hogy Arany tette Ilosvai *Toldijával*.

Argirus királyfi története bizonyára egyike a legbecsesebb költői tárgyaknak s nem csoda, ha erősen csábítja költőinket. Az átdolgozó föladata itt aránylag nem is látszik nehéznek, mert régi elbeszélő költeményeink között talán egy sincs oly kerekded s oly hézagtalan. De e látszólagos előnyt ellensúlyozza az, hogy itt kevesebb tér kínálkozik az újabb költő alkotó tehetségének, melyetazonkívül megbénít vagy legalább is feszélyez Vörösmarty örök szép alkotása: *Csongor és Tünde*, melyben a nagy költő lángeszének gazdagsága a legpazarabb pompában nyilatkozik.

Nem képzeljük, hogy a szerző munka közben lépten-nyomon kényelmetlenül ne érezte volna *Csongor és Tünde* hatását s nem hisz-

szük, hogy lenne olvasó, ki önkéntelenül is összehasonlításokat ne tenne a kettő között. Az, hogy Vörösmarty nem elbeszélő költeményben dolgozta fel Argirus királyfi mondáját, szerintünk a dolgon mit sem változtat.

Bevallom, hogy e hatás alól én sem tudtam menekülni, bárminth igyekeztem, hogy elfogulatlan szemmel nézzem a Társaságunkhoz kiadás végett benyújtott költői beszélyt. Mellőzöm a rá nézve kétségkívül nem előnyös összehasonlítást Vörösmarty költeményével; pár szóval azonban meg kell jelölnöm viszonyát Görgei Albert művéhez, mely az új átdolgozásnak alapjául szolgált.

Szerző az egész költői beszélyben mondhatni nyomról-nyomra követi Görgei Albertet s bár a költeményben azt a vallomást teszi, hogy a mi irva volt, azt elmondja, a mi nem volt, hozzágondolta, — nagyon kevés az, a mit saját leleményéből adott hozzá s a «szép kikerekítés»-t sem igen látjuk, melyre — a mint vallja — szintén törekedett. Saját leleménye: az éjszaki király, feleségestől és leányostól. Ez utóbbit már születésekor Argirusnak szánták s ehhez a frigyhez az anyakirályné — mielőtt az éjszaki királyhoz feleségül ment volna, maga is tündérleány — makacsul ragaszkodik s az ő praktikája okozza tulajdonképen, hogy Argirus Feketevárosban elalszik a Tündér Ilonával való találkozás előtt. Elég sovány lelemény s annyiban még hátrányára is van a mesének, hogy Argirus és Tündér Ilona szerelmét megfosztja csodás, rendkívüli, páratlan voltától, úgy tüntetvén fel a dolgot, mintha akkor mindnapos lett volna a tündérleányoknak halandó ifjakkal való egyesülése.

Az alakításban, a meseszövéseben tehát újat alig látunk. A jellemek festése sem vall művészi kézre; szerző érdeme inkább csak a csinos elbeszélésben, ügyes verselésben és hangulatos leírásban van.

A mű nyelve lendületes költői nyelv, kár azonban, hogy szerző nagyon is keresi az ódon színezetet. Talán ezért használ annyi merész inversiót. Pedig ezzel csínjában kell bánni. Megteheti a nyelvnek egy olyan művésze, mint Arany János, de annak, a ki nem uralkodik oly korlátlanul a nyelv fölött, kissé kockáztatott vállalkozás. Szerzőnél sűrűn fordulnak elő az ilyen sorok:

«Mélyen ifjú sóhajt, reszketi pilláit»

vagy:

«Hiába érettem útra magad adtad»

Az inversiókat annyira viszi, hogy néha épen ellenkezőjét mondja annak, a mit akar, pl. egy helyen azt akarja mondani, hogy Argirus

gyorsan tovább ment, hogy ne is hallja a párja mellett ülő fülemile víg dalát s ezt így mondja:

«Ne hallja a madár majd vidám danáját».

Az egész költői beszély csinosan írt, kellemes olvasmány s mint ilyen talán nem volna méltatlan a kiadásra, minthogy azonban a Magyar tud. Akadémia épen ez évben tüntetett ki egy hasonló tárgyú költői elbeszélést a Nádasy-díjjal, mely valószínűleg ennél jóval sikerültebb, ez újabb Argirus királyi kiadását nem tartom indokoltnak.

Budapest, 1895 október 18.

A tekintetes Társaságnak alázatos szolgálja

Vargha Gyula.

b)

Jakab Ödön ugyanezt a tárgyat — Gergei krónikája nyomán — sokkal rövidebben, de tartalmasabban, több epikai rátermettséggel, sokkal szebben dolgozta föl.

Jakab Ödön Argirusa mellett egy másik, pláne kevésbé sikerült Argirus kiadásával a Társaság fölösleges dolgot művelne.

Ha módját lehetne találni annak, hogy a fiatal szerző kéziratát a Társaság czége nélkül, de a Társaság kedvező információjával kapja kézhez valamelyik kiadó, örömmre szolgálna, mert a 12 énekes műnek vannak szebb részletei és az egészen (noha Arany hangját, szórendjét sokszor a torzításig utánozza) bizonyos népiesség vonul át, a mi élvezhető olvasmánynyá tehetné a közönség szélesebb rétegeiben.

Észrevételeimet, kifogásaimat odajegyeztem a kézirat széleire. Fölsorolásukkal nem kívánom fárasztani a Társaság figyelmét, de szeretném, ha a szerző reflektálna rájuk, mert azt hiszem, hogy a kifogásolt részek átdolgozásával, megváltoztatásával a mű értéke fokozódna.

Budapest, 1895 február 26.

Ábrányi Emil.

2.

GYULA HÖNVÉD ÉS SZERETŐJE CZÍMŰ KÖLTŐI ELBESZÉLÉSÉRŐL.

(1895 APRIL 24.)

a)

Egyszerű földműves ember állít be a jelen munkával a Kisfaludy-Társasághoz, hogy itt bírálatot halljon. Elolvassa verseit, készséggel

kiállíthatom a derék biai parasztgazdának azt a bizonyítványt, hogy igazán van költői tehetsége. Elbeszélésének elég csinos és kerek a meseje, élénken, ügyesen is van elmondva, helylyel-közzel meglepő melegséggel és valóban jó lélekkel merném ajánlani valamely népies olvasmányokat terjesztő kiadó-czég figyelmébe, ha nyelvi tekintetben egy kissé átdolgozná.

Vannak ugyan strófái, melyekben egészen jól, egyszerű, közvetlen hangon szól, sőt hangzatos, jó rhythmusú, jó rímű sorokban is. Íme pl. hogyan vigasztalja a költő Gyula honvédet, mikor ez Világos után bujdosásnak ered s az éhezőt kiverik egy oláh faluból:

«Csak tűrj, vitéz, habár elűznek is onnét!
Nálunk eb most az úr, nem a magyar honvéd!
Menj ki a faluból s majd a határszélen
Találsz még valamit, s nem halsz te meg éhen.

Ott, a hol megélnek az ég madarai,
A te számodra is lesz talán valami.
A gondviselőnek él még a hatalma,
Van még künn tengeri, dinnye és vadalma.»

Vagy íme ez a pár strófa, melyben egy anya kesergi el, hogy fia elesett a moóri ütközetben:

«Szomorú emlékü a moóri ütközet,
Nekem még szomorúbb, mert fiam ott veszett.
Onnan jött egy levél fekete pecséttel, —
Egyetlen fiamat Moórott temették el.

Most már árva vagyok, mint tarló a mezőn;
Napról-napra érzem, kevesebb az erőm.
De ki tehet róla? Az Isten határoz . . .
Oh csak minél előbb szólítna magához!»

Tovább nem szólhatott, hanem csak zokogott:
Gyula szemében is a könnyű csillogott,
S szólt: «Szülém, ne sírjon, ha gondol fiára —
Véréből virúl fel a szabadság fája.»

Oly szép sorok, melyeket műköltőnek sem kellene restellnie.

Hanem e jó strófák mellett igen sok az olyan, a hol a nép fia ugyancsak nem népies hangon ír, hanem — úgy látszik, az ujságokból eltanult — új szókkal, idegenszerű, vagy legalább uagyon is lapos szólamódokkal iparkodik verseit cifrázni. Ilyenkor aztán — kétségkívül ott, a hol ő a díkeziót a legszebbnek gondolta — igen rút sorok bántják az olvasót. Pl.:

«Az oláhok által nyakán ejtett mély seb
Nem gyógykezeltetvén, sokkal veszélyesebb.»

«Állapota *folyton és hirtelen* javult,
Nyolczadikán *el lett bocsátva* mint gyógyult.»

«Hisz ha lány volna is, mégse vehetné el
Nem vagy rendben a hadkötelezettséggel.»

«Ő legyen nő-rabló, más kárán örülvén?
Habár volna számos enyhítő körülmény.»

«Csekély fizetése túlságos szerényen
Fedezte szükségét, hogy mégis megéljen.»

«A *fejleményekre* kíváncsi volt Gyula.»

«Ő volt a gyilkosság *értelmi szerzője*.»

Szerző az ilyen és ehhez hasonló frázisokat bizonyynyal ékességül használja, mint a hogy a nép gyakran törekszik ilyen «úrabb» hangon beszélni. Pedig ha e foltokkal el nem torzítja munkáját, ismétlem, elbeszélése mint a népnek való egészszéges olvasmány nagyon jól megállanának helyét.

Radó Antal.

b)

Az elbeszélés tárgya rövidre fogva annyiból áll, hogy a 48-adiki szabadságharcz idejében egy falusi legény, Gyula, felesap honvédnek s elhagyja faluját, természetesen falujában hagyván kedvesét: Irmát is, meg egy olyan Toldi György-féle gonosz májű bályát. Gyula Buda ostrománál vitézkedik, aztán egyéb kalandokon megy át, míg falujába holt híre érkezik. E hír hallatára a gonosz májű bátya feleségül veszi öcsce árva szeretőjét; Gyula pedig, miután Görgey, kinek szerző szerint «csak hátrálásból állottak tervei», eladta a hazát, világgá megy és az alföldön egy uradalmi ispánhoz menekül, ki oltalmába veszi s kocsisnak fogadja. Itt megtudja, hogy otthon a bátyja kiforgatta őt még a szeretőjéből is. Mind ezt túri békében s szolgál tovább. Utoljára a rossz bátya valami gyilkosságba keveredik, mint értelmi szerző, a miért akasztófán lakol. Gyula aztán, mihelyt ilyenformán szabad lett az asszony, haza megy, összekel most már özvegy kedvesével s boldog életet él.

Az egész elbeszélés semmiben sem emelkedik fölül a ponyva-irodalom törpe színvonalán, sem fölfogásában, sem szerkezetében, sem pedig nyelvét illetőleg. Amolyan Tatár Péter-féle tónusban van tartva elejétől végig. Hasztalan keresni benne még a jóízű népies észjárást is, a

minek mindössze a Görgey korlátolt és fonák megítélésében s egy pár helyzet elég naiv megoldásában mutatkozik némi halvány, de épen nem értékes nyoma. Öntudatos szerkezetről, tömörségről, jellemzésre törekvésről szó sincs. Egyedül rímelése tüntet fel itt-ott elvétve meglepő ügyességet; több helyen a sikerülten alkalmazott assonanceok kellemesen esendülnek ki a versezetből. A munka, kivált ha valamivel rövidebb volna, a ponyvatermékek közt talán még megjárná; de azt a színvonalat már meg sem közelíti, melyen a Kisfaludy-Társaságnak módjában állana, hogy kiadványai közé még tetemes módosításokkal is elfogadja.

Budapest, 1895 ápril havában.

Jakab Ödön.

3.

LONGFELLOW KÖLTEMÉNYEI SZÁSZ BÉLA FORDÍTÁSÁBAN.

Alólirott abban a kitüntető megtisztelésben részesülvén, hogy Szász Béla tagtársunk Longfellow-fordításáról mondjak véleményt, van szerencsém ezt a következőkben nyilvánítani.

A fordítás három részből áll: 1. *Lyrai költemények* (107 negyedívrét tömötten írott lap, a legkiválóbb és legjellemzőbb költeményeket tartalmazza). 2. *Pandora* cz. drámai költemény. 3. *Makkabeus* Judás, lyrai dráma. Az összbenyomás, melyet rám e fordítások tettek, kedvező, mert úgy éreztem Szász Béla eszmetársításában, a használt kifejezések színében, hangjában, hogy együtt érez és rokonszellem Longfellowval. Vallásos áthatottság, bölcselmi mélységgel, óriási műveltség-nyitotta lát-távollal, zengzetes lyrikus formában megnyilatkozó mély bölcsesség, keserűség nélküli mérsékletes megnyugvás, de mely gazdag és nem üres. A szavaknak súlya a szófűzés által hihetetlen mélységet nyer. Ez Longfellow költészetének egy pár jellemző vonása és ez Szász Béla fordításáé. Sehol nem sekélyesedik el. És ez a valódi érdem. Nem lehet csodálkozni, ha az alak- és tartalomhűsége való törekvés a költői szárnyalás szárnyait helylyel-közzel megbénítja. Van Szász Béla fordításai között egy néhány, és pedig a legmélyebb és legnehezebb költemények fordításai, melyek műfordításaink sorában bármelyikkel kiállják a versenyt: így *Házzszentelés*, *Morituri salutamus*, *Falusi kovács*, *Springfieldi arsenal*, *Wittaf király pohara*, *Szicíliai Róbert király*; de ép a kisebb költemények közt egy-egy gyengébb, erőltetett hangú- és rímű foglal helyet. Így a híres *Lábas óra* épen nem állja ki a versenyt a Szász Károlyéval. Pedig csodálom, mert a *Pandora* tele változó rhythmusú, könnyű szárnya-

lású, mondhatni æol-hárfahangú dalokkal, melyek a természet-bölcsélet mélységeit tükrözik vissza mint valami tengerszemek: és Szász Béla ezeket gyönyörűen adta vissza. A *Makkabeus* drámai erővel írott részletei néhol bágyadtakká válnak.

Sorról-sorra összehasonlítottam a szöveget és jegyzeteim halommal vannak, de jobbnak tartám a simításokat magam végezni.

Nem mertem volna ennyit tenni, ha nem tudom, hogy a gondolat-kifejezésen, sem a fordítás eredeti alakján, sem az eszmetársítás színezetén nem változtattam. Álljon itt egy pár példa:

Előhang cz. versben:

Mert mindezt most is szeretem
E város bár setét,

helyett:

Bár itt zsibong a nép

tettem, mert Longfellownál:

Even in the city's throng

áll. *Zsoltár az életről* cz. versben:

Tedd munkáját a jelennek!
Benned szíved s fen ő lakik.

«Heart within, and God o'erhead»,

én az eredetihez hivebben így tenném:

Benned szív és fen ő lakik.

Virágok cz. versben ily érthetetlen versszak fordul elő:

Mindenütt ragyog fényük sugára
S csillagokként tavaszt hirdetik.

Everywhere about us are they glowing
Some like stars, to tell us spring is born...

Én így tenném:

Mindenütt mint csillagok sugára
Fénylenek s a tavaszt hirdetik.

Ugyan e vers következő versszakában:

De a jámbor ősz fegyverzetében
S pajzsán is hol barna ércz a fény.

But in arms of brave old Autumus wearing
In the centre of his brazen shield.

Én így módosítanám:

De a jámbor ősz fegyverzetében
S érczpajzsának is a közepén.

Az *énekese*k cz. vers 7-ik szakában:

A három erős hurerek
S a szív, mely velök érezett,
Zsivaj helyett, mit vissza ad,
Hall teljes, szép hármoniát.

These are the three great chords of might
And he whose *ear* is tuned aright
Will hear no *discord* in the three,
But the most perfect harmony.

Az aláhúzott szavak a költői *szép* elengedhetetlen tényezői: a *szív* és *zsivaj* nem felelnek meg. Szerintem így jobban volna visszaadható:

A három erős hur erek,
A *fül*, mely ért, *zürhang* helyett
A hangban, mit e három ad,
Hall teljes szép harmoniát.

Nem sorolom fel a többi módosítást. A gondolat, sőt maga a kép sincs sehol érintve, mint ez a kézirat illető helyeiből világosan kitűnik.

A *Makkabeus*-ban előforduló nehézségek felsorolásától elállok, mert ezek úgyis egészben véve nem szállítják alá a munka értékét.

Megjegyzem, hogy Szász Béla bevezetésül a *Makkabeusok* II. könyvének VII. részét a Káldi György-féle fordításban közli annak kitüntetéséért, mily szorosan követi Longfellow a cselekvény megalkotásánál a bibliai hagyományt. Ép így járt el az *Arany legenda* egyes részleteiben. Szeretném, ha még a bevezetést át lehetne dolgozni Renau gyönyörű tanulmányának felhasználásával, mely a *Revue de deux Mondes* 1893-ik folyamában jelent meg. Végeredményképen kimondhatom, hogy e művet *kiadásra* érdemesnek és irodalmi nyereségnek tartom.

Budapest, 1895 szept. 15.

Hegedüs István.

Csatlakozom Hegedüs tagtársam bírálatához.

Ábrányi Emil.

4.

A RÓZSA TÖRTÉNETE ÉS JELENTŐSÉGE CZÍMŰ MUNKÁRÓL.

(1895 OKTÓBER 30.)

E terjedelmes értekezésben nagy szorgalommal van összegyűjtve mindaz, a mit a rózsza elterjedéséről, használatáról, a költészetben való

szerepéről stb. mindeddig irtak. Az ilyenféle ismeretterjesztő dolgozatokat csak az esetben volna érdemes Társaságunk kebelében is bemutatni, ha a stilusnak különös jelességeivel dicsekednék. Minthogy azonban erről a jelen esetben szó sem lehet, e munkát nem ajánlom.

Radó Antal.

5.

MOLIÈRE ÉLETE ÉS MŰVEL HARASZTI GYULÁTÓL.

(1896 JANUÁR 29.)

a)

A Kisfaludy-Társaság jó helytt kereskedett, mikor Haraszti Gyulát, a francia irodalomnak köztünk egyik legalaposabb ismerőjét, bizta meg e rég óhajtott munka megírásával. Haraszti nem csak az irodalmat magát, hanem annak történetét is alaposan ismeri, nemcsak az írók műveiben van otthon, hanem szellemökbe, fejlődésök történetébe, eszmevilágukba s érzéseikbe mélyen behatolt.

Molière a vígjáték Shakspere-je s az újkor Aristofánese, a legnagyobb s legmélyebb szellem a francia klasszikus dráma három főhőse között; élettörténete adatai nagyon hézagosak és annál bonyolultabbak. Sorsába s történetébe nehéz bevilágítani, — mert tulajdonképen csak egy életrajza maradt a maga — vagy közeli — korából: munkái. A legjobb kísérletek sem tudták élettörténete külső s belső eseményeinek hézagait kiegészíteni. A mi abban s az egész emberben rejtély: azt csak művei világíthatják meg.

Haraszti nagy szorgalommal s lelkiismeretes gondnal használta fel az egykorú és későbbi s legújabb kori életrajzokat, följegyzéseket, vitákat s kritikákat; maga is kritikát gyakorolt azokkal szemben s igyekezett megvilágítani a kétséges pontokat s kibonyolítani a kúszt szálakat, mindenek felett, magokkal a művekkel magyarázni az életben érthetetleneket. Így az életet a művekkel kellett szoros kapcsolatba hoznia s ez neki nagyrészen sikerült is.

Előadása világos, nyelve szabatos; idegen szókat, kivált latinokat azonban itt-ott fölöslegesen is használt s latin helyesírásukban hagyja meg az olyanokat is, melyek magyar honosságot nyertek. Pl. kombinációk (13. l.), erudícióval (14. l.), commentálás (15. l.), commentárok (17. l.) máshol pedig polémikus (nem polemicus 16. l.). Néhol apróbb stylus-hibákkal is találkozunk: Aimé-Martin (Molière-kiadás) «örvend

közkedveltségnek» (17. l.): a helyett hogy: közkedveltséget nyert, vagy -re jutott; «tévedés lenne megfélelkezni» e helyett: hiba volna megfélelkezni. Nem helyeslem az *azon* szó használatát ily összetételben: Azon íróknál, kik (14. l.) e helyett: Azoknál az íróknál, a kik — vagy Olyan íróknál, a kik... De ezek oly csekélységek a mikről szólni sem érdemes, csak figyelmeztetés arra, hogy a nyomdai revisióban még kijavíthatók.

A mindenkép érdemes munka nyereség irodalmunknak, méltóan versenyez a francia és német irodalom legjobb Molière-életrajzaival s szépen gazdagítja a Kisfaludy-Társaság eddigi irodalomtörténeti s aethetikai és kritikai kiadványait.

Budapest, 1895 junius 29.

Szász Károly.

b)

Haraszti Gyulának, Társaságunkhoz kiadás czéljából benyújtott művét: *Molière élete és művei*-t, mint annak egyik bírálója áttanulmányozván, van szerencsém észrevételeimet a következőkben előterjeszteni.

A munka három főrészből áll. Az első az életrajzi vonatkozású adatok összessége a Párisban való állandó megtelepülésig; a második Molière drámaírói-színészi pályáját tárgyalja és vígjátékainak részletes széptani jellemzését adja; a harmadik összefoglalóan állítja elénk Molière egész életét, műveinek erkölcsi életbölcseletét, a vígjátéki műfaj művelése körül követett eljárását, az ő saját, jellegzetes poetikáját és végre követőire való hatását.

A munka érdekessége és értéke e részek szerint fokozódik. Az életrajzi rész, a dolog természetéből folyólag, inkább polemikus, mert Molière-re nézve épen az életrajzi adatok a leghiányosabbak s a meglevők a legkalandosabb gondolkozású magyarázókra találtak. Haraszti kerüli a regényes, de meg nem bízható részleteket s inkább akar egyszerű, de igaz, mint érdekes, de hamis képet festeni a költő élete s bizonytalan koráról.

A másik részben fokról-fokra kíséri költőnk írói színészi pályáját a vidéken írott boházatoktól kezdve egészen a Képzeletben beteg-ig. Itt nyílik alkalma bebizonyítani, mily alaposan ismeri a Molière-irodalmat s mily önállósággal tudja egyesek közkeletű véleményeinek helyességét megdönteni. Itt látjuk: mily alapos ismerője és jeles taglalója műve másik forrásának, Molière vígjátékainak.

Nem kicsinylendő érdeme, hogy nem esik bele az életrajzírók oly közös hibájába: hogy minden jelentéktelen dolgot is remek számba

vesz. Kerüli az elsőrendű alkotások túlságos magasztalását, de van merészsége még a kisebb jelentőségűekben is a kitűnő elemeket kiemelni. Ha pártatlan, elfogultságtól ment, túlzásoktól tartózkodó kritikusként mondjuk és hozzá tesszük, hogy ovatosan kerüli, sőt alkalmaslag ki is gunyolja a belemagyarázások csábító és érdekes alkalmait; ha megemlíti, hogy a tekintélyt csak alapos megrostálás után követi s gyakran találóan czáfolgatja Mesnardot, Brunetieret, Larroumet-t (néha tán kicsinylőleg), Mahrenholtzt és Lotheissent: elmondtuk összes előnyeit, melyek e részt oly érdekessé, oly tanulságossá teszik.

A mű összefoglaló utolsó fele fényes tanuságtétel a mellett, hogy anyagán teljesen uralkodik és finoman megfigyelő, ügyesen összefoglaló tehetséggel egy képpé tudja olvasztani azon hatásokat, melyek Molière műveinek tanulmánya útján a saját lelkében maradtak s a melyeket olvasói lelkébe akar átszármaztatni, tanulmányának eredményeképen.

Haraszti munkáját tehát *tárgyi* tekintetben alapos, jól csoportosított, tanulságos és érdekes dolgozatnak tartjuk, mely irodalmunkra nyereség lesz.

Kevesebb dicséret illeti meg azonban *alaki* tekintetben. Stylusa idegenszerű, nehézkes, sokszor az érthetetlenségig annyira homályos, hogy ezt már inkább a *leíró*, mint az *író* hibájának merjük tartani. Mindenesetre javításra szorul. Valamint azt is ajánljuk Harasztnak, hogy kerülje el az idegen szavaknak oly fölöttebb sűrű használatát. Szemelvényképen ide irunk néhányat, hogy együtt lássa őket s okuljon belőle: *fád, ballast, partner, intervallum, subtilis, apparatus, observatio, skeptikus, pessimistikus, radicalis, problematicus, resignatio, diapason, tónus, specialiter, attitude, emphasis, intonatio, melancholicus, omen, galarteria, intrika, interieure, complexitás, pruderia, extasis, race, psychologia, virtuoizitás, obscoen, revelatio, blazirt, korrekt, dokumentum, philanthrop, anticipatio, sensualizmus, elegans, passus, inaugural, jovialis, eruditio, pathopsychologia, convulsio, delirál, insistál, temperal, transponál, tirada, vena, servilis, frivol* stb.

Az alaki hibák kijavítása után minden tekintetben el fogja érni célját; hogy a magyar művelt közönség kellemesen olvasható, tanulságos művet kapjon a kezébe a teljes magyar Molière-kiadás mellé.

Budapest, 1896 január 12-én.

Bayer József, r. tag.

XII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1879-IK ÉVI JULIUS 29-ÉN HELYBENHAGYOTT ALAPSZABÁLYAI.

ELSŐ SZAKASZ.

A Társaság célja.

1. §. A Kisfaludy-Társaság Kisfaludy Károly emlékére föllállított széptudományi intézet, melynek célja a magyar szépirodalom emelése s általában a műizlés nemesítése.

2. §. E cél valóstítása végett a Társaság:

a) figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését s megvitatja szükségait és hiányait;

b) bölcsészeti, történeti és bíráló dolgozatokat nyújt a széptan és művészet köréből;

c) eredeti s fordított széptani, szépirodalmi, népköltési művek megjelenését eszközli;

d) jutalmakat hirdet széptani és szépirodalmi dolgozatokra;

e) széptani és szépirodalmi nyilvános felolvasásokat rendez.

MÁSODIK SZAKASZ.

Szervezet.

3. §. A Társaság rendes és levelező tagokból áll.

4. §. A rendes tagok jeles magyar írók közül választandók, a kik egyszersmind készek a Társaság céljait széptani, műbírálati vagy szépirodalmi közremunkálásuk által előmozdítani.

Számuk ötvenre van határozva.

5. §. A levelező tagok oly írók közül választandók, a kik magyar művek ismertetése vagy fordítása által más irodalmakban érdemet szereztek.

Számuk húszig terjedhet.

6. §. A rendes tagoknak magyarországi illetőségűeknek kell lenni, a levelezők lehetnek idegenek is.

7. §. Az idegen tagok választása csak úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány jóváhagyja.

Egyébiránt a Társaság bármely rendű tagjaivá csak olyanok választ-hatók, kik feddhetetlen jelleműek.

8. §. Mindkét rendbeli tagoknak joguk van a Társaság minden-nemű üléseiben és tanácskozásaiban részt venni, előadásokat tartani s új tagokat és tisztviselőket ajánlani.

Szavazás jogával a rendes tagok vannak fölruházva.

9. §. A rendes tagoktól elvárja a Társaság, hogy a széptan és szép-irodalom bizonyos ágait, különösen a magyar irodalom terén, figyelem-mel kísérik s időnkint ismertetik, legalább háromévenként egy-egy elő-adást tartanak, a Társaság által nekik bírálat égett kiadott munkákról jelentést tesznek s általában a Társaság minden megbízásában pontosan eljárnak.

Mind ezt a levelező tagoktól is szívesen veszi a Társaság.

10. §. A Társaság tisztviselői két elnök s két titkár. Mind a négyen a rendes tagok közül választandók.

Az elnökök választása úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány megerősíti.

11. §. Az elnök a Társaság szellemi munkálkodása irányára ügyel, anyagi viszonyai felett őrködik, az ülésekben a tanácskozásokat vezeti s a Társaságot mind a hatóságok, mind a magánosok irányában képviseli.

12. §. Az elnök teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetében a másod-elnök végzi.

13. §. A titkárt illeti az előadások, a társasági könyvkiadások elin-tézése, a jegyzőkönyv és az Évlapok szerkesztése; ő szerződik, a Társaság előleges vagy utólagos jóváhagyása mellett, a szerzőkkel, nyomdászokkal és könyvárusokkal; számol velők; gondoskodik, a Társaság időnkinti határozatai szerint, a pártolók évi könyvilletményeiről. Ugyanő szer-keszti a Társaság munkásságáról és állapotáról szóló évi jelentést; szer-keszti s teszi közzé a Társaság mindennemű hirdetéseit; folytatja a levelezést s őrzi a Társaság könyv- és levéltárát.

14. §. Teendőiben osztozik a másod-titkár, ki őt szükség esetében helyettesíti.

15. §. A Társaság alaptőkéjét, bevételeit és kiadásait, szíveségből, a Magyar Földhitelintézet kezeli.

16. §. A vagyoni ügyek vezetésében az elnök segítségére szolgál a gazdasági bizottság, mely három rendes tagból áll. Ezen bizottság időnkint számba veszi a Társaság vagyoni állapotát s róla a Társaságnak jelentést tesz.

Az évi költségvetéseket az elnökök, titkárok s ezen bizottság tagjai együtt állapítják meg.

A megállapított évi költségvetésen kívül előforduló jelentékenyebb költségekről a Társaság e bizottság véleménye alapján határoz.

17. §. A tagok éltök napjára, a tisztviselők, valamint a gazdasági bizottság tagjai, három évre választatnak, mely idő letelte után újra megválaszthatók.

HARMADIK SZAKASZ.

Választások.

18. §. A tagválasztás következő módon történik:

a) A decemberi ülésben megállapíttatik, hány hely tölthető be a rendes és levelező tagok sorában.

b) Minden tagnak joga van annyi jelöltet ajánlani, a hány hely betölthetőnek határoztatott. Az ajánlatok, az ajánlott irodalmi működésének részletes bemutatásával, legkésőbb újév napjáig, a titkárnál, írásban, nyújtandók be. Január elseje után ajánlás többé nem fogadtatik el.

c) Ha valaki több jelöltet ajánl, mint a mennyi hely betölthetőnek van határozva, valamennyi ajánlata érvénytelen.

d) Az ajánlatok a januári ülésben bemutattnak, s ekkor tüzi ki a Társaság a választó ülés idejét, mindenkor február valamelyik olyan napjára, mely az ünnepélyes közülést legalább öt nappal megelőzi.

e) A választó ülésben, fölolvastatván a jelöltek névsora, megkezdődik a szavazás, titkosan, papírszeletek által.

f) Minden szavazó tagnak joga van annyi jelöltre szavazni, a hány hely betölthetőnek határoztatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír szavazó lapjára, annak szavazata az összeszámlálásnál egyáltalán figyelembe nem vétetik.

g) Érvényesen szavazni csak oly jelöltre lehet, ki valamely tag által ajánlva volt.

h) Az elnök kijelentvén, hogy a szavazás kezdődik, a titkár a rendes tagokat név szerint felszólítja, s a jelenlevők szavazatukat személyesen adják át az elnöknek.

i) A begyűlt szavazó lapokat az elnök felolvastván, a szavazatok számba vétetnek. A mely jelölt a szavazatok általános többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik.

k) Ha általános többséget annyi jelölt nem nyer, a hány hely betölthetőnek határoztatott, akkor új szavazás következik, egyenkint, és mind azokra, kik az első szavazásnál (az általános többséggel megválasztottakon kívül) szavazatot nyertek, még pedig azon sorban a mennyi szavazatot nyertek.

l) Először tehát azon jelölt neve tüzetik ki, a kinek az első szavazásnál legtöbb szavazata volt, s az illetékes tagok, titkos szavazás útján, igennel vagy nemmel szavaznak. Ha a jelölt így a szavazatok többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik. Ellenkező esetben pedig az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt tüzetik ki.

m) Ha az első, általános szavazásnál két vagy több jelölt egyenlő számú szavazatokat kapott volna, sorshuzás dönti el, hogy ezek mily rendben tüzessenek ki a második szavazásra.

n) E nevenkinti szavazás mindaddig folytattatik, míg vagy a betölt-hetőnek határozott hely mind be nem töltetett, vagy valamennyi, az első szavazásnál szavazatokat nyert jelöltre az új szavazás meg nem történt.

o) Ha a szavazatok egyenlő két részre oszlanak, nincs választás.

19. §. A rendes taggá választottat a titkár levél útján értesíti megválasztásáról, s kérdést intéz hozzá, vállalkozik-e a Társaság céljait tagképen előmozdítani? s hogy különösen a széptan vagy szépirodalom melyik ágát választja műköreül? Ha az egy hónap alatt bekérendő válaszlevél igenlő, az új tag meghívatik a Társaság üléseibe. Ha a válasz tagadó, vagy válasz a deczemberi ülésig nem érkezik, a választás nem történtnek tekintendő.

20. §. A rendes tag a maga helyét a Társaság munkálkodása körébe vágó előadással foglalja el. Ha ezt megtette, kiadatik neki az elnök és titkár által aláírt s székfoglalása napjáról keltezett oklevél. Ha ellenben egy év alatt megválasztása után széket nem foglal, s mulasztását nem igazolja, megválasztása megsemmisül.

21. §. Az újonnan megválasztott levelező tag, mindjárt megválasztása, illetőleg a kormány jóváhagyása után meghívatik a Társaság üléseibe, valamint azonnal megtiszteltetik az elnök és titkár által aláírt oklevéllel, és a Társaság örömmel veszi, ha székfoglalót is tart.

22. §. A tisztviselők s a gazdasági bizottsági tagok választása háromévenként, ha üresedés támad korábban is, az ünnepélyes közülést követő valamely nap történik, minden esetre a februári havi ülésnek előtte, még pedig szintén a tagok ajánlatai alapján, titkos szavazás útján, a szavazó tagok általános többségével.

23. §. Minden választásra legalább húsz szavazó szükséges.

NEGYEDIK SZAKASZ,

Ülések.

24. §. A Társaság havonként rendszeren egy, szükség esetében több ülést is tart.

25. §. A havi ülések tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti, bíráló és szépirodalmi munkák felolvasása;

b) új tagok székfoglalása; emlékbeszédek elhunyt tagok fölött;

c) eszmecsere magyar szépirodalmi jelenségek s általában széptani kérdésekről;

d) intézkedés kiadandó munkák és tárgyalások iránt;

e) a Társaság mindennemű ügyeinek eligazítása.

26. §. A havi ülésekben nem-tagok munkája is felolvasható, ha az elnök által esetenként bírálónak kinevezett két tag felolvasásra ajánlja. A felolvasónak azonban tagnak kell lenni.

27. §. Hogy a havi ülés bármely végzése érvényes legyen, legalább hét rendes tag jelenléte szükséges.

28. §. Évi közgyűlését a Társaság február 5-ike, mint Kisfaludy Károly születése napja, idején tartja.

29. §. A közgyűlés áll:

a) a tagválasztó ülésből, melyről a 18. és 23-dik §. intézkedik, s mely, a tagválasztáson kívül, eldönti a pályamunkák sorsát, kitűzi az új jutalomföladatokat s megállapítja az ünnepélyes közülés tárgysorát;

b) a tisztújító ülésből, melyről a 22. és 23-dik §. intézkedik; végre

c) az ünnepélyes közülésből, azon a vasárnapon, mely Kisfaludy Károly születése napjára, február 5-dikére, esik vagy utána következik.

30. §. Az ünnepélyes közülés tárgyai:

a) az elnök megnyitó beszéde;

b) a titkár jelentése a Társaság lefolyt évről;

c) elhunyt tagok emlékezetének megülése;

d) a Társaság körébe tartozó széptani s szépirodalmi fölolvadások;

e) kiadott s kitűzött jutalmak kihirdetése;

f) jutalommal vagy dícséréssel kitüntetett munkák fölolvadása.

31. §. Az üléseken, ha elnök nincs jelen, a legrégibb rendes tag elnököl.

32. §. Az üléseket a titkár hívja össze, a rendeseket az évről határozottan megállapított, a rendkívülieket elnökiileg kitűzött napjaira.

33. §. A Társaság ülései nyilvánosak; az elnök azonban, valahányszor jónak látja, zárt ülést is tarthat.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Jutalmak.

34. §. A jutalmak tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti föladatok

b) költői és szónoki művek;

c) műfordítások.

35. §. A pályamunkák, megbírálás végett, három tagnak adatnak ki, kik rólok jelentést terjesztenek elő, melynek alapján a Társaság határoz.

36. §. A jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a pályadíj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

37. §. A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

38. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

39. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket egyenesen ki nem rekeszti.

HATODIK SZAKASZ.

Kiadványok.

40. §. A Társaság közzétételei sorába tartoznak:

a) Évlapjai, melyek egy részben a közölések tárgyait, a Társaság alapszabályait és személyzetét, nagyobb érdekű határozatait, könyvkiadványai, elhunyt tagjai és alapítói jegyzékét, más részben a tagok székfoglalóit s egyéb ide szánt munkálatait, valamint jutalmazott és megdícsért pályamunkákat foglalnak magokban;

b) a Társaság céljainak megfelelő könyvek, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

HETEDIK SZAKASZ.

Bevételek és kiadások.

41. §. A Társaság pénzforrásai:

a) az alaptőke kamatai;
b) alapítványok és kamataik;
c) mindenféle adományok;
d) a pártolók évi járuléka s a Társaság által kiadott munkák jövedelme.

42. §. Kiadásaiiban a Társaság csak jövedelmeire szorítkozik s alaptőkéjéhez hozzá nem nyúl.

43. §. Minden alapítvány az alaptőkéhez csatolandó.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Alapítók és pártolók.

44. §. A Társaság alapítója, ki legalább száz forintot tesz le pénztárába, akár készpénzben, akár legalább öt százalék biztos kamatot hajtó értékpapirokban, akár végre alapító levélben, melyben arra kötelezi magát, hogy az összeg ötös kamatait évenként előre befizeti, halála esetére pedig örökösei a tőkét készpénzben kiegyenlítik.

45. §. A Társaság alapítóinak, s haláluk után hitvesöknek, időnkint az Évlapokkal kedveskedik, hol nevöket megörökíti. Ezenkívül az alapítók, illetőleg túlélő hitvesök, részesülnek mind azon könyvilletményekben, melyek a pártolóknak járnak.

46. §. A Társaság pártolói időnkint megállapítandó évi járulékot fizetnek, a miért a Társaság megfelelő könyvilletményekben részesíti őket.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

Atalakulás, föloszlás.

47. §. A Társaság alapszabályainak netáni változtatását oly gyűlés határozhatja el, mely, legalább a rendes tagok egy harmadának kívánatára, különösen e végből van összehíva.

A megváltoztatott alapszabályok legfelső helybenhagyás végett ő felségének terjesztendőek fel.

48. §. A Társaság feloszlását oly gyűlés határozhatja el, mely legalább a rendes tagok négy ötödének kívánatára különösen e végből van összehíva; a feloszlató végzés érvényére pedig a jelen levő szavazó tagok három negyedének többsége kívántatik.

E végzés azonkívül felső helybenhagyás alá bocsátandó.

49. §. A feloszlott Társaság vagyona a Magyar Tudományos Akadémiára száll, hogy azt, alapszabályai értelmében, széptudományi czélokra fordítsa.

XIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÜGYRENDJE.

I. ÜLÉSEK.

1. Rendes és rendkívüli ülések.

1. §. A Társaság minden hónapban, a juliusi és augusztusi szünetet kivéve, egy rendes ülést tart.

2. §. A rendes ülések a hónapok utolsó szerdáin tartatnak; az eltérés csak indokolt esetben lehetséges.

3. §. Az ülések napjait a titkár minden év végén a következő évre ehhez képest előre megállapítja s jóváhagyás végett a deczemberi ülés elé terjeszti. A helybenhagyott jegyzéket kinyomatja s az év elején a Társaság tagjainak megküldi.

4. §. A rendes ülések tárgyait az Alapszabályok 30-dik §-a sorolja el.

5. §. A rendes ülésekre bejelentett felolvasásokat a titkár bejelentések sorrendjében veszi föl az ülés tárgysorába, melyet a lapok útján idejében közzétesz. A Társaság Budapesten lakó tagjainak ezen kívül külön meghívót küld. Az ülésnek nagyobb fontosságú tanácskozási tárgya a meghívókon megjelölendő.

6. §. A sorrenden csak a felolvasók beleegyezésével történhetik változtatás.

7. §. Ha a bejelentett előadások száma a kelletténél nagyobb volna, a legutóbb jelentett előadások a legközelebbi ülés tárgysorába vétetnek föl.

8. §. A Társaság tagjainak előadásai mindig megelőzik a vendégek felolvasásait. A székfoglalóknak és emlékbeszédeknek, a tagok előadásai között is elsőségök van.

9. §. Ha valaki fontosabb indítványt akar tenni, az ülés előtt írásban bejelenti a titkárnál. (Lásd a 17. §-t.)

10. §. A rendes ülések előtt a Társaság tisztikara értekezletet tart, melyen a múlt ülés határozatainak végrehajtását számon veszi. Előkészíti

továbbá az ülésen tárgyalandó ügyeket, megállapítja sorrendjüket s meghatározza, melyek tárgyalassanak közülök nyílt, melyek zárt ülésen.

11. §. Az üléseket az elnök vagy a másod-elnök, mindegyikök akadályoztatása esetében pedig a jelenlevő legrégibb tag vezeti.

12. §. Az ülés elején a folyó ügyek terjesztetnek elő a következő sorrendben :

- a) a Társaság személyzetében előfordult változások,
- b) új alapítványok,
- c) egyéb ajándékok és meghívások,
- d) bírálatok.

Az utóbbiakat és másnemű folyó ügyeket az elnökség az ülés végére is halaszthatja.

13. §. Ha valamely kérdésre nézve többen akarnak nyilatkozni, a szólni kívánók följegyeztetik magukat a titkárnál, ki jelentkezésök sorrendjében hívja fel őket szólásra.

14. §. Másodízben ugyanazon tárgyhoz szólani bárkinek is csak akkor van joga, ha szólásra már senki sincs följegyezve. Személyes kérdésben azonban az elnök ezen kívül is megadhatja a szólás jogát. Ugyanazon kérdéshez háromszor senki sem szólhat.

15. §. Ha a tárgyhoz vagy indítványhoz már senki sem kíván szólni, az előadónak vagy indítványozónak még egyszer joga van a szóhoz. Nyilatkozata után, szükség esetén, azonnal következik a szavazás.

16. §. A szavazás rend szerint nyilvános. Négy tag kíváratára azonban az elnök titkos szavazást rendel el.

17. §. Minden fontosabb indítvány bizottsághoz utasítandó.

18. §. Ha valamely indítvány következtében bizottság küldetik ki, ebben az indítványtevőnek mindenkor helye van.

19. §. Ha a tanácskozás oly fordulatot venne, hogy célszerűbbnek mutatkoznék a zárt tárgyalás, az elnöknek joga van a nyilvános tárgyalást félbeszakítani s folytatását a nyilvános ülés után tartandó zárt ülésre tűzni ki.

20. §. A folyó ügyek elintézését a felolvasások követik.

21. §. A Társaság tagjainak joguk van dolgozataikat akár személyesen mutatni be, akár más, erre vállalkozó tag által adatni elő. A székfoglaló tagoktól azonban elvárja a Társaság, hogy előadásukat személyesen tartsák.

22. §. Egy-egy felolvasás egy óránál tovább nem tarthat ; hosszabb előadás tartását, a körülményekhez képest, az elnök megengedheti.

23. §. Minden tagnak jogában áll az előadásra észrevételeket tenni, melyekre a felolvasó válaszolhat.

24. §. Az elnök, a hányszor csak szükségét látja, jogosítva van, de négy tag kíváratára köteles is akár zárt, akár rendkívüli ülést tartani.

25. §. Az elnöknek, ha kellő okból jónak találja, joga van akként rendelkezni, hogy az ülésekre a hallgató közönség csak belépti jeggyel bocsáttassék. A jegyek osztogatásánál a Társaság tagjainak s alapítóinak családja előnyben részesítendő.

26. §. Az ülések jegyzőkönyvét a másod-titkár vezeti s az elnök és az e végre kinevezett két tag hitelesíti. A hitelesítők kinevezésénél első sorban az indítványtevők vagy felolvasók veendőik tekintetbe.

27. §. Mindennemű jegyzőkönyv az ülések után öt nap alatt elkészítendő és hitelesítendő.

2. Közgyűlések.

28. §. A Társaság közgyűlésére nézve az Alapszabályok 28., 29. és 30. §§. intézkednek.

Ha a közgyűlés tárgyaul tagválasztás is tűzetett ki: a beérkezett ajánlatok kinyomtatandók s az összes rendes tagoknak megküldendőik.

Ily esetben a tagválasztó ülést megelőző napon külön ülés tartandó, mely a közgyűlés illetékessége alá tartozó ügyeket (pályázatok, költségvetés, ünnepélyes ülés tárgysora stb.) elintézi; úgy, hogy a következő napi ülés teendőjeül egyedül a tagválasztás maradjon.

29. §. A tagválasztó és tisztújító közűlésen húsz rendes tag jelenléte csak a választás megkezdésére kívántatik meg. Minden választás érvényére azonban legalább tizenegy igenlő szavazat szükséges.

30. §. Ha a februári tagválasztó ülésen a szavazatok megoszlása következtében egy vagy több betölthető hely betöltetlenül maradna, az elnök 4—6 hét múlva újabb tagválasztó ülést hí össze, melyen a szavazás az összes ajánlottakra ugyanoly módon történik, mint első alkalommal.

31. §. A tisztújító ülés választja három évenként nemcsak a Társaság tiszti karát és gazdasági bizottságát, hanem könyvkiadó bizottságának belső tagjait is.

32. §. A tanácskozás menetére és vezetésére vonatkozó fentebbi §§-ok a tagválasztó és tisztújító ülésekre is érvényesek.

33. §. Az ünnepélyes közűlés tárgysorának előkészítése az elnökökből és titkárokból álló rendező bizottság feladata.

34. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítást intéz a Társaság tagjaihoz, hogy az ünnepélyes közűlésre szánt dolgozataik címét és terjedelmét december végeig a titkárnál jelentsék be. A felszólítás a tagoknak írásban is megküldetik.

35. §. A rendező bizottság a bejelentett előadások szerzőit január folytán dolgozataik felolvasása végett összehívja s a meghallgatott dolgo-

zatok közül azokból, melyeket legalkalmasabbaknak tart, összeállítja az ünnepélyes közülés tárgysorát s megállapodását a januári ülésen a Társaság jóváhagyása alá terjeszti.

36. §. A jóváhagyott tárgysort a titkár, a Társaság személyzetének s vagyoni állásának rövid kimutatásával és pályahirdetéseivel együtt kinyomatja, a tagoknak megküldi, a lapokban közzéteszi s az ünnepélyes közülésen megjelent közönség közt szétosztatja.

II. A TÁRSASÁG TAGJAINAK MUNKÁSSÁGA.

1. Felolvasások.

37. §. A Társaság rendes tagjaitól az Alapszabályok 9. §. értelmében elvárja, hogy ülésein legalább három évenként egy-egy előadást tartsanak.

38. §. A titkárnak joga és kötelessége a rendes tagokat ebbeli kötelezettségek teljesítésére figyelmeztetni. Sikertelenség esetén elnöki felhívás intéztetik hozzájuk.

39. §. A tagok által a rendes ülésekre bejelentett felolvasások előleges bírálat alá nem esnek.

40. §. Ha azonban valamely bejelentett dolgozatra nézve az elnöknek oka van attól tartani, hogy az a Társaságnak akár Alapszabályaiba, akár anyagi vagy erkölcsi érdekébe ütközik: joga van a nyilvános ülést megelőzőleg zárt ülést híni össze, s ott aggályait előterjeszteni. Ily esetben a Társaság az illető dolgozat előleges bemutatását kívánhatja.

41. §. A nem-tagok által felolvasásra szánt munkák a Társaság titkáránál nyújtandók be s minden esetben bírálat alá esnek. Az elnök két tagot kér fel véleményadásra. Ha ezek kedvező véleményben vannak, vagy ha, nézeteltérés esetében, a kinevezendő harmadik bíráló, a kedvező véleményhez csatlakozik, a dolgozat annak az ülésnek tárgysorába vétetik föl, melyen a tagok bejelentett előadásai után helye marad.

42. §. Vendégek munkálatait a Társaság ülésein az elnök által e végre, a szerző ohajtásának figyelembevételével, fölkért tag mutatja be.

43. §. Akár vendégnek, akár tagnak oly felolvasása, melyet szerzője az Évlapokba kíván fölvétni, bírálat alá esik még akkor is, ha a bemutatás előtt egy vagy más szempontból már bírálaton ment volna keresztül.

2. Bírálatok.

44. §. Azon munkákra, melyek akár önállóan vagy az Évlapokban leendő kiadás, akár csak vélemény-nyilvánítás végett nyújtattak be, a Társaság mindig az ülésen nevez ki bírálókat.

45. §. A bírálók száma rend szerint kettő. Ha ezek egymással ellenkező javaslatot tennének, még egy harmadik bíráló neveztetik ki.

46. §. A Társaság tagjai a bírálatra hozzájuk küldött munkákra nézve legfeljebb három hónap alatt tartoznak jelentést tenni. Ellenkező esetben a fentebbi cikkben (38. §.) meghatározott eljárás joga velök szemben is megilleti az elnökséget. Ha felszólításai sikertelenek maradnak, az elnök az ügyet a Társaság elé terjeszti.

47. §. A bírálók javaslata alapján elhatározhatja a Társaság:

- a) a munka kiadását, vagy
- b) segélyezését;
- c) a szerző felhatalmazását, hogy kiadandó munkája címlapjára ezeket nyomassa: A Kisfaludy-Társaság ajánlásával;
- d) a munka visszaadását szerzőjének a bírálatához képest kijavítás s újból benyújtás végett;
- e) visszautasítását.

48. §. A csak felolvasásra benyújtott kisebb dolgozatok megbírálására az elnök kér fel két, esetleg harmadik tagot, kik véleményöket egy hét alatt tartoznak a titkárhoz beküldeni.

III. A TÁRSASÁG KIADVÁNYAI.

49. §. A Kisfaludy-Társaság kiadványait céljának megfelelő könyvek képezik, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

50. §. Az évi illetményül megjelenő munkákra nézve az intézkedés a könyvkiadó bizottságot illeti, melyről az Ügyrend VI. szakasza szól.

51. §. Az évi illetmény s az Évlapok szerkesztője a titkár, kinek joga van a szerkesztésre vonatkozó bármely kérdésben a Társaság határozatát kikérni.

52. §. A Társaság hivatalos közleményeit évenként kiadandó Évlapjaiban teszi közzé.

53. §. Az Évlapok azokat a közleményeket tartalmazzák, melyek a Társaság egyik közülésétől a másikig terjedő év történetére vonatkoznak. Névszerint:

- a) a közlések tárgyait,
- b) a Társaság alapszabályait és ügyrendjét,
- c) tisztikarának és személyzetének jegyzékét,
- d) fontosabb határozatait a jegyzőkönyvekből,
- e) pályahirdetéseit,
- f) az év közben benyújtott bírálatokat,
- g) kéziratára és könyvkiadványai gyarapodásának kimutatását,

- h) elhunyt tagjai s alapítói jegyzékét,
 - i) elhunyt tagok nekrológjait,
 - j) a Társaság megbízásából tagjai által tartott beszédeket,
 - k) a székfoglalókat,
 - l) tagoknak és idegeneknek a Társaság által fölvétetni rendelt dolgozatait,
 - m) kisebb terjedelmű jutalmazott és megdicsért pályamunkákat
54. §. Az Évlapokban megjelent prózai dolgozatokért ívenként 20, versekért 30 frt tiszteletdíj jár. Kisebb költeményekre nézve a Társaság esetenként határoz.

55. §. Az Évlapok oly közleményeiért, melyek korábban már más helyt megjelentek, tiszteletdíj nem fizettetik.

56. §. Az Évlapokba négy ívesnél hosszabb közlemény rend szerint nem vehető fel.

57. §. Kasselik Jenő, 1885. évi január 26-dikán kelt alapító levelében 5000 frt alapítványt tett atyjának, néhai Kasselik Ferencz budapesti polgárnak, emlékére, oly rendelkezéssel, hogy két évi kamatai minden második esztendőben egy-egy munka kiadására fordíttassanak.

58. §. A Kasselik-alapítványból kiadható bármely a Társaság működési körébe eső munka, melyet magyar honpolgár magyar nyelven írt. Nem adható azonban ki oly író műve, ki, a szónak irodalmi értelmében, német nyelven is írt vagy ír.

59. §. A Kasselik-alapítványból kiadásra benyújtott művek közül, egyenlő irodalmi érték mellett, elsőséggel bírnak oly írók munkái, kik anyagi gondokkal vagy a kezdet nehézségeivel küzdenek.

60. §. A Kasselik-alapítványból kiadandó műre nézve a Társaság, 1887-től kezdve, minden második évi közgyűlésén határoz. A munka czím-lapján kinyomatandó, hogy a Kasselik-alapítványból adatott ki.

IV. ELHUNYT TAGOK VÉGTISZTELETE ÉS EMLÉKEZETE.

61. §. Elhunyt tagjait a Kisfaludy-Társaság következő végtiszteletben részesíti:

a) Ha a haláleset Budapesten fordul elő, a Társaság tagjai részt vesznek a temetésen, és ha ez éppen ülés idejére esnék, az ülés elhalasztatik.

b) Az elhunyt tag halálát az elnök vagy a titkár a legközelebbi ülésen rövid gyászjelentéssel hozza a Társaság tudomására.

c) Az elhunyt életére és írói munkásságára vonatkozó adatokat a titkár nekrológban állítja össze, mely az Évlapokban tétetik közzé. E végből a Társaság tagjai eleve felhivatnak, hogy életrajzukat s munkásságuk

könyvészeti adatait, a levéltárban pecsét alatt leendő megőrzés végett, nyújtsák be.

d) A Társaság valamelyik tagját, az elhunyt érdemeit szónoki előadásban méltató emlékbeszéd tartásával bízza meg.

62. §. Ha indítvány tételnek arra, hogy valamely emlékbeszéd ne rendes havi, hanem ünnepélyes közülésen adassék elő, erre vonatkozólag a Társaság mindig titkos szavazás útján határoz.

63. §. A Társaság megbízásából készített emlékbeszédek, esetleg emlékköltemények, tekintet nélkül arra, hogy az Évlapokban megjelenésük előtt már kiadattak-e vagy sem, tiszteletdíjban részesülnek.

64. §. A Kisfaludy-Társaság, iránta különösen érdemesült tagjai elhunytáról külön gyászjelentést ad ki, mire nézve az elnökségnek van joga intézkedni.

65. §. Kiváló érdemű tagjainak arcképét, esetleg mellszobrát is, elhelyezi a Társaság saját termében. Az ilyen értelmű indítvány fölött azonban csak a tagválasztó közülés határozhat titkos szavazás útján.

V. JUTALMAK.

1. *Lukács Krisztina-jutalom.*

66. §. Lukács Móricz, a Kisfaludy-Társaság volt elnöke, 1877, május 28-án kelt végrendeletében 10,000 forint értékű magyar földhitelintézeti záloglevelet, mint alapítványi tőkét, hagyományozott a Kisfaludy-Társaságnak oly célból, hogy annak kamataiból évenként, Lukács Krisztina-jutalom néven díj tűzessék ki, felváltva költői és széptani feladatoknak abszolút becsű megoldására.

67. §. A Lukács Krisztina-jutalom, évenként 500 forinttal, mindig a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közülésén hirdtetetik ki, egyik évben szépirodalmi (verses vagy szépprózai, költői vagy szónoki), a másikon pedig széptani, irodalom- vagy művészettörténeti kérdésre. A sor 1882-ben szépirodalmi feladattal kezdődik.

68. §. A Társaságnak jogában áll a Lukács Krisztina-jutalomra vagy zárt pályázatot hirdetni, vagy pedig e díjjal a kijelölt szakban vagy műfajban az illető év alatt nyomtatva megjelent munkák legjelesbikét jutalmazni meg. Az első ízben sikertelenül maradt feladat még egy ízben minden esetre kitűzendő.

69. §. Azon esetben, ha valamely pályázat másodízben sem jutott eredményre, a jutalmul kitűzött akár egyes, akár kettős díjösszeg a Kisfaludy-Társaság alaptőkéjéhez csatoltatik.

2. Somogyi Dezső-jutalom.

70. §. Ziska Julia asszony 1882, dec. 14-én kelt alapító levelében elhunyt fiának, Somogyi Dezsőnek, emlékére 600 forint alapítványt tett a Kisfaludy-Társaságnál oly czélból, hogy kamatai három évenként irodalmi pályafeladatokra tűzessenek ki.

71. §. A Somogyi Dezső-jutalom három évenként 200 arany frankkal kisebb szónoki, költői, irodalomtörténeti vagy széptani feladatra hirdettetik ki.

72. §. A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki. Ha ilyen munka nem érkezik, a Somogyi Dezső-jutalom a következő három évre járó kamatokkal összesítve tűzetik ki akár a régi, akár valamely új feladatra, mire nézve a sikertelenül maradt pályázat bíráló bizottsága tesz javaslatot.

73. §. Ha a másodízben kettős jutalommal hirdetett pályázat is sikertelen marad, a kettős jutalom valamely, a Társaság által kiadandó munka tiszteletdíjára, vagy tiszteletdíjának pótlására fordítandó. E munka czímlapjára kinyomtatandó: A Somogyi Dezső-alapítvány támogatásával

74. §. A Somogyi Dezső-jutalom mindenkor az illető év márcziusának 18-ik napján, mint Somogyi Dezső halála napjának fordulóján adatik ki.

3. Bulyovszky Gyuláné, színművésznő jutalma.

75. §. Özv. Bulyovszky Gyuláné szül. Szilágyi Lilla asszony 1884, márczius 21-én kelt alapító levelében 2000 frtnyi alapítványt tett oly feltétellel, hogy kamataiból két évenként valamely, szavalásra alkalmas költeményre pályázat hirdettessék.

76. §. A Bulyovszkyné-alapítványból 1885-től kezdve két évenként kétszáz forintnyi jutalom tűzetik ki egy szavalásra alkalmas, akár lyrai akár kisebb epikai verskölteményre.

77. §. E jutalom csak önálló becsű műnek adatik ki. Ha ilyen munka nem érkezik, a jutalom-díjak mindaddig összesítetnek újabb két éves pályázatokon, míg az összesített kettős vagy többes jutalom önálló becsű pályaműnek nem lesz kiadható.

4. Széher Árpád-jutalom.

78. §. Széher Mihály, 1885, február 4-én kelt alapító levelével, korán elhunyt fiának, Széher Árpádnak, emlékére 5000 frtnyi alapítványt tett, melynek kamataiból két évenként 500 frt jutalommal irodalmi feladatokra pályázatok hirdetendők.

79. §. A feladatok következő, két évenként egymást felváltó három körből tűzendők ki:

a) kötött nyelvű költői művekre a költészet bármely fajából, nem zárva ki a műfordítást sem;

b) beszélyre vagy regényre;

c) æsthetikai és irodalomtörténeti kérdésekre.

80. §. A Társaságnak jogában áll kisebb terjedelmű pályaművekre az alaptőkének egy évi kamatait is kifizetni, mikor aztán a két éves körben két pályadíj is tűzhető ki.

81. §. A pályadíj csak önálló becsű műnek adatik ki. Ha ilyen nincs, a megmaradt jutalom két év alatt valamely, a Társaság czége alatt megjelenendő könyv kiadására fordítatik, melynek czímlapjára rányomatandó, hogy a Széher Árpád-alapítványból adatott ki.

5. Bojári Vigyázó Sándor-jutalom.

82. §. Bojári Vigyázó Jozefin, Sándor testvére nevének megörökítésére, 1895. évi június 20. kelt alapító levelében, 4000 frtnyi alapítványt tett, irodalmi művek jutalmazására, Bojári Vigyázó Sándor-alapítvány néven.

83. §. Ezen önállóan kezelendő alapítvány jövedelméből két évenként egy-egy történelmi elbeszélés egyszázhusz frttal jutalmazandó; kamatainak másik része pedig a tőkéhez csatolandó.

84. §. Ezen eljárás az 1910-dik évig folytatandó, mely évtől kezdve az alapítvány két évi jövedelmének négy ötöd része ismét évenként egy magyar történelmi regény jutalmazására, egy ötöde pedig az alapítványi tőke szaporítására fordítandó. Minthogy azonban a jutalom ekkor is kerek összegben lesz kiadandó, mindig a jutalom javára tíz forintig terjedő kikerekítésnek lesz helye.

85. §. A jutalmazott pályamű a szerző tulajdona marad ugyan; a Társaság azonban, szokásos díj mellett, másnemű kiadása előtt, a pályadíj megemlékezésével, Évkönyveibe vagy egyéb vállalatába fölveheti.

86. §. Ha önálló becsű pályamű nem található, s a jutalom nem volna kiadható: az esedékes kamatok az alapítványi tőkéhez csatoltnak.

87. §. A zárt pályázatok kihirdetése az 1895. évvel kezdődik; a jutalmak kiadása pedig minden második évben, április 28-dik napján, ifjabb bojári Vigyázó Sándor nevében történik.

88. §. A jutalomban részesült író neve és művének címe, ifjabb bojári Vigyázó Sándor nevének fölemlítésével, minden pályázat lejártakor a lapokban közzétételik.

89. §. Az alapítvány két évi jövedelmének 1000 forintot évtizedek múlva meghaladó összege, hason czélokra a Társaság rendelkezésére esik.

90. §. A takarékpénztári betétül vagy földhitelintézeti záloglevelekben elhelyezendő alapítvány kezelése felől, az alapítónak vagy törvényes örökösének kívánatára bármikor, de különben is évenként részletes számadások, értesítések és felvilágosítások küldetnek.

6. Általános szabályok.

91. §. Mindennemű zárt pályázat esetén a pályaművek benyújtásának határnapja okt. 31-ke, mikor is az elnökség számba veszi őket, jeligés leveleiket közös borítékba zárja s jegyzéköket a titkár a lapokban közzéteszi.

92. §. A Társaság októberi ülésén minden pályázathoz három-három bírálót nevez ki, kik közül a legrégebb tag viszi az elnökséget. A bizottságok a pályaművekről jelentést készítenek, melynek alapján a közgyűlés határoz. A pályázateredményét az ünnepélyes közűlésen a másodtitkár hirdeti ki.

93. §. A jutalom, ha csak a pályahirdetésben világosan más nem volt kikötve, a viszonylag legjobb munkának is kijár.

94. §. A bíráló bizottságok jelentéseiket a januári havi ülésre tartoznak benyújtani.

95. §. A kitűzendő új pályakérdésekre az elnökség a bíráló bizottságok elnökeivel együtt készít javaslatot, melyet a közgyűlés elé terjeszt.

96. §. A jutalommal kitüntetett pályaművekre nézve, ha azok a szerző tulajdonában maradnak is, a Társaság föntartja magának, hogy Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha a szerző egy év leforgása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül, közrebecsáthassa.

97. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

98. §. A fent elősorolt pályázatokon kívül a Társaság maga is hirdethet, szintén mindig az ünnepélyes közűlésen, pályázatokat, melyeknek tárgyát, jutalmát, határidejét esetről-esetre határozza meg. A társasági jutalom a viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a díj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

99. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket világosan ki nem rekeszti.

100. §. A megbízás útján készült munkák, ha valamely sikertelen pályázat jutalmi díja fordítottat is rájuk, minden esetben a Társaság tulajdonát képezik.

VI. ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGOK.

1. Könyvkiadó bizottság.

101. §. A Társaság alapítói évi illetményeül szánt, állandó könyvkiadó vállalatának vezetését egy, három évről három évre alakítandó bizottságra ruházza.

102. §. E bizottság, hogy az olvasó közönséggel való érintkezése folytonos és közvetlen legyen, sőt hogy ez mintegy képviselőt nyervejében, következőleg alakíttatik:

a) Állandó és választás alá nem eső tagjai a Kisfaludy-Társaság elnöke és titkára. Az előbbi egyszersmind a bizottság elnöki tisztét is viseli.

b) A Társaság, rendes tagjai közül szabadon választ a bizottságba hat tagot.

c) Ezek az alapító tagok sorából még hatot hívnak meg.

103. §. A könyvkiadó bizottság jegyzőjét maga választja.

104. §. Hatáskörébe tartozik:

a) a vállalatnak kiadási módozatai iránt jogérvényes határozatokat hozni, esetleg szerződéseket kötni;

b) a vállalatba fölveendő munkákról gondoskodni;

c) kiadásuk sorrendjét s tiszteletdíjukat meghatározni.

105. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítja a Társaság tagjait, hogy a vállalatba szánt s ennek keretébe illő munkáikat, megbírálás végett, a Társasághoz nyújtsák be.

106. §. A vállalat körébe tartoznak: szépirodalmi, széptani és irodalomtörténeti, eredeti és fordított művek, lehetőleg oly arányban, hogy a szépirodalmiak az évi illetménynek két harmadát képezzék.

107. §. A bizottságnak joga van a vállalatba régibb íróknak kiadásra érdemes műveit is fölvenni.

108. §. A vállalatba csak a Társaság által kiadásra elfogadott művek vehetők fel.

109. §. A bizottság azonban, ha szükségét látja, valamely külföldi regényt, széptani vagy irodalomtörténeti munkát fordításra kijelölhet, de csak a Társaság jóváhagyásával fordíttathat le és bocsáthat közre a vállalatban.

110. §. A vállalat évi folyamainak tervrajzát a bizottság, esetleges megjegyzések végett, a Társaság elé terjeszti.

2. Gazdasági bizottság és pénztári kezelés.

111. §. A Társaság részére, bárminő czélra és bárminő cím alatt befolyó minden bevétel beszolgáltatandó a Földhitelintézethez.

112. §. Minden kiadás ugyanott utalványoztatik kifizetésre.

113. §. Mind a bevételként beszolgáltatott, mind a kiadásra utalványozott összegekhez írásbeli tanusítvány mellékiendő.

114. §. A bevételezési értesítvényt a titkár vagy helyettese, a kifizetési utalványokat pedig ugyanazok és az elnök vagy másodelnök írják alá.

115. §. A Magyar Földhitelintézet a Társaság folyó számadását

minden június hó 30-ár és december hó 31-én zárván le, és annak kimutatását az elnökséghez megküldvén: ezen számadásokat az elnökség megvizsgálás végett átteszi a gazdasági bizottság azon tagjához, a kit ezen számadások őrizetére a bizottság saját kebeléből kijelöl. Ezen számadásokat a gazdasági bizottság évenként legalább egyszer megvizsgálja, s ha rendben találta, arról a Földhitelintézetnek közvetlenül elismerést ad.

116. §. Minden naptári év elején, midőn a megelőző december 31-iki számadást a Földhitelintézet már kiállította (rendszerint január utolsó napjaiban), az elnökök, titkárok és a gazdasági bizottság tagjai a vagyoni állapotok fölötti tanácskozás és az évi költségvetés elkészítése végett együttes ülést tartanak, a melyet összehívni az elnökség kötelessége.

117. §. Ezen gyűlések feladatához tartozik:

a) intézkedni a készpénzben befolyt alapítványok, adományok s a netán mutatkozó pénztári maradványok tőkésítése és elhelyezése iránt, vagyis minthogy a Társaság határozata által már régebben kimondatott, hogy minden elhelyezés a Magyar Földhitelintézet zálogleveleibe fektetendő, meghatározni azt, hogy a pénztár erejéhez s a mutatkozó szükséghez képest, mennyi záloglevél vásároltassék;

b) megvizsgálni a kívül fekvő alapítványok állását, fölhivadni a hátralékosokat a titkár által kiállítandó s elnökieleg aláírandó fölszólítással a pontos fizetésre, a fizetni nem akarók ellen szükség esetében elrendelni a pör megindítását, a végkép behajthatatlannak bizonyuló alapítványokat pedig kitörülni az alapítók sorából. Az alapítók kitörlése iránti intézkedés azonban jóváhagyás végett előlegesen bejelentendő a Társaság zárt ülésében; a Földhitelintézet elnöki levélben értesítendő, hogy saját jegyzékeiből azokat szintén törölje ki, s a titkár arról is intézkedik, hogy többé semmi könyvilletményt ne kapjanak;

c) elkészíteni az évi költségvetést s megállapítás végett bemutatni a Társaságnak zárt ülésben.

118. §. A titkár tartozik rendesen vezetni:

a) utalvány-könyvet, a melybe a Bevétel és Kiadás rovatok alatt folyó szám és kelet szerint beír minden tételt, a mit a Földhitelintézetnél bevételre, vagy elnöki utalvánnyal kiadásra utalványozott. Ezért tehát minden elnöki utalványozás a titkár által is aláírandó;

b) számadáskönyvet szintén Bevétel és Kiadás rovatokkal azon pénzekről, a melyeket valamely megjelölt célra vagy saját irodai szükségleteire a Földhitelintézettől elnöki utalvány alapján felvett. — A Bevétel rovatába a Földhitelintézettől fölvett összegek, a Kiadás rovatába azok hová fordítása folyó számmal és kelet szerint beírandó.

Ha a titkár a fővárosból hosszabb időre távozik, vagy teendői vite-

lében másként huzamosan akadályozva van, mind a két könyvet a másodtitkárnak adja át rendszeres folytatás végett.

A naptári év végén mind a két könyv lezáratik s megvizsgálásra, illetőleg a Földhitelintézet számláival való egybevetés végett kiadatik a gazdasági bizottságnak.

c) az alapítónak lehetőleg teljes név-, cím- s lakjegyzékét, annak kitüntetésével, hogy az alapítványi tőke mennyit tesz s befizettetett-e vagy nem. E jegyzék az új alapítók nevével kiegészítendő, a megszüntetett alapítványok belőle kitörleendő, s esetleg az alapítók vagyoni viszonyaira vonatkozó adatok abban följegyzendő.

119. §. Új alapítóként a Társaság ülésén csak akkor jelenthető be valaki, ha vagy a kötvényt szabályszerűen kiállította, vagy ha az alapítványi tőkét készpénzben letette.

120. §. A titkár a hozzá érkezett beadványokról, levelekről, megkeresésekről rendes iktató-, mutató- és postakönyvet visz.

XIV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1896-ÍK ÉVI FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Elnökség és tisztségviselők:

Elnök GYULAI PÁL.
Másod-elnök ... SZÁSZ KÁROLY.
Titkár BEÖTHY ZSOLT.
Másod-titkár ... VARGHA GYULA.
Pénztárnok MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész... .. DR. SZÓCS FERENCZ.

A gazdasági bizottság tagjai:

ARANY LÁSZLÓ. VADNAI KÁROLY. ZICHY ANTAL.

A könyvkiadó bizottság tagjai:

GYULAI PÁL, ELNÖK.	SZÁSZ KÁROLY.
APPONYI ALBERT GRÓF.	SZLÁVY JÓZSEF.
ARANY LÁSZLÓ.	SZONTAGH PÁL.
BEÖTHY ZSOLT.	TÓTH LÖRINCZ.
CSAPÓ VILMOS.	VADNAI KÁROLY.
GÖRGEY ISTVÁN.	VARGHA GYULA.
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ.	VÉGH ARTÚR.

A külföldi anthologia szerkesztő-bizottsága

ENDRÓDI SÁNDOR. HEGEDŰS ISTVÁN. SZÁSZ KÁROLY.
VARGHA GYULA. VÁRADI ANTAL.

Rendes tagok:

	ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.)	1867	N.-Abonyban.
	ARANY LÁSZLÓ	1867	Budapesten.
	ÁBRÁNYI EMIL	1865	Budapesten.
	ÁBRÁNYI KORNÉL ifjabb	1878	Budapesten.
5	ÁGAI ADOLF	1877	Budapesten.
	APPONYI ALBERT GRÓF	1893	Budapesten.
	BAKSAY SÁNDOR	1872	Kun-Szent-Miklóson.
	BARTALUS ISTVÁN	1867	Budapesten.
	BARTÓK LAJOS	1883	Budapesten.
10	BAYER JÓZSEF	1888	Budapesten.
	BEÖTHY ZSOLT	1876	Budapesten.
	BERCZIK ÁRPÁD	1873	Budapesten.
	DALMADY GYÖZÖ	1867	Budapesten.
	DEGRÉ ALAJOS	1867	Budapesten.
15	DOBSA LAJOS	1862	Makón.
	DÓCZY LAJOS	1887	Bécsben.
	ENDRÖDI SÁNDOR	1882	Budapesten.
	GYULAI PÁL	1860	Budapesten.
	HEGEDÜS ISTVÁN	1893	Budapesten.
20	HEINRICH GUSZTÁV	1882	Budapesten.
	HERCZEG FERENCZ	1893	Budapesten.
	HORVÁTH BOLDIZSÁR	1887	Budapesten.
	IMRE SÁNDOR	1878	Hódmezővásárhelyt.
	JAKAB ÖDÖN	1895	Budapesten.
25	JÓKAI MÓR	1860	Budapesten.
	KELETI GUSZTÁV	1867	Budapesten.
	KOZMA ANDOR	1893	Budapesten.
	LÉVAY JÓZSEF	1862	Miskolczon.
	MIKSZÁTH KÁLMÁN	1882	Budapesten.
30	PÁLFFY ALBERT	1864	Budapesten.
	PÉTERFY JENŐ	1887	Budapesten.
	PULSZKY FERENCZ	1847	Budapesten.
	RADÓ ANTAL	1895	Budapesten.
	RÁKOSI JENŐ	1869	Budapesten.
35	SZÁSZ BÉLA	1868	Kolozsvártt.
	SZÁSZ KÁROLY	1860	Budapesten.
	SZÉCSEN ANTAL GRÓF	1877	Bécsben.
	SZIGETI JÓZSEF	1865	Budapesten.

	SZILÁDY ÁRON	1867	<i>Kis-Kun-Halason.</i>
40	SZÜRY DÉNES	1893	<i>Budapest.</i>
	THEWREWK EMIL P.	1885	<i>Budapest.</i>
	TOLNAI LAJOS	1866	<i>Budapest.</i>
	TÓTH LÖRINCZ	1841	<i>Budapest.</i>
	VADNAI KÁROLY	1866	<i>Budapest.</i>
45	VAJDA JÁNOS	1870	<i>Budapest.</i>
	VARGHA GYULA	1883	<i>Budapest.</i>
	VÁRADI ANTAL	1889	<i>Budapest.</i>
	VÉRTESI ARNOLD	1887	<i>Budapest.</i>
	ZICHY ANTAL	1866	<i>Budapest.</i>
50	ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapest.</i>

Levelező tagok:

	BACHAT DÁNIEL	1879	<i>Budapest.</i>
	BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
	CASSONE JÓZSEF	1882	<i>Notoban (Sicilia).</i>
	DE GUBERNATIS ANGELO GRÓF	1893	<i>Rómában.</i>
5	HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
	HANDMAN ADOLF	1879	<i>Budapest.</i>
	JALAVA (ALMBERG) ANTAL	1880	<i>Helsingforsban.</i>
	JONES HENRIK	1893	<i>Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire).</i>
	JOVANOVIĆ JÁNOS	1867	<i>Újvidéken.</i>
10	NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882	<i>Bécsben.</i>
	OPITZ TÓDOR	1867	<i>Liestalban (Baselland).</i>
	ŐMAN VIKTÓR EMANUEL	1879	<i>Örebroban (Svédország).</i>
	PATTERSON ARTÚR	1869	<i>Budapest.</i>
	PHILLIPS HENRIK	1887	<i>Philadelphíában.</i>
15	SAISSY AMADÉ	1879	<i>Párisban.</i>
	SAYOUS EDE	1872	<i>Párisban.</i>
	STURM ALBERT	1880	<i>Budapest.</i>
	VULCANU JÓZSEF	1871	<i>Nagyváradon.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

XV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

1896-IK ÉVI FEBRUÁR 9-IG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
- 1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
- 1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
- 1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
- 1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
- KIS JÁNOS febr. 19.
- 1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
- 1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
- 1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21.
- 1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
- 1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
- 1854 NAGY IGNÁCZ márcz. 19.
- 1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
- 1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
- 1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
- BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
- SZONTAGH GUSZTÁV jun. 7.
- CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
- 1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
- 1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
- VACHOTT SÁNDOR ápril 9.
- SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
- 1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
- SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.

- 25 FÁY ANDRÁS, *a társaság első igazgatója*, jul. 26.
 KUTHY LAJOS aug. 27.
- 1864 MADÁCH IMRE okt. 5.
- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ, *a társaság első elnöke*, febr. 27.
- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
- 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
 EGRESSY GÁBOR jul. 30.
 ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
 CZUCZOR GERGELY szept. 9.
- 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
- 35 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
- 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
 TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
- 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
- 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, *a társaság második elnöke*, febr. 2.
- 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
- 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
 SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
 TOLDY FERENCZ, *a társaság negyedik elnöke*, decz. 10.
 KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ, *a társaság harmadik elnöke*, decz. 22.
- 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
 SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* julius 29.
- 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
 STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7.
 FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
- 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
 HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
- 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
- 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
- 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
- 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
 LUKÁCS MÓRICZ, *a társaság ötödik elnöke*, nov. 5.
 DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
- 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
 GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
- 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
 SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
- 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
 GYÖRY VILMOS *rendes tag* ápril 14.
- 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
- 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* augusztus 13.

	IPOLYI ARNOLD <i>rendes tag</i> december 2.	
1887	BALÁZS SÁNDOR <i>rendes tag</i> augusztus 1.	
1888	RING MIHÁLY <i>lev. tag</i> október 4.	
	HENSZLMANN IMRE <i>rendes tag</i> december 5.	
1891	70 P. SZATHMÁRY KÁROLY <i>rendes tag</i> január 15.	
	PACHLER FAUST <i>lev. tag</i> szeptember 5.	
	CSIKY GERGELY <i>rendes tag</i> november 19.	
	HUNFALVY PÁL <i>rendes tag</i> november 30.	
1892	SZABÓ ISTVÁN <i>rendes tag</i> márczius 24-kén.	
	75 SALAMON FERENCZ <i>rendes tag</i> október 9-kén.	
1894	PAULAY EDE <i>rendes tag</i> márczius 11-kén.	
1895	STIER TEOFIL <i>levelező tag.</i>	

XVI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

1896-İK ÉVI FEBRUÁR 9-IG.

ACZÉL BÉLA BÁRÓ.	BAUMGARTEN KÁROLY.
ADLER DÁVID.	30 BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.
ALMÁSSY EDMUND.	BÁRON BENEDEK (3000 frttal).
ALMÁSSY PÁL.	BELGRÁD IGNÁCZ.
5 ANDRÁSSY GYÖRGY GR. (1860 előtt).	BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH
ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ, GRÓFNÉ.	STEPHANIA GRÓFNŐ.
APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt).	BERCZIK ÁRPÁDNÉ (200 forinttal).
ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.	35 BEREKSZÁSZY PÁLNÉ.
ARANY JÁNOS (100 arannyal).	BERÉNYI FERENCZ GRÓF.
10 ARANY JÁNOSNÉ, ERCSEY JU-	BERNÁTFY IDA BÁRÓNŐ.
LIÁNNA (200 frt)	BERNÁTH GYULA (200 forinttal).
ÁCS KÁROLY.	BETHLEN BÁLINT GRÓF.
BAGHY IMRE.	40 BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ.
BAJAI KATH. FŐGYMNASIUM.	BEZERÉDJ PÁL (200 frttal).
BALASSA ANTAL BÁRÓ.	BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (1100 frttal).
15 BALLAGI MÓR (1860 előtt).	BISCHITZ MÓR.
BALOGH ISTVÁN.	BLASKOVICH BERTALAN.
BARBÁS JÓZSEF. (200 frt.	45 BOCZKÓ DÁNIEL.
BARCZA SÁNDOR.	BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNY
BARKASSY GÉZA.	ANTONIA.
20 BARTAL GYÖRGY.	BOLZA ISTVÁN GRÓF.
BARTHA MIKSA.	BRÁZAI KÁLMÁN.
BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG.	BRÓDY ZSIGMOND (200 frttal).
BATTHYÁNY GÉZA GR. (1860 előtt).	50 BUDAI IMRE.
BATTHYÁNY KÁZMÉR GR. (1860 előtt).	BUDAI NÉPSZINHÁZ.
25 BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ.	BUDAPESTI ELSŐ HAZAI TAKA-
BAUMGARTEN FERDINÁND.	RÉKPÉNZTÁR (200 frttal, mely-
BAUMGARTEN FÜLÖP.	adományát évenként megújítja).
BAUMGARTEN IGNÁCZ.	

- BUDAPESTI KERESKEDŐ IFJAK
TÁRSULATA.
- BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
- 55 BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.
- BUDAPESTI REF. FŐGYMNASIUM
ÖNKÉPZŐ KÖRE.
- BUDAPESTISZINÉSZEK (1860 előtt.)
- BUKOVINSZKY JÓZSEF (200 frttal).
- ÖZVEGY BULYOVSKY GYULÁNÉ
SZILÁGYI LILLA (2000 frttal).
- 60 BURJÁN PÁL.
- BUTH KÁROLY.
- BUZÁS ELEK.
- CSABAI KASZINÓ (Békés).
- CSANAK JÓZSEF.
- 65 CSAPÓ KÁLMÁN.
- CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
- CSÁKY ALBIN GRÓF.
- CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
- CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
- 70 CSENGERY ANTAL (500 forinttal).
- CSEPELY SÁNDOR.
- CSERY LAJOS.
- CSURGÓI REF. GYMNASIUM CSO-
KONAY-KÖRE.
- CZIRBESZ GYULA.
- 75 DANIELIK JÁNOS.
- DARAY IMRE (500 frttal).
- DARÁZSI ALBERT DR.
- DEÁK FERENCZ.
- DEBRECZENI H. H. FELSO TANU-
LÓK OLVASÓ EGYLETE.
- 80 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK
ÖNKÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
- DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
- DEDINSZKY KÁLMÁN.
- DESSEÖFFY JÓB.
- DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ.
(200 frttal).
- 85 DESSEWFFY EMIL GR. (200 frttal).
- DESSEWFFY ÖDÖN.
- DEUTSCH MÓR (ifjabb, 200 frttal).
- DEVILLE JÁNOS (300 frttal).
- DOMOKOS LÁSZLÓ.
- 90 EBNER EDE (200 frttal).
- EGE MIKLÓS (200 frttal).
- EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
- EMICH GUSZTÁV (idősb).
- EMICH GUSZTÁVNÉ (idősb).
- 95 EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENT-
IVÁNYI FARKASNÉ.
- EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
- EÖTVÖS JÓZSEF B. (200 arannyal).
- BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ALAPÍT-
VÁNY (2000 forinttal).
- ERDEY ANTAL.
- 100 ERDÉLYI PÁL, ÉDESANYJA, ER-
DÉLYI JÁNOSNÉ EMLÉKÉRE.
- ERDÖDY KAJETÁN GR. (1860 előtt)
- FÁY ANDÁS (1860 előtt).
- FENYVESSY ADOLF.
- FERENCZY LAJOS.
- 105 FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
- FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).
- FŐVÁROSI ORVOS (névtelen) (200 f.)
- FRANK ANTAL.
- FRANKÓI VILMOS (200 frttal).
- 110 FRANKL-VARGA MARGIT.
- FÜLÖP LAJOSNÉ.
- GESSLER JÓZSEF.
- GÉVAY ANTAL (1860 előtt).
- GHYCZY FERENCZ (200 forinttal).
- 115 GHYCZY KÁLMÁN.
- GICZEY SÁMUEL.
- GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA
EMLEKÉRE.
- GÖRGEY GUSZTÁV.
- GÖRGEY ISTVÁN.
- 120 GREGUSS ÁGOST ÉS GREGUSS
ÁGOSTNÉ (22,900 frttal).
- GRUBER JÓZSEF.
- GRÜNWALD BÉLA.
- GUNDEL JÁNOS.

- GYENE GUSZTÁV.
 125 GYENE KÁROLY.
 GYÖRI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 GYULAI PÁL (1000 frttal).
 HAJÓS JÓZSEF.
 HALÁSZ GEDEON.
 130 HAMARY DÁNIELNÉ.
 HAMVAY RAJSZ IZABELLA.
 HANVAY ZOLTÁN.
 HARKÁNYI FRIGYES.
 HARKÁNYI FÜLÖP (1000 forinttal).
 135 HECKENAST GUSZTÁV.
 HERTELENDY - KARÁCSONYI
 MÁRIA.
 HOFFMANN ALFRÉD.
 HOLLÓSY KÁROLY (ifjabb).
 HONTMEGYEI KASZINÓ.
 140 HORVÁT BOLDIZSÁR.
 HORVÁTH DÖME.
 HORVÁTH LAJOS.
 HORVÁTH MIHÁLY.
 HORVÁTH - ROHONCZY ILONA
 BÁRÓNÉ.
 145 HÓDMEZÖVÁSÁRHELYI KASZINÓ.
 ILLYÉS LAJOS (sófalvi).
 IPOLYI ARNOLD.
 IVÁNYOS LÁSZLÓ.
 JÁLICS GÉZA.
 150 JANKAI JÓZSEF.
 JEKELFALUSSY LAJOS.
 JOANNOVICS GYÖRGY.
 JÓKAI MÓR. (1000 frttal).
 JÓNY TIVADAR.
 155 JÓNÁS KÁROLY.
 JÓSIKA SAMU BÁRÓ (360 frttal).
 JÓSIKA SAMU BÁRÓNÉ (500 frttal).
 JUST JÓZSEF.
 KACSKOVICS IGNÁCZ.
 160 KAJDACSY ISTVÁN (2000 frttal).
 KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
 KANDÓ KÁLMÁN.
 KAPOSVÁRI GIMNASIUM ÖNKÉPZŐ
 KÖRE.
 KARAP FERENCZ.
 165 KARSAI ALBERT (200 frttal).
 KASSELIK JENŐ (5000 frttal).
 KEGL JULIA.
 KEGLEVICH BÉLA GRÓF.
 KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ (200 frttal).
 170 KEMÉNY ZSIGMOND HAGYATÉ-
 KÁBÓL. (400 frt).
 KAUTZ GYULA.
 KÁLLAY ÁKOSNÉ.
 KÁLLAY BÉNI.
 KÁRMÁN LAJOS.
 175 KÁROLYI TIBOR GRÓF (200 frttal).
 KECSKEMÉTI KASZINÓ.
 KENESSEY ALBERT.
 KENESSEY KÁLMÁN.
 KÉGL GYÖRGY. (200 frttal).
 180 KIRÁLYI PÁL.
 KISS LAJOSNÉ (1860 előtt).
 KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FŐ-
 GYMNASIUMI IFJUSÁG ÖN-
 KÉPZŐ KÖRE.
 KOVÁCS EDE (berencezei).
 KOVÁCS FERENCZ ÉS NEJE
 KÜRY TERÉZ (200 frttal).
 185 KOVÁCS KÁLMÁN (200 frttal).
 KOVÁCS LÖRINCZ (200 forinttal).
 KOVÁCS MÁTYÁS (1860 előtt).
 KOVÁTS GYULA DR.
 KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS
 JUDIT.
 190 KÖNYI MANÓ ÉS NEJE.
 KRÁLOVÁNSZKY GYÖRGY
 KRIEK MÁRIA. (500 frttal).
 KUBINYI FERENCZ (idős).
 KÜN JÓZSEF. (200 frt.)
 195 KVASSAY EDE.
 LATINOVICS ILLÉS (200 frttal).
 LÁNYI GYULA.

- LEDERER BÉLA.
 LEHOCZKY TIVADAR.
 200 LETHENYEY LAJOSNÉ.
 LÉBER IGNÁCZ.
 LÉVAI HENRIK.
 KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
 KARCZAG BÉLA.
 205 LÉVAI KASZINÓ.
 LIPCSEY TAMÁS.
 LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.
 LIPTHAY LAJOSNÉ.
 LÓNYAY GÁBOR.
 210 LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.
 LUKÁCS ANTAL.
 LUKÁCS GYÖRGYNÉ S TAR SÁ-
 MUELNÉ.
 LUKÁCS MÓRICZ. (10,000 frttal).
 MADAS KÁROLY.
 215 MADÁCH IMRE.
 MAILÁTH GYÖRGY.
 MAILÁTH JÓZSEF.
 MAJER KÁROLY.
 MATKOVICS ALBERTNÉ RHÉDEY
 ANNA.
 220 MARKUSOVSKY JÓZSEF.
 MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-
 ALAPÍTVÁNY (200 frttal).
 MANDY ELEK.
 MÁRTON FERENCZ (ABONYI
 LAJOS).
 MÉSZÁROS KÁROLY.
 225 MIKÓ IMRE GRÓF.
 MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 MOLNÁR GYÖRGY.
 NADÁNYI ALBERTNÉ (200 frttal).
 NADÁNYI FERENCZ (200 frttal).
 230 NAGY ELEK (káli).
 NAGY GEDEON (tolesvai).
 NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA
 (200 frttal).
 NAGY KÁROLY (1860 előtt).
- NAGYBECSKEREKEI FÜGYMNA-
 SIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 235 NAGYBECSKEREKEI GYMNASIUM
 ÖNKÉPZŐKÖRE.
 NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
 NEUWELT ARMIN.
 NÉMETH LAJOS.
 240 NÉVTELEN (1860 előtt).
 NÉVTELEN (1860 előtt).
 NÉVTELEN (200 frttal).
 NŐKÉPZŐ EGYLET FELSŐBB
 LEÁNYISKOLÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ
 KÖRE.
 NYÁRI BÉLA BÁRÓ.
 245 NYIRBÁTORI KASZINÓ.
 OKOLICSÁNYI MENYHÉRTNÉ.
 ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
 ORMÓDY VILMOS.
 PAJOR ISTVÁN.
 250 PALLAVICINI SÁNDOR ÖRGRÓF.
 PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
 PAPP ELEK.
 PAULAY EDE (200 frttal).
 PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
 255 PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR
 PESTI NAPLÓ SZERKESZTŐSÉGE.
 PETERFFY ISTVÁN.
 PFEFFER JÁNOS. (200 frttal).
 PILASZANOVICS JÓZSEF.
 260 PILTA JÁNOSNÉ. (1860 előtt).
 PIUFSICS LAJOS.
 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ
 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓNÉ
 KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.
 265 PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ
 (1860 előtt).
 PODMANICZKY GÉZA BÁRÓNÉ
 POMPERY JÁNOS. (200 frttal).
 PONGRÁCZ ANNA.
 PONGRÁCZ LAJOS (honti).

- 270 PRÉLY ISTVÁN.
RADÓ ANTALNÉ.
RÁCZ GYÖRGY.
RÁNOLDER JÁNOS (200 frttal).
REMÉNYI EDE.
- 275 REVICZKINÉ BAY SAROLTA.
RIMASZOMBATI KASZINÓ.
ROSTI PÁL.
ROTTENBILLER LIPÓT.
RÖKK SZILÁRD.
- 280 RUPP KORNÉL.
RUTTKAY MÁRTON.
SAMARJAY KÁROLY.
SÁRKÖZY KÁZMÉR. (ifjabb.)
SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
- 285 SCHLICHTER IZIDORNÉ.
SCHICHTANZ IGNÁ CZ.
SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai, 400 frttal).
SCHWANFELDER JÓZS.
SELMECZI MAGYAR OLVASÓ KÖR.
- 290 SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
SINGER ZSIGMOND.
SOMSSICH PÁL.
SOPRON MEGYE (1860 előtt).
SRÉTER KLÁRA (500 forinttal).
- 295 STEIN I. NÁTÁN (1000 frttal).
STERN DÁVID.
STÉPÁN GÁBOR.
STRÁDA BÉLA.
SVÁB JAKAB.
- 300 SZABADY FERENCZNÉ.
SZABÓ DÁVID.
SZARVASI KASZINÓ.
SZALÓKI SZÉHER ÁRP. (200 frttal).
SZÁSZ GERÓNÉ PAP ANNA
- 305 SZATHMÁRY KÁROLY (50 arannyal)
SZECSKAY KORNÉL.
SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
SZEGEDI SÁNDOR.
SZEMERE PÁL (1860 előtt).
- 310 SZENTANDRÁSSY LAJOS.
SZENTGYÖRGYI ALBERT.
SZENTIVÁNYI KÁROLY (150 frttal).
SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
SZENTIVÁNYI MIKLÓS.
- 315 SZENTPÁLY KLEMENTINA.
SZERB GYÖRGY.
SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
SZÉCHENYI GYULA GR.
SZÉCHENYI ÖDÖN GR. (200 frttal).
- 320 SZÉHER MIHÁLY FIA, ÁRPÁD,
EMLÉKÉRE (5000 frttal).
SZELESTEY LÁSZLÓ.
SZIGETHY ÁBOR.
SZIGLIGETI EDE (300 frttal).
SZIJJÁRTÓ SÁMUEL.
- 325 SZILY KÁLMÁN.
SZINNYEI JÓZSEF ID.
SZINYEY-JEKELFALUSSY VALÉRIA.
SZITÁNYI ADOLF.
SZITÁNYI BERNÁT.
- 330 SZITÁNYI IZIDOR.
SZITÁNYI VILMOS.
SZLÁVY JÓZSEF (200 frttal).
SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRECSÁNYI PAULA.
SZOMBATHY LAJOS.
- 335 SZONTAGH PÁL.
SZONTAGH TIVADARNÉ.
SZÓKE JÁNOS.
SZÓKE LAJOS.
SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
- 340 SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI
ILLÉS MATILD.
SZTUPA GYÖRGY.
SZÜCS LAJOSNÉ.
TÁRKÁNYI BÉLA (300 frttal).
- 345 TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
TELEKI SÁNDOR GRÓF.
THAN KÁROLY.

- THANHOFFER PÁL.
 TIHANYI FERENCZ.
 350 TIHANYI FERENCZNÉ.
 TISZA KÁLMÁN.
 TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD
 ILONA GRÓFNŐ (200 frttal).
 TISZA LÁSZLÓ.
 TISZTVISELŐK ORSZÁGOS EGYE-
 SÜLETE.
 355 TOLDY FERENCZ (400 frttal).
 TOMORI ANASZTÁZ (5000 frttal)
 TORDAI NÖEGYLET.
 TÓTH LÖRINCZ.
 TÖKÖLY PÉTERNÉ GYIÖKÓ
 IRMA (200 frttal).
 360 TÖLTÉNYI MIKLÓS.
 TÖRÖK ELEMÉR (200 frttal).
 TÖRÖK SÁNDOR.
 TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).
 UDVARDY CSERNA VINCZE.
 365 ULLMAN KÁROLY.
 UJVIDEKI KATH. MAGYAR FÖ-
 GYMNASIUM VÖRÖSMARTY ÖN-
 KÉPZŐKÖRE.
 UNGVÁRI FÖGYMNASIUM DAYKA-
 KÖRE.
 VALICS ANTALNÉ.
 VAJDAFI GUSZTÁV.
 370 VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA
 GRÓFNÉ.
 VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (200 frttal).
 VÁRADY JÁNOS.
 VÁRADY KÁROLY (200 frttal).
 VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.
 375 VÉGH ARTÚR.
 VÉGH ISTVÁN (verebi)
 VÉGH ELYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY
 KAROLINA.
 VÉREY JÓZSEF.
 VÉSZTÖI KASZINÓ.
 380 VIDA KÁROLY.
 VIGYÁZÓ (BOJÁRI) JÓZEFIN
 GRÓFNÉ TESTVÉRE, IFJABB
 BOJÁRI VIGYÁZÓ SÁNDOR.
 EMLÉKÉRE. (4000 frttal).
 VIKTORIN JÓZSEF.
 VIOLA JÓZSEF (1860 előtt)
 VISONTAI SOMA DR.
 385 VOJNICS MÁRK.
 VOJNICS TIVADARNÉ.
 WAHRMANN MÓR (1200 frttal).
 WEISZ BERNÁT FERENCZ.
 WELLISCH ALFRÉD.
 390 WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.
 WENCKHEIM KRISZTINA
 GRÓFNÉ.
 WENZEL GUSZTÁV.
 WENINGER VINCZE (200 frttal).
 WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.
 395 WODIANER ARTUR.
 MIKÓ ANNA GRÓFNÉ (200 frttal).
 ZACHAR ISTVÁN.
 ZICHY ANTAL (200 frttal).
 ZICHY DOMOKOS GR. (1860 előtt).
 400 ZICHY GÉZA GRÓF (500 frttal).
 ZSILINSZKY MIHÁLY.
 ZSIVORA GYÖRGY (900 forinttal).
 ZISKA JULIA, SOMOGYI DEZSŐ
 EMLÉKÉRE (600 frttal).

Az 1860 előtt tett alapítványok 50, az 1860 után tettek 100 forint-
 tosak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

Jegyzet. A Kisfaludy-Társaság összes kiadványainak jegyzéke 1831—
 1896. ez évben, az ezredéves kiállítás alkalmából, külön tűzetben adatott ki.

IRODALMI MUNKÁLATOK.

EGY ÚJ OLASZ KÖLTŐNŐ.

RADÓ ANTALTÓL.

(Székfoglaló.)

FEOLYVASTATOTT 1895. MÁRCZIUS 27-DIKÉN.

Mikor a renaissance szelleme hatotta át az olasz társadalmat, gyökeresen fölforgatva szokásokat és intézményeket, gondolkozásmódot és műveltséget, egyebek közt az a nagyérdekű jelenség is mutatkozott, hogy a nők is valóságos szenvedélyvel vetették magokat az irodalomra. Számosan közülök megtanultak latinúl, sőt görögül is, voltak a kik tudományos értekezéseket irogattak, akadt soraikban matematikus és természettudós, jogász és philosophus. De legtöbben a Parnassus felé tódultak és lyrai versekkel törtek halhatatlanságra. A sok nő közül, kik a XVI. században szonetteket és canzonékat zengettek, néhánynak nevét az irodalomtörténet ma is elismeréssel emlegeti: Vittoria Colonna, Veronica Gambara, Tallia d'Aragona, Veronica Franco méltó versenytársai voltak azon kor legjobb énekeseinek.

A mai olasz irodalom e részben erősen emlékeztet a renaissancera. Ha más nemzeteknél is nagyon megszorodott a nőírók száma (főkép Angliában a regényíró nőké): azt hiszem, a gyöngébb nem aránylag egy országban sem szolgáltatt ma annyi munkást a szépirodalom minden ágá számára, mint Olaszországban. A regény terén kétségkívül egy asszony áll most náluk a legelső helyen: Matilde Serao, kit e műfajban nem kis dicsőséggel követnek Grazia Pierantoni-Mancini és Marchesa Colombi. A lyrában tíz évvel ezelőtt egy «Lara grófnő» álnév alá rejtőző asszony keltett nagy föltűnést, most két éve pedig éppen nekem volt szerencsém bemutatni a Kisfaludy-Társaságnak egy új női dalmokot, Annie Vivantit.

Róla szólva, megemlítettem akkor egy másik költőnőt is, kinek kötete a Vivantiéval majdnem egyidejűleg jelent meg s azt az ígéretet tettem, hogy majdan erről is leszek bátor a Társaság előtt szólani. Azóta

több, mint két esztendő telt el, s ez idő alatt e nő — Ada Negri — kit akkor hazájában is még csak egy szűk kör ismert, nemcsak országos, hanem mondhatni világhírré is szert tett. A német, a francia és az angol sajtó foglalkozott verseivel, több helyütt fordítottak tőle egyet-mást, s kivált Heyse Pál oly művészettel tolmácsolta néhány énekét, hogy e révén Ada Negrinek a németek közt is majdnem annyi csodálója akadt, mint saját szülőföldjén.

Kicsoda hát e lágyesengésű név viselője, a ki az ismeretlenség homályából egyszerre a dicsőség fénykörébe lépett? Egy fiatal leány, a ki akkor, a mikor első verskötete, a *Fatalità* megjelent, egy nyomorult lombardiai falucskában tölesérezte a gyermekekbe az ábécét és az egyszeregyet. Motta-Viscontinak hívták a világnak azt a minden vasuttlól félreeső zúgát, a hol az időtájt fölkereste a költőnőt egy milánói tisztelője s megtalálta egy szűk, nedves szobácskában, a hol az ablakon csak gyér világosság szűrődött keresztül, mert az csak olajos papirossal volt beragasztva. S megtudta a révedező szemű leánytól, hogy ebbe a sorsba is csak hosszú nélkülözés árán jutott. Nem rég került oda Lodiból, a hol anyja keserves napszámmal kereste kenyerét egy szövőgyárban. Anyja szürke fejére s az ő barna hajára — éneklí egyik versében — sokszor zúdult vihar, sokszor nehezült a szenvedés. Vézán, megalázva, vékony ruhácskában töltötte ifjú éveit, «sokszor sírva a hideg miatt, az éhség miatt» . . . S a milánói úri asszony láthatta, hogy az a kis tanítónő nem hiába szeret a nyomorról dalolni. S fölfedezhette, hogy a *Munkás anyja*, kiről egy versében oly meghatóan tud szólni, nem a képzelet szülötte, hanem él, immár betegen tengődve a kis tanítónő szobácskájában. Róla, tulajdon édes anyjáról, énekelte hát a bús dalt az özvegyről, ki napestig ott áll a berregő gépek közt, hol ezer nőnek szíjják ki életerejét; a munkásnő már gyöngé, sokszor el-elfárad, kezei bágyadtan hullnak alá, de aztán ismét összeszedi magát . . . Jaj, ha összerogyna! jaj, ha többé vissza nem térhetne a gyárba! Nem szabad lankadnia! Dolgoznia kell gyermekéért, kinek szemében a lángész szikráját látja . . . Ha életébe kerül is, «ma il figlio studierà», de a fia — értsd a lány — tanulni fog. Tanulni fog és költő lesz belőle!

Igy szerezte meg a vézna kis leány a diplomáját s elmehetett abba az Isten háta mögötti fészekbe, «mæstrá»-nak. Ott élt két-három esztendeig, nem találva egy árva lelket sem, a kivel könyveiről, eszményeiről beszélhetne. Ez az a rabság, melynek fájdalma annyiszor megcsendül dalaiban. Érzí erejét, s hatalmas szárnyú madárnak mondja magát, melyet kietlen börtönbe zártak, a mely a tündöklő égbolt kékjét szeretné hasítani, de kénytelen tömlöcze fenekén vergődni, lánczra fűzve: «Oh ki tépi szét e bilincseket — kiált — ki adja nekem a fényt a végtelent, ki

nyitja föl előttem e vastag ajtókat? Künn akarok bolyongani, részegülni a napsugarak mámorától!»

Így dalol a «rabságban» és verseit félenken beküldözgeti egy milánói képes néplapnak, az *Illustrazione popolare*nak, a hol ki is adják, meg is dícsérik őket, de a nélapocska ismeretlen nevű munkatársát az irodalmi körök nem veszik észre. Tovább él hát börtönében, ismeretlenül és boldogtalanul. Legszebb napjai azok voltak, mikor a postás egy-egy csomag szépirodalmi lapot hozott neki, melyeket egy ismeretlen tisztelője küldözgetett Milanóból. Ezeket aztán mohó vágygyal olvasta végig. Új könyvre nem igen tellett neki, de abban a nagy ládájában, mely egyúttal divánul is szolgált, megvoltak az olasz klasszikusok és az újabb költők közül is a leghiresebbek. E könyvek és az újságok közt álmodozott a nagy világ felől, melyet soha sem látott. Soha sem volt színházban, soha sem látta a tengert, soha sem látta a hegyeket, soha sem tette be lábát nagyvárosba — mindezeket csak képzelete teremtetten élte. Egyszer aztán az *Illustrazione popolare* szerkesztője meghívta a kis falusi tanítónőt Milanóba. S az eljött és egyszer csak írók és író nők között találta magát, a kik ismerték és dícsérték a verseit. S szinte bódultan a zajtól, a fénytől, nézte velök végig a Galleria Vittorio Emanuele alatt nyüzsgő embertömeget, meg az utcák fényes fogatait, az új palotákat, s végül kábultan az elragadtatástól állott meg a Brera termekben, Rafael, Veronese, Correggio és Guido Reni képei előtt. Két napig volt Milanóban, szinte folytonos lázban égve, aztán ismét visszatért falucskájába, a gyermekek közé. Így élt Ada Negri egész addig, míg verskötetete meg nem jelent, a mikor aztán az általános elragadtatás közepett, melyet az keltett, az ábrándos szemű kis maestrát áttették a milánói felső leányiskolába, az olasz irodalomtörténet tan-székére.

Íme ennyi az, a mit Ada Negri életéről elmondhatok. Ifjú élete legnagyobb része nyomorban telt el, s mint már említém, verseiben is nagyobbára a nyomor képei ragadnak meg bennünket. Azon hatvankét költemény között, melyeket a *Fatalità* című gyűjtemény tartalmaz, alig van egynéhány, melyben hangot ne adna akár saját insége, akár az a véghetetlen részvét, melyet benne mások inségének látása fakasztott. Mindjárt a kötet első versében egy sötét alak jelenik meg vánkosánál s vigyorgó képpel suttogja fülébe: «Én vagyok a balsors!» s utolsó versében, a *Largo* címűben azt hirdeti, hogy ő a műhelyek hangos boltozatai alól jó, a szántóvető ekéje mellől, a pokoli hőségű kohókból, hogy himnust énekeljen a munkának! S lépten-nyomon találkozunk kötetében elzüllött gyermekekkel, éhező aggokkal, reggeltől estvélig súlyos testi munkában görnyedő nőkkel és férfakkal; s itt is, ott is egy-egy

hangos jajszó üti meg fülünket: a munkásleány sikoltása, kinek a gép eltépte karját, a kőművesé a ki lebukik az állványról.

Kétségtelen, hogy e tárgykör nem új. Az emberi nyomornak már sok fenkölt szavú éneke se volt és tudni való, hogy éppen Hugó Victor, ki oly nagy hatást gyakorolt az olasz költészetre is, mily sűrűen fordult a szenvedők felé. «Venez misères, kiáltotta, quiconque est hors l'espoir, quiconque est hors la loi!» «Jőjjetek, nyomorúságok, jőjjön mindenki, kit cserben hagyott a remény, cserben hagyott a törvény!» Már Hugónál is megjelenik a *Társadalmi kérdés*, s egyik legszebb versében, mely éppen a *Question sociale* címet viseli, szintén élénk áll az a rongyos ruhájú, sápadt, szép gyermek, a kivel Ada Negrinél találkozunk. De nem vélek csalódnai abban a hitemben, hogy a nép e leánya, a ki nem pompás dolgozó-szoba kandallója mellől elmélkedik a társadalom igazságtalanságain, több bensőséggel, több melegséggel dalol az inségről, mint a *Századok legendájának* harsány szavú úri éneke se.

Voltak, kik Ada Negri költészetét socialistikus költészetnek nevezték. Pedig nem az. A nyomor e dalai talán szolgálhatnak argumentumul socialistikus tanok hirdetőinek kezében, de Ada Negri távol áll mindenféle elméletüktől, neki nincsenek tervei a társadalmi rend megváltoztatását illetőleg: ő csak leírja a szenvedést, a mely mindig volt és mindig lesz. A szeretet hangjai közé, melyeket megszólaltat, csak egyszer vegyül a gyűlöleté is; a mikor édes anyja betegágyánál virraszt s a kályha mellől már elfogyott a szén, akkor ad ajkára a kétségbeesés egy pár szilaj, vad szót azon világ ellen, mely kaczag és dorbézol. Csak itt hallatszik a szegénynek gyűlölete a gazdag ellen; s ha még egy más költeményében, a *Sfida* címűben is gúnynyal szól a «ravasz nyárspolgárokról», a «jól táplált milliomosokról»: bennök csak azokat ostorozza, kik nem fogékonyak a költészet eszményei iránt s a mammon utáni hajszában nevetik a vatest. E két versének szinte féktelen szilajsága különösen kirí a kötetből, melynek legtöbb darabja egészen más hangon szól: a női gyöngédség azon a hangján, mely az *Útczai suhanczban* megcsendül, vagy a tragikumnak, a fenségnek hangján, mely a *Halál a harcztéren* című versen vonul végig. Ha lehet Ada Negrinél szocialismusról beszélni, ennek tanait mindenki magáévá teheti: a munka Istenét, ezt hirdeti ő, s hirdeti, hogy a balsorssal férfiasan szembe kell szállni, még akkor is, ha a végzet sziklához bilincsel bennünket, mint Prometheust.

Szerelemről csak kevés verse szól; mindössze talán-tíz-tizenöt. Úgy látszik ezekből, hogy a szerelmet még nem ismeri s azért csak azok a versei hatnak igazán, melyek inkább az ifjú leánynak szerelem után való vágyódását, családi élet felől való ábrándozását zengik, mint azok,

melyekben magának a szerelemnek örömét és bánatát törekszik dalba foglalni. Kedves képe a rózsza, mely harmatcsepp híján fonyadni kezd, mint ő maga is, szerelem híján. Néha rá-ráparancsol magára, hogy neki magasztosabb dolgokon kell lelkesednie: az elnyomottak megváltásán, szabadságon. De hiába, mégis csak üldözik a szerelem képei s lelke mélyén meg-megcsendül egy hang, mely azt súgja: «Amore, amor!»

Vannak még Ada Negri kötetében egyéb fajtájú költemények is: egy két «genre», mint például a *Fior di plebe* (Nép virága), a *Popolana* (Pórnő), *Vegliardo* (Aggastyán), *Vedova* (Özvegyasszony) címűek s többé-kevésbbé e képekre is rá van nyomva az ő egyénisége bélyege; mind a szegény ember bújáról-bajáról meg örömeiről szólnak, melegbensőséges hangon. A költészet szeretete, a dicsőségről való álmodozás is meg-megcsendül dalaiban, s végre külön versekben, más tárgyú versekbe beolvasztva is, meghatóan nyilvánul a költőnő rajongó szeretete az ő beteg édes anyja, a szegény gyári munkásnő iránt, a ki napestig fáradt tizenöt esztendőn át, hogy leánya is ne szorúljon a szövőszékre. Középszerű vers van közöttük több is — mely dalnok első kötetében ne volna? — de határozottan rossz talán csak igen kevés akad, melyek jobbra a negyvenes évek hyperromantikus irányának hatása alatt keletkezettek.

Apró-cseprő fogatkozásokra a kötet értékesebb részében is akadhatni: például arra, hogy a költőnő egyik-másik kedvencz képét nagyon szereti ismételni, hogy átvesz egyet-mást Carducci *Barbár ódáinak* szólamából stb. De mily erények állanak szembe e kis szeplőkkel! Csak a ki ismeri az utolsó évtizedek olasz lyrájában domináló modorosságot, az fogja teljes értékében méltányolhatni Ada Negri költészetének őszinteségét. A veristák legtöbb versekben, mintegy főpapi ornátusban szónokolnak, átváltozva Perikles korabeli görögökké s így zengve Lidiákról és Lesbiákról, más részök pedig a realismus rút túlajtásaiban tetszeleg. Azok is, ezek is többnyire pose-olnak, hazudnak, nyelvben és érzelemben egyaránt. S ime előáll egy egyszerű falusi tanítónő, a ki magáról beszél és igazat beszél, a ki élénekli, hogy anyja gyári munkásnő — mint a hogy Petőfi elénekelte, hogy apja mészáros — a ki elsírja, hogy sokat éhezett és sokat fázott és kitárja az ő leányszívének minden álmát. Mily gyöngéd tud lenni, mikor a leány ábrándjairól dalol, s mily tragikus erő van szavaiban, mikor az elnyomottak szenvedéseit írja le! S hogy összeolvad lelke a természettel, melynek a mikor leírja képeit, egész valója bennök reszket! S mily művészien találja el a formát, mily kereken tudja megalkotni dalait, s mily ragyogó technikával tudja őket megverselni!

S e leány, mint már említettem, alig volt húsz éves, mikor e dalait írta. Mit várhatni tőle, mikor alkotása tudatosabb lesz, mikor jobban megismeri az életet, mikor majd megismeri igazán a szerelmet? . . . Francia æsthetikusok éppen mostanában hoztak forgalomba egy jelszót, a «neo-latin renaissance» jelszavát, melylyel a latin népek szellemi életének megújódását fejezik ki. E megújódásban, mint éppen a francziák hirdetik, nagy része lesz az olasz nemzetnek, mely az első renaissance-t létre hozta. Ha e sejtelem való, a «neo-latin renaissance» alakjai között nem utolsó helyen fog állni Ada Negri.

ÚTCZAI SUHANCZ.

A sáros úton hogyha ögyeleg
A szurtosképű szép gyerek,
Ha látom összerongyolt ujjasába',
Lyukas czipőbe' szaladgálva;

A gyalogok, a szekerek során
Ha átalbúvik szaporán,
Kavicsot szedve és kutyákra dobva,
És máris csalva, máris lopva ;

Ha látom, arcza milyen nevető
— Szegény, szegény vadrózsa-tő ! —
S elgondolom, hogy édes anyja gyárba',
Az apja meg tömlőczbe' zárva :

Megfájdul szívem s minden mást feled :
Csak egyet kérd : «Mi lesz veled,
Tudatlan nőve fel, nem látva kit sem,
Ki gyámolítson, megsegítsen ?

Oh kunyhó csacska pintyőkéje te,
Ha nagy lésszsz, vaj' megéred-e,
Hogy két kezed, tisztos munkába' lássák ?
Vagy útað bűn lesz és galádság ?

A munkás zubbony léssen-e ruhád,
Avagy talán fegyencz-kabát ?

Hol látlak egykor újra? Műhelyedbe?
Börtönbe? Vagy kórházba' fekve?»

... S ím, kedvem volna annyi nép előtt
Menten szivemre vonni őt,
Hogy mondaná meg hosszú ölelésem,
Mily jajjal és mily szánva nézem ...

Soká-soká el nem ereszteném,
Meleg csókkal fereszteném,
Aztán mint hogyha testvér csüggne rajtam,
Ezt sugná a fülébe ajkam:

«Sok gyásztól, kintől görnyedt nyakam is,
Vagyok vadrózsa magam is,
Az én anyám is dolgozott a gyárba' —
Szeretlek, te kis árva!»

HÁT ÚJRA LÁTLAG ...

Hát újra látlak, régi szép tanyám,
Oh tiszta kis szobái jó szülémnek,
Honnan remények s álmok hajdanán
A messzi nagyvilágba kergetének!
Hát újra látlak, régi szép tanyám!

Oh kis fehér ágy, egykor az enyém!
Avúlt csecsebecsék, ismert virágok!
Régmúlt tavaszról csendülő zenén
Andalg a szívem, hogyha nézek rátok! ...
Oh kis fehér ágy, egykor az enyém!

Reményem újra bontja szirmait;
Ez emlékek közt érzem folyton-folyvást,
Lelkemben hogy s mint izmosúl a hit,
Mely visszalopja számra a mosolygást ...
Reményem újra bontja szirmait!

Anyácskám, olyan jó e csönd nekem !
 Czirógatod s öledbe hajtom arczom',
 S megint gyerekké válva térdeden,
 Úgy mondom el sok bánatom s kudarczom' . . .
 Anyácskám, olyan jó e csönd nekem !

Oh el ne hagyj soha, oh el ne hagyj,
 Gyászos husz évem egyetlen vigaszsa !
 A messzi nagyvilágban csak te vagy —
 Lelkem siralmát a ki némitgassa !
 Oh el ne hagyj soha, oh el ne hagyj !

A levegőben itten béke száll,
 A tiszta égbolt csillagokkal telve,
 Im szunnyad a virág, a szél eláll,
 És elcsitúl a szív minden keserve . . .
 A levegőben itten béke száll !

HAVAZÁS.

Im a téli csendbe',
 Hol se' hang, se' szó,
 Halkan, szinte lengve,
 Hull a hó.

Tánczol a magasban
 Pajkos-kedvűen,
 Aztán lassan-lassan
 Elpihen.

Száz és száz alakban
 Úton, út felén
 Alszik mozdulatlan'
 Nyughelyén.

S halmon és lapályon
 Feledés terül,
 Mindenütt a tájon
 Béke ül.

S e csönd a jelenből
Múlt napokba von,
Régi szerelemről
Álmodom.

NYÁRI HŐ.

Délszínre jött a nap. Aranypor
Száll s reszket fönn a légbé',
Alant meg messze-messze nyúl'
A síkság mozdulatlanúl,
Izzóan, porosan, kopáran,
Kiegészve.

Kérlelhetetlen' bágyaszt, tikkaszt
A hónek súlyos ólma.
A perzselő, szomoru tűz
A mint kegyetlen' rája tűz,
Órjas, fehér sírboltnak látszik
A róna.

Csőnd, béke . . . Lányként, a ki h'jába
Szomjazta üdve teljét,
Hajol meg egy kis rózsaszál,
S a szörnyű, gyilkoló aszály
A földre nyomja lassan-lassan
A kelyhét.

Most is remél még harmat-cseppet,
Remél esőt a kába;
Egy árva csók, a mért könnyörg,
Egy perczig színi a gyönyört,
Jutalmul a mért annyit szenvedt
Magába.'

. . . Ki gondol véle? Minden nyugszik.
Boltján a végtelen azúrnak,
A horpadt, sorvadt föld felett,
Melyen nem látni zöld helyet,
Komor fenségbe' szárnyal lelke
Az Úrnak.

KÖD.

A szívem fáj. A magasban
A messze róna fölött
Oly álmosan úszik a köd,
Oly lassan.

Itt állok, s látom régen
A hollók barna hadát
Károgva repülni át
A légen.

A berek mezitlen fája
Látom, mi remegve fél,
Ha jó a kemény-fogu szél
S czibálja.

Fázom. Nincs senki se vélem . . .
Mint szellemek szava,
Úgy száll egy hang tova
A téren.

Azt vélem hallani: várlak!
A homályba minek vagy ott?
Oh te bús, oh te elhagyott,
Várlak!

ZÚG ÉS ZOKOG . . .

Magas két partja közt, hol nincs útjába' fék,
Zúg és zokog az ár. Figyel az ólmos ég,
Melynek nyugodt ivén egy csillag-fény se rezdül
Szellő se bujdokol az éjtszakán keresztül.

Zúg és zokog az ár, és hordja mélyiben
S tovább hömpölygeti s ringatja szeliden
Elsárgult arczait egy szűzi, szép halottnak
Ki önmaga rohant közéje a haboknak.

Zúg és zokog az ár, olyan panaszkodón,
Mikéntha nagy keserv síró viszhangja vón',
Hangjában mintha csak egy ember-szív perelne,
Melyet gyötört, levert, örvénybe vont szerelme !

CSAK TE.

Így ; te légy csak itten ; te magad.
Hadd, hogy homlokom válladra téve,
Eltokogjam mind a kínokat,
Mik sebeznek annyi, annyi éve.
Könny-esőre vágyom.

Itt, a kebleden, tán béke vár ;
Csüggedt fém oh hadd pihenjen rajta,
Mint a félős, reszkető madár,
Mint virág, mely kelyhét földre hajtja . . .
Nyugalomra vágyom.

Büszke homlokodra hadd, oh hadd,
Égő csókját hogy rányomja ajkam.
Azt az egy szót, a mely üdvöt ad,
Hadd susogjam a füledbe halkán . . .
Szerelemre vágyom.

RÖVID TÖRTÉNET.

Szebb lányról költő sohsem álmodott :
Mindig fehér ruhába járt ; szelíd volt,
S az arca, mint egy sphynxé, oly nyugodt.

Selyem haja sarkáig folyt alá ;
Dal volt a nevetése ; s hogyha mozgott,
Az ember szép szobornak gondolá.

Szerelmes lett — s az nem szerette őt.
Közönyt hazudva, őrzé szíve mélyén
A titkolt lángot, a mely egyre nőtt.

S emészté lassan-lassan az a vágy
 S egy őszi alkonyon szegényke meghalt,
 Mint rózsza, ha nem éri napvilág.

JÓ NAPOT, INSÉG!

Ki zörget odakünn s mit akar ott? . . .
 Jó napot, Inség. Nem találsz remegve.
 Ha jéghideg vagy is, miként halott,
 Nyugodtan s bátran nézek a szemedbe.
 Aszott karú, fogatlan szörny-alak,
 Kaczagva vártalak.

Nem volt elég még? Újra itt vagy, itt?
 Átkos szipirtyó, jőjj csak, lépj előre!
 Csak vágd szívembe éles karmaid',
 Csak tépd ki a reményt is még belőle.
 Suhogtasd szárnyaid' a nyoszolyán,
 Min haldokol anyám.

Dühöngesz? Mindhiába, higgy nekem.
 Enyém az ifjuság, enyém az élet!
 A gyászos harczot végig küzdhetem,
 És megládd, birok véled, birok véled!
 Az omladék fölött, hol most vagyok,
 Husz évem győztesen ragyog.

Hiába! Azt a mennyei erőt,
 A mely szívemben ég, te el nem oltod,
 Se lelkem büszke szárnyai előtt
 Gátat nem alkot kérlelhetlen voltod.
 Sötét istennő, gyenge vagy nagyon —
 Én útamat el nem hagyom!

Nézz arra le! Ládd, mily derűs az ég,
 Ládd, mennyi fény és mennyi rózsza-nyílás,
 Hallgasd, mi vídám zajtul cseng a lég,
 A kis pacsirta mily jó kedvbe' trilláz.
 Hit, eszmény, hány ragyog, de hány!
 Hogyan suhog ezernyi szárny!

Te rút csoroszlya, te, te vértelen,
 Eredj el undok fekete csuháddal.
 Énnékem gyorsan lüktet még erem,
 Szilaj paraszt-vér járja testem átal.
 Eltiprom a jajt, mely nyakamra nőtt,
 S úgy nézem a jövőt.

Az istenítő munkát vágyom én,
 Mely legdicsőbb úr mindennek felette !
 Legyen a dal, az ábránd az enyém,
 És a művészet örök kikeletje,
 Azúrszín égbolt, balzsam illatok,
 Csókok meg csillagok !

Oh zord boszorkány, elvonúlsz te majd,
 Miként a nap előtt a felleg-fátyol,
 És minden éled és minden kihajt,
 És el lesz lepve a rét ibolyától —
 Széttépvé lánczom, végzem a tusát,
 S dallom az élet hymnusát.

MINDHALÁLIG.

És szóltak hozzám : nem nevet dalom,
 Mindegyre gúny van benne, szidalom !
 Könyvemben nincs oly ének,
 A melyben napsugár, öröm rezegne
 És csókok csengenének !

Derült nótának dalnoka legyek,
 A mely burkából ég felé lebeg,
 Mint hellen istenasszony,
 Hogy a felhők közül glyciniákat
 S akanthust szórogasson !

S kérdezték tőlem : fészke merre volt,
 Hogy nem tudok dalolni csak nyomort ?
 Mely tündér állt felettem,
 Átkozva bölcsőm ? És én válaszoltam
 «Kunyhó volt, hol születtem.

En a mocsárnak gyermeke vagyok.
 S a nap bármily győzelmesen ragyog
 S bárhány zsolozsma csendül,
 Egy hosszú jaj hat hozzám mindenünnen,
 S nem megy ki a fülemből.

Szivemre hul csepp csepp után a vér,
 A mely ömölt az elnyomottakér',
 A mikor a szabadság
 Százezreket hívott, bástyái ormán
 Hogy élteket szakaszszák.

Munkások házai felől, a hol
 Zsúfoltan nyüzsg a nép, mint hangyaboly,
 S mohó éhséggel rágja
 A száraz kenyeret, mit annyi kinnal
 Szerzett meg izzadsága;

Sötét gyárakból, mikben nincs egyéb
 Mint zúgó vas-szörny, melynek neve gép,
 A hol minden lehellet,
 Melyet a sápadt asszonyok beszíznak,
 Öli a mellet;

A rizs-lapályról, mit hétszámra köd
 És embergyilkos, nedves pára föd;
 S éjébül tömlöcz-zugnak,
 A hova áldozatnak annyi ezret
 Isten nevébe' dugnak —

Oh mennyi jajszó üldöz és minő,
 Rémesnél rémesebb és nem szünő
 Csak jönnek, szállton szállva,
 Mikéntha denevér suhogna mellém
 Az esthomályba'.

S ezért kerül vígságot énekem,
 Ezért nem újul a napfény nekem;
 Örök borúban,
 Ezért nem zengek csókot és szerelmet...
 Velem a bú van!

Nem gyáva bú, mely engemet gyötör,
 A bú szilaj tusában égre tör!
 A daczot érzem,
 A mely Prometheus lelkébe' lángolt
 A szikla-bérczen.

S a nép fölött, a mely sápadva hall,
 Sötétén leng az ajkam-zengte dal,
 Miként az ormok sassa,
 Mely fönn kereng és aztán átlőtt szárnynyal
 Hull a havasra.»

OH VIGY FEL!

Oh vigy fel engem, vigy fel a hegyekbe,
 Oh vigy oda, hol csillog a havas,
 A hol a kékes ürbe föllebegve,
 Suhogva bontja szárnyait a sas;

A hol nem sár a föld; e gyűlölt lárma
 A hova többé fel nem ér talán,
 Hol jajjaimnak ez a szörnyű járma
 Talán kevésbbé súlyosúlna rám.

Vigy oda fel! Oh légy ott fenn körültem,
 A hol friss szellőt fuvall reánk a bércz,
 S fenyőfa illatától részegülten
 Simúlok hozzád, csókot hogyan kérsz!

Köd lepi szívem itt, a rizs-lapályon,
 Lelkem poézisa, ládd, meghal így —
 Ott fenn akarlak én szeretni, párom,
 A halhatatlan csöndben: oda vigy!

ELHAGYOTTAN.

Bús őszi alkonyat. Ivén a mennynek
 Hamúszint játszó felhő-fodrok lengnek,
 S a síkra, mely halvány-zöld mezben áll még,
 Rá feküszik az árnyék.

A falevél már kezd lehullni sorra,
S a hűvös szellő szárnya elsodorja,
Mint hiu álmot. Nesz van fönn a légbe',
Mint hosszú csóknak vége'.

A nyárnak legutolsó violája
A fonnyadást egy lány hajába' várja,
Ki néhány tar platánra néz fel ottan,
Borongva, elhagyottan.

Csak néz. Sok hőszin bölcső jár eszében,
A hol a párnák közzé bújva szépen,
Kis szőke-fürtös lányok és fiúcskák
Az álmaik aluszzák.

Virrasztanak az anyák a félhomályba',
S minthogyha égből jönne, szárnyon szállva,
A sok kis angyal édes zene-szót hall —
Csendül az altató dal.

Puha fészkében elnémult bereknek
A kis madár és párja szenderegnek,
Egymáshoz téve csőrük . . . Íme, hallgat
Az esteli fuvallat.

S hogy lejjebb száll a köd a bús mezőkre
Az egy pár szál virág megborzong tőle,
S kelyhét egy csókban le a fűre hajtja,
Hogy megpihenjen rajta.

S a lány csak álmodik. És íme ő is
Fehér kis bölcsőt mosolyogva őriz,
Miközben, lámpa nyájas fénye mellett,
Serényen tűt emelget.

S valaki hát megül hozzája lépve,
Erős karokkal vonja az ölébe,
S ő rezzen, s gyöngéd, esdő hangja hallszik:
«Csitt! . . . A baba alszik!»

Oh szív hiú sikolyja, csalfa árnyak,
Oh ábrándképei mosolygó nyárnak!
A lombjuk-vesztett fák közé repülve,
Enyészszetek az ürbe.

Utolsó kis levél, tódtól szakadj el,
Utolsó kis remény, a szívet hadd el;
Oh tűnj virág, bölcső meg fészek csábjá —
Ő csak magába' van, magába'!

Fenn károgó hollók csapatja röppen,
S az őszi est leszáll a sűrű ködben,
Le fák galyára, rét aszott fűvére,
S az ő csüggedt szívére . . .

Leszáll, míg ő, miként a tájnak szobra
Úgy áll ott s föltekint a csillagokra.
És újra szellő zizzen odafenn,
S azt súgja néki: « *Sohasem!* »

KÖLTEMÉNYEK.

JAKAB ÖDÖNTŐL.

(Székfoglaló.)

BEOLVASTATTAK 1895. SZEPTEMBER 25-DIKÉN.

1.

A FÜRJ.

Buja vetés előttem s abbol
Valahol egy fürj pitypalattyl.

Harsány szava az üde légben
Messzire cseng a mezőségben.

Most itt, majd ott hallatszík hangja,
Egyik vetés másiknak adja.

Mintha gazdája nem is volna,
S a hang csak úgy magától szólna.

Akár az árva népdal, melynek
Lágy ütemei útra kelnek,

S tevén a munkát édesebbé:
Messze földeket zengenek bé.

Pajzán fonóban s a határnak
Dűlőin, hol kévétet vágnak ;

Vagy az eke nyomába' menve
Cseng, bong a dal szünetlen, egyre.

De a kiben az édes hangok
Szerény zenéje megfogamzott:

Hiába minden fáradságod,
Magát a szerzőt nem találod...

2.

BORSZÉKEN.

Minő víz ez, teremő Isten!
Milyen egy áldott, drága víz!
Elütő minden más vizektől:
Más a vegyalkat, más az íz.
Szegény ember hogy vesztegesse,
Lelkemre mondom, szinte kár!
Ott a helye dús billikomban,
Fényes királyi lakzinál.

Hogy' forr, szikrázik hűvös árja,
A mint a földből felsiet,
Tiszta vizét új vízzel váltva
Bőven dagadó medrinek!
S hány millió kis gyöngy a vízben,
Hogy szeri-száma sincsen ám!
Szánandó koldus, ide mérve,
Gyöngyben a roppant Oczeán.

Mit a halottak sirba visznek,
S mely után annyi könny omol:
Az élet itt e hús habokban
Megtér ismét a föld alol;
És gyöngé, kóros emberekbe
Edző vizétől viasszaszál,
Míg bús kudarczán szégyenkezve
Csóvál fejet a vén halál.

Dicső víz, melyben érdemeknek
Egész nagy, hosszú sora van,
Hadd iszom én is hát belőled
És köszöntsem el poharam;

Szűz kútfejednél hadd kiáltsam,
 Lelkemben a mi hő ohaj:
 Virágozzék és soká éljen
 Nemes nedvével — ős Tokaj!

3.

FURCSA ÁLOM.

A minap furesa álmot láttam:
 Az utcán egy szívet találtam,
 Melyet valaki úgy vesztett el
 Véletlen, a mint arra ment el.

Felvettem a szegény szivecskét,
 Hogy valami baja ne essék,
 S indultam, mit se vesztelve:
 Hátha a károst is meglelném.

Fűtől-fától kértem a gazdát,
 Lesve, hogy ki milyen választ ad?
 De csak nevettek, gúnyolódva:
 «Hát ilyesmit ugyan ki hord ma?»

Végül egy ifju jött elébem,
 Vigasztalan búval szemében,
 És alighogy a szívre néze:
 Egy büszke lányhoz küldte véle.

Az veszté el. Hát oda mentem,
 S hamar a házba beizentem,
 Honnan a cseléd, választ hozván,
 Ezen szavakkal jött ki bozzám:

«Kérem csak, azt a szívet mára
 Betenni ez üres szobába;
 A kisasszony majd átveendi,
 De nem érkezik most átvenni.

Éppen most foly az esküvője :
Egy gazdag úrnak lesz a nője !
Nem hallotta ? Na azt csodálom ! »
— Bizonyisten beh furcsa álom !

4.

SZERETEM ÉN EZT AZ ÉLETET.

Szeretem én ezt az életet !
Élek is, a meddig élhetek ;
Míg szép asszony lesz a világon,
Halálomat sohse kívánom.

Jó az asszony, jó, de jósága
Szépségének csak a fonákja ;
Jósága is tetszik énnekem,
De szépségét jobban szeretem.

Azért jön a nap is az égre :
Bámul az asszonyok szemébe ;
Mikor éjjel azok alszanak,
Ő sem ül itt bezzeg az alatt !

Nap urammal azért e részben
Nem is értek egyet egészben :
Nekem az asszony, ha szendereg,
Tudja isten, tán még kedvesebb !

Ha lejár az élet és innet
Temető földjébe kivisznek,
Unatkozni még ott sem fogok :
Szenderegnek ott is — asszonyok

5.

A TÁTRA.

Elnézlek büszke fenségedben,
Ott fölön, te néma, zord világ,
Amint nagy néha félrelebben
Borongó felhő-kortinád.

És míg merengve elcsodálom
Fehéren nyugvó bérceid:
Lelkem e roppant árvaságon
Méla bánattal bételik!

Mert szép vagy, szép vagy, ámde árva,
Hideg, sivatag, elhagyott!
Üres mezőid bús magánya
Minden magány közt legnagyobb!

Nagyságot az égi végzet
Kegyetlenségből adta csak,
Hogy messze sírjon szegénységed
És minél többen szánjanak!

Sejtelled sincs, hogy lent a nyár mi!
Örök tél meddő hava föld,
Alig van itt-ott egy gyopárnyi
Véznán tengő kis örömd.

A legcsekélyebb domb, az aljban,
El nem cserélné sorsodat,
Míg bokrain virágos gály van,
S fűvében szól a pitypalatty.

Oh mennyivel vígabbá, szebbé
Tudnám én tenni életed,
Az Isten ha kezembe tenné
Sorsod, hogy ura én legyek!

Felküldeném a tavaszt nyomban,
Pompáját, hogy mind adja rád,
S verőfényével űzze onnan
Messze a tél vad viharát.

Növeljen bokrot bérczeidre,
Hol ott hús lombok alkonyán
Páros szerelmét édesítve
Zöngje dalát a csalogány.

Teremtenék tündérvilágot
Mezőid pusztaságira,
Minőt még eddig alig látott
Vándor-útján a föld fia !

Magad sem hinnéd nem soká, hogy
Egykor ilyen bús hegy valál,
Melynek gyászára sohse szállott
Sem langy verőfény, sem madár.

Tetőd virágos kupolája
Vígán virítna fel oda,
Hol isten trónját körülállja
Csillagok ékes táborá.

És a dalnok ha hó szívével
Ekkor vetődnék majd feléd :
Szépségeidre zengené el
Élete legszebb énekét.

6.

RÉGI TEMPLOM.

Régi templom, romba dőlve,
Szomorún néz a hegyről le,
Mintha azon keseregne :
Minek van itt szégyenszemre ?

Rég oda lett minden róla
Sem ablaka, sem ajtója ;
Tetőzete porban hever,
Mint ledobott, megúnt teher.

A mi fala épen áll még,
Feketébb már, mint az árnyék,
Melyet, a nap ha ráhevit,
Magáról a földre terít.

Mitől is lett oly fekete ?
Tán a sok bűn szennyezte be,
Mit hajdan, itt vezekelve,
Lerázott a hívők serge ?

Nem tudom én, csak azt látom,
Hogy a régi templom már rom,
S hogy az idő, a mint telik,
Nem kegyelmez semminek itt !

Elborulok, elmerengek :
Hát én aztán mihez kezdjek ?
Ha felgyűlnék rám az évek,
Hol keressek menedéket ?

Gyöngé porból vagyok én csak,
Formálva kis, szűk hajléknak,
Melyben, fényre alig szítva,
Lakik csak egy égi szikra.

S mit várjak én az időtől,
Ha mindent így rommá őről,
Mint e nagy, szent boltozatot,
Hol maga az Isten lakott ? !

EGY KOLOSTOR TEMPLOMÁBAN.

JAKAB ÖDÖNTŐL.

FELOLVASTATOTT 1896. FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Ott ül az ősz pap, mélán elmerülve,
Nehéz, mogorva boltívek alatt.
Nincs a templomban senki még kívülé :
Még nem húzták meg a harangokat.
Nem is harangszó híjja őt imára,
S nem szól neki az «Ite, missa est!»
Igy kapja minden pitymallat világa,
És így találja mindenkor az est.

Mi hátra van még : hűnyó életének
Örök imában tölti napjait,
Ugy sincs számára itt egyéb ígérlet,
Csak a mit ígér síron túl a hit.
Kezei már a férfi tette gyöngék,
Erő alig van bennök annyi még,
Hogy olvasója fél maroknyi gyöngyét
A czellától a templomig vigyék.

Künn a világ rég nem való hozzája,
Rég ide illőbb az ő agg kora :
Fent a falon nagy századok homálya,
Lent néma sírbolt s hű társak pora.
Mi megzavarná, nem ver senki zajt itt,
Kizár e szent hely minden csacska szót ;
Siket magányán halkán szinte hallszik :
Hogy' sződögél egy szögletben a pók.

És ő csak ott ül... minden gondolatja
 Szomjú reménynyel ég felé siet,
 Jövendő titkok zárát nyitogatva,
 Mi nem nyílik meg másnak senkinek.
 Dehogy gyanítja, hogy jámbor hitében
 Míg örvendezve jár az Úr előtt:
 Addig egy zugból, megvonúlva szépen,
 Csöndes, merengő búval nézem őt.

Pedig ha látna s feltárnám elébe
 Az én kesergő, megrabolt szívem:
 Tudom, irgalmas kedvvel hozzám lépne,
 És szánna úgy, mint nem szán senki sem!
 Velem siratná, míg ölelne karja,
 Hogy beh eltűnt a régi jó világ,
 S azóta hogy beh más idők fuvalma
 Legyinté meg a századvég fiát!

Megváltozánk! Az élet forgatagja
 Nagy gyorsasággal visz, ragad, sodor,
 S hol megpihennénk bár egy pillanatra:
 Nyugalmas partok nincsenek sehol!
 Az ész naponta gazdagúl tudásban,
 Sötét rejtelmek mélyein kutat,
 De míg fejünkben szörnyű sok tudás van,
 Szívünk naponta egyre koldusabb!

Mi egykor édes ábrándok dalára
 Hangolta fel a bolygó trubadurt:
 Szerelmes ifjak szép, virágos álma
 Kietlen, úzér gondná józanúlt!
 Mint hajdanában, zeng a lant ma is még,
 De hol a nép, mely hallgat éneket?
 — A múltnak kéne feltámadni ismét,
 Szegény poéta, hogy megértsenek!

És hol a hit, mely csordultig betöltte
 Egykor itt minden szenvedő szívet?
 Fakó legendák szólnak csak felőle,
 Mikben az ember már alig hihet!

Ott fenn az égbolt most is még a régi,
A régi tűz ég minden csillagon,
Hajh, de szemünk ma mindezt másként nézi,
Mint a hogy' nézte a múlt egykoron!

De nem panaszklok ... Meddő háborgásom
E mély nyugalmat minek törje meg?
Boldog időkből visszajáró álom:
Isten veled, te tiszta, szent öreg!
Te csak maradj itt, szűz lelked hitének
Végasztalásán csüngve szüntelen;
Engem távozni kényszerít az élet:
Vár oda künn a sivár küzdelem!

Nem is lesz itt már több találkozásunk:
Napod lent ül az alkony küszöbén!
Maholnap egész más szerepet váltunk:
Távozni fogsz te és maradok — én!
S elmondom majd a szenvedő világnak,
Sovárgó búval emlékezve rád,
Hogy én még láttam itt a boldogságnak
Egyik utolsó, hűnyó sugarát!

UTAZÁS PESTRŐL BUDAPESTRE.

ÁGAI ADOLFTÓL.

FELOLVASTOTT 1896. FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Kezdődik ez az én utazásom fakó szekéren — végződik pirosbársony zsölyékkal bútorozott gyorsvonati szakaszon. Az elején keservesen fog tüzet az imént föltalált gyújtó-szál (a paraszt *masinának* mondta, Ballaginál *gyufa* lett a neve) — s a végén káprázatosan ragyog a villamos fény. Ebből is látszik, hogy hosszú ez az én utam. 54 évig tartott.

Igenis: amolyan zörgő fakó szekeren érkeztem én először Pestre, a Cserhátnak egy kicsi falujából. Már napokkal előbb ágyúdörgés hallzott amonnan a kék hegyek aljából. Menyus, a pásztorfiú, a ki a domb tetején legeltette az ő hat kecskéjét: az én barátom azt a nagy bömmögést úgy magyarázta nekem, hogy háborúnk van a törökkel. Akkor hát szüret! ujongtam. Nem csak Pestet látok, de háborút is. Egyiket sem birtam elképzelni, pedig Menyus váltig magyarázta. A háború, az csak háború. Az ember kirántja a kardját és rásuhint a törökre. Ha ez sem használ, puskával kell rápörkölni. Ha ez sem fog rajta, az ember ágyúgolyóbist lő a hasába s ettől biztosan felfordul. Eddig van! De Pest! Hejh, az ám a csoda! Ott hömpölyög a Duna. A hátán sok födeles ház úszik, a kinek füstölög a kéménye, mert folyton főznek benne. És keresztül-kasul a város utczái ezer meg ezer drága kő-koczkával vannak kirakva. Egy-egynek az ára egy ezüst huszas. És ott lakik a király öcsese aranyos palotában, az urak meg három-négymeletes házban. Persze: ki mentül nagyobb úr, antúl magosabban.

Hát azon a fakó szekeren elvitt édes anyám a kék hegyek aljába, Pestre. A széna, mely a hátulsó saraglyába volt kötéllel leszorítva, andalító illatával ábrándozásba ejtett. Apró vízálláson, kátyun át, vagy a midőn kerékagyig süllyedtünk a homokba, boldogság volt az út. A mokány lovacskák nem rekedtek ott, sem a mocsárban, sem a fővenyben,

mely zizegve síkálta le a küllőkre tapadt zsiros iszapot. Meg sem bokrosodtak, pedig mind erősebben dörögtek az ágyúk. Végig a Rákoson rengeteg sátorváros terült el, s csak úgy száguldozott a huszár, meg lohogott a vasas német, repült a dzsidás, ropogott a puská, rivalgott a kürt, s hol ide, hol amoda szaladt a sok baka és vadász. No árva török! Jaj te neked! Hiszen már fiát se lehetett látni sehol — mind elpusztította a vitéz katonaság. Egy sátorban öreg óbesterek ültek együtt és ittak vörös bort. Bizonyosan török vér volt. Egy másikban meg csinos karcsú tisztek durrantottak el apró üveg-mozsarakat, a melyekből különös folyadék pezsegve lövelt ki, s ezzel itatták meg azokat a szegény cifra asszonyokat, a kik a megfutamodott basának feleségei lehettek. Hosszú rudakon százával emelték a libát, ruczát, hogy legyen mit ölni, ha már nincs ellenség. — Az egésznek magyarázata persze az, hogy amolyan hadigyakorlatokat végeztek ott s ugyancsak víg élet folyt a táborban. Taktikai céljakép azt említették, hogy az akkori hadsereg a mély s hosszú béke alatt sohasem hallott ágyúszót. Hát ismerje meg és szagoljon puskaport!

Hogy végire értünk a hosszú jegenye-sornak, nagyokat kezdett ugrálni a mi kocsink. Néha akkorákat zökkent, hogy a rúd vége a lovak feje fölé került. Hát ez volt az a híres pesti kövezet, melynek minden egy darabja — hol koczka, hol petrifikált strucztojás — egy ezüst huszasba került.

Mikor megláttam a Ludoviceumnak sárga nagy épületét, elálmlétkodtam. Hiszen abba beletérne a mi Ráday grófunk péczei kastélya is, a templom is, a harangláb is, ezen fölül még a fél falu. S hogy elém tűnt a Ferenczvárosnak a bogárhátú templomkája, megdöbbenve gondolám: az Úristen beh csak szépen lakik Pesten! (Szakasztott mása volt a lipótvárosi, egy törpe épületke, a melyben elfért a legnagyobb áhitat is, de egy jóra való miatyánk már kiszorult belőle.)

A sürgés-forgás nyugtalanított. Milyen más erre az élet! Nagyon idegenül éreztem magam benne. S idegen nyelven is szóltak az emberek. Egy kékre füstött kocsmá előtt cigány muzsikált s áporcai parasztleányok verték véresre egymást. Ez volt az utolsó magyar kép, a melyet láttam; az utolsó magyar hang, a melyet hallottam. Azontúl mind-sűrűbbre s magosabbra növekedő utcaszorok, s mind-zajosabbra váló német szók következtek. Valami láztól verődtek össze a fogaim. Vagy még mindig a drága kövezet okozta? Úristen, mi lesz itt velem? Az ágyúbömbölés, csataordítás meg nem riasztott — de ebbe az ismeretlen világba elszoruló szívvel lépek be.

Nagyszüleimnél, a hova szálltunk, családi tanácsot ültek: a gyerekek itt marad Pesten, a rombach-utczai kisdéd-óvóba fog járni, legyen

belőle tanúlt ember. Tanultam is német versikét a fűben ugráló báránypáról s a szorgalmatos méhikéről, s nem csekély multságára szolgáltam a tanító bácsinak s apró pajtásaimnak, mert úgy ropogtattam a Gellert és Rückert bácsik arany mondásait, mint az abrakot. Egy hónap múltán azonban a legyőzhetetlen *ch* gutturálét már olyan szabatosan birtam kihorkantani, az *au*-t olyan ugatva s az *eu*-t olyan süvítve ejtettem, mintha magam is rombach-utezai termés voltam volna.

Talán el is felejttem a magyar szót, ha a szomszédos lakófélnék cselédje, csöppentett magyar lány valahonnan Makó vidékéről, nem beszélgetett volna velem. Mindig csak a *házját* emlegette. Ő ott a Király-utezában valóban rátért s mélyen is érezte, hogy Makó bizony csak messzi esik Jeruzsálemtől. Milyen jó is lesz oda visszamenni télire! Szavain sírva fakadtam. Vágyódtam vissza én is. Csakhogy nekem nem intett a szabadulás, mert ki volt rám mondva a szentencia: életfogytiglan tartó, hetenkint három latin leczkével sulyosbított bildungra voltam elítélve.

Szerencsémre a gyermeknevelés nem volt még akkoriban paragrafusokra fejtve. A nagykereskedő Móriczkája, a ki mellé az ő szülei rabtartó «udvarmestert» fogadtak: irigykedve is nézte, midőn mi többiek vásár idején az első emeletről a gyapju-zsákokra ugráltunk le, vagy zajos csapatba verődve, métáztunk a Károly-kaszárnya udvarán.

Mert mélységes béke uralkodott akkor. Az Új-épület középső nagy udvarán felpóczolt ágyúkon lovagoltunk, a gulába rakott golyóbisok tetejéről intéztük a harczot — nem gyanítva, hogy kevés idővel rá ezeket röpíti majd Hentzi a budai vár fokáról a védtelen Pest házai közé, melyeknek sora ott a felső Dunaparton soká mutogatta még a sulyos lövegeket, miket a ház tulajdonosa emlékezet okáért az épület homlokába vakoltatott bele. Régóta eltűnedezték ezek is, mint az árvizi emléktáblák. A városnak folyton emelkedő színvonala okozta, hogy ezek mind mélyebbre kerültek, jóllehet akadt háztulajdonos, a ki nem hagyta magát, nem akart lemondani arról a dicsőségről, melyben részesült — s a kótáblácskát följebb ékeltette a falba. Akár az a borkereskedő, a ki ezt az írást akasztotta a boltja elé: «A jövő negyedtől kezdve pinczém a szomszéd ház 1-ső emeletén létezik».

Időjárás tekintetében is változás van azóta. A kikelet havának első fele most nyáriasan forró, másik felében fagy hervasztja a rügyet s fiatal vetést. Akkor májusban tavasz volt még, fehér nadrágos és szalmakalapos. Télen pedig rendesen beállt a Duna. Partjain mint valami szertehányt üveghegység torlódott egymás tetejébe a jeges szikla, míg lenn a síkon forrt az élet. Sokadalom, valószínű népünnep tarkállottzajongott a folyam hátán. Még ringlispil is forgott rajta. A szélesre-

hosszúra kicsiszolt csuszkán a Redoute-épülettől a Rudas-, azon is túl: egész a Sárosfürdőig lehet iringálni, s nem csekély föltünést okozott, ha valamely idegen, jobbára a hídepítő angolok egyike-másika, korcsolyázva iramlott végig a jégen. Zajlás idején vagy olvadáskor, midőn még nem akaszthatták be a hajó-hidat, szomorúan mint a sirály vijongása hallszott a *tutajosok* vészkiáltása. Csak nagy pénzért vállalkoztak erre a félelmes útra merész hajós-, molnár- s halászlegények. S a ki bátorságukhoz és ügyességükhöz folyamodott, annak nagy oka lehetett rá. Feltett vagyon, drága élet függött a vakmerő vállalkozástól.

A nádor is csak a palota ablakaiból láthatta ilyenkor az ő Pestjét. Némelykor hetekig szegült ellene a zajló Duna, hogy átkocsizzon a Városligetbe. Mindennapi sétája volt ez. Ott hajtatott el éppen az ablakaink alatt. Fenn a bakon a pofoncsapott kalapú, beretvált képű kocsis oldalán a tarsolyos, bajszos, délezeg huszár; benn a nádor balján egy eleven leánya s egy komolyabb fiú: amaz Henrietta, ma a belgák királynéja; emez meg ez idő szerint a honvédség főparancsnoka, József királyi herczeg. Jól ismertük mi gyerekek; néha bizony össze is mosolyogtunk vele. Akár hányszor kiszaladtunk utánok a tópartig, onnan meg abba a vadonba, a hol ma Vitéz László feni a kardját a németre, s egyazon időben recsegi Csicsónét a trombitás kintorna, s tőzsomszédságában egy másik a «Goldstein Számit» s hánykolódik a szárazföldi gőzhajó. Az akkori városerdőt ma ugyancsak megbámulnák: volt abban t. i. élőfa is. Hát itt futkostak a Palatinus Mariska, meg a Palatinus Jóska. Arra is emlékszem, hogy egy kora tavaszi nap a királyi kisasszony a Hattyú-sziget avarában keresgélve, néhány ibolyaszálat lelt s boldogan szaladt vele az édes apjához. A mire meg a nádori fogat Buda felé fordúlva, a hídhöz visszaért, már mi ott lestük, mert mint a fullajtárok nyargaltunk a kényelmes szürkék előtt.

Persze, hogy mienk volt a Duna nyáron is. Ott még a kaszárnya-udvaroknál is kedvesebb játszó-helyünk jutott. Ez a víz az ő folyton muló és megszülető habjaival rejtelmesen vonzott magához. Távol országokból jön közbénk s megy innen messze, messze, s odavész egy magánál sokkal nagyobb vízbe. Mikor a Gellérten a gömbkosarat felvonták egy magas árbocz tetejébe, ez azt jelenté, hogy jön egy hajó. Igen ám: de milyen hajó? Gőz-hajó! A mely érkezik Bécsből s megy le egész Törökországig. A midőn mozsár-durrogatás közben kikötött s hullámba jött a Duna s a part felé csapongott: mi már, valamely rozsdás vasmacska gyűrűjébe akaszkodva, rikkangattunk a nagy jövevény elé. Köszöntöttük az óriást, melynek anya-kürtőjéből szakadt a fekete füst, piros fiakürtőjéből meg nyilalt fölfele a fehér gőz.

Maga a Gellért akkor csillagvizsgáló állomásúl szolgált. Békés

csövei az égnek voltak irányozva, míg egy bús napon elhurezolták onnan s helyökbe másmilyen csöveket vontattak fel, a melyeket nem a magas égre, de a mély városra tűztek. És ott vannak még ma is. Széchenyi István a magyar Valhallát szánta oda, melynek «Üdvlele» nevet adott. Ha a szó maga nem is, de a szándéka jó volt. S ha nem is ragyog még ott az az oszlopos csarnok: bőven vannak jeleseink, a kik ott méltó helyet foglalnának. Innen fölülről a maihoz fogva kicsi bár, de gyönyörű képet nyújtott már akkor is a kettős főváros. Jobbra is, balra is a szemvesztő távolig tündöklő Duna kanyargásai, át-átölelgetve egy szigetet. A Rákos lankáiról mintha a Duna szélére csúszott volna le Pest s tán mindössze két gyári kürtőnek a füstszalagja ha repkedett fölötte: a hengermalomé, meg a czukorfinomítóé. A többi füstöcskék becsületes polgári konyhák tűzhelyéről bodorodtak fel. A széles Dunán kelepelő malmok. Erősebb mozgás csupán akkor látszott a vizén, ha molnárok eveztek ki, vagy a parton tele hasú gabonás-hajókat vonszolt kajla gerinceczel a végig korbácsolt lovak hosszú sora.

Magának a két partnak képe, kivéve azt a kőkoczkákkal kirakott kétszáz öles kikötőt, melynek vasgyűrűibe fűzték a hajókötelet; a keleti rondaságnak volt panorámája. A mi rommá lett butor, viseltes csizmaszár, cserép, agyonvert macska s egyéb megnevezhetetlen lom és hulladék — szóval mindaz, a mit egy város élete magából mint fölöslegest kilök: az ide került s kietlen dombok láncolatában terpeszkedett végig egész le a Sóházig, melynek helyén ma a Vámpalota kényeskedik. Akkor a csont és rongy még nem volt harczy-kiáltás. Szabadjára volt adva mindenkinek, és gyűjtői dehogy mertek volna álmodozni afelől, hogy valamikor szenvedélyes háború fog megeredni miatta.

A Dunaparton lefelé a hosszan elnyúló, alacsony, ragyaverte Sóház volt a végállomás. A szürke koczkára vágott só, melyet a Tiszáról húztak föl ide hajón, bástyaformába volt rakva. Komoly német só-kontrák amolyan körtés, függő mérlegen (az angol fair-banket még nem ismerték) mázsáltatták a Máramaros bányáiból fejtett «ehető drágakövet». Jóízű levegő is lengett arra mindig. Ma tengeri légnek nevezném. Lenn a vizen gazdátlan talpak melyeken naphosszant halásztunk, horgosra hajlított gombostűvel. Képzeltető a hegyére tűzött légy kövérsége, ha az ilyen fogyatékos szerszámra is akadt halacska bőviben, A Sóházon innen a tolnai káposztás vagy kenyeres bárka-raj kötött ki, emerrébb meg a Bajorországból leúszott hosszúkás jármű, dúsan megrakodva zöldre festett szalmaszékek torlaszaival. Nyáriás, vidám színbe vonták ezek a tájat, melyen bizony nem virított egyéb zöld.

Ezen a vidéken táboroztak a dabasi, kőrösi, kecskeméti, izsáki, kalocsai s egyebünnen érkezett baromfias, uborkás, gyümölcsös kocsik,

melyeket, a midőn üresen tértek vissza, «alkalmatosságnak» neveztek. Ilyenkor a zóna-árnál is kevesebbért lehetett rajtok utazni. Sokszor ingyért is. Valahányszor elfogott a hazavágyódás, ott ögyelegtem körülöttük s boldog voltam, ha ismerős arczzal találkoztam. Akár hányszor meg-rakodva cseresznyével vagy kovászos uborkával, odavonultunk a kálo-mista templomnak örökké becsukott főkapuja elé, s a széles kőlépcsőkön dicsőségesen megtöltöztünk.

A városnak ez a része volt a «Kecskeméti kapu». A «hatvani ka-put» már csak elvétve ha emlegették. Hiszen alig is van nyoma a régi Pestnek. A keskeny Bástya-utczán szürkéllett még néhány év előtt valami ódonas fal, a melyről azt regélik, hogy hajdani erősségnek a maradványa. Azóta ez is háromemeletes házban boldogult meg.

Az Új-épület mögötti ölfaterdőt az ő számos keskeny utczáival a bujósdira nagyon alkalmasnak találtuk. E határon túl deszkával volt be-szőgezve előttünk a világ; a mi annál különösebb, mert nem is dolgo-zott még e tájon gőzfűrés. Ma, bár a világot nem, de egy egész határt zárnak el ott a deszka-halmazok — diadal-ívei és oszlopai hatalmasan fejlődött iparunk ezen ágának is. Az Új-épület északi pavillonjainak egyike örökké emlékezetes marad előttem. Ott láttam (négy évvel ké-sőbb) a katonai négyszög egyik legényének lábánál guggolva, mint léptek hatan vadászok a négyszögön belül álló halovány férfiú elé, a ki vérző nyakát fehér zsebbevalóval szikkasztgatta. Hat fegyver dörrenése — és holtan rogyott össze Batthyány Lajos.

A felső Dunapart sem igen volt különb az alsónál; de a Henger-malom valamelyest mégis csinosított rajta. Innen a hajóhíd felé idegen országnak a határán haladtunk át. De nem is át, mert körül volt az ke-rítve, s a ki nem tudott angolul, vagy nem volt neki angol szószólója, azt oda be nem bocsátották. Azon a kerítésen belől ugyanis építették a lánczhidat. Pillérei már meredtek ki a folyam méhéből, de még össze-kötte egymással nem voltak — cziklopsi lánczainak szemeit akkor ková-csolták, hogy még az év őszén örökre egymásba rójják. A két Clark, az építő William és Ádám arczképeit, (Barabás Miklósnak műveit) sokat nézték akkor a Váci-utca egyik sarki boltjának kirakatában. Az idősebb William, az a merész tekintetű, a tervező. Arczában s fejhordozásában valami színészes. A szelid pillantású, szakállas Ádám: bátyja eszméinek végrehajtója. Pompásabb emlékszobra nincs is Budapesten senkinek, mint ennek a két angolnak.

A városi élet gőczpontja a hajóhíd volt az idétt. Innen túlra s túlnan-rúl ide csak úgy omlott a sok nép. S megrekedt eza sürgés napjában több-ször, midőn a híd egy részét hengerre csavarodó kötél segítségével félre-terelték, hogy a bárka, dereglye, talp átmehessen rajta. Rövid vízi-séta

jutott azoknak, a kik épp a kihatított hídrészre kerültek, Vámost csupán az iparos, a kereskedő s a nép, az istenadta nép fizetett; meg egy-egy toprongyos alak: házaló, kintornás, meg a — no igen, meg a vak kódis, a ki már akkor is virágzott, pedig nem volt neki nevelője, mint van most. A ki hetykén lépett el a szedő előtt, mehetett is szabadon. Elhitték neki, hogy nemes ember. És természetesen, nem fizetett a diákság sem. Néha napján ötször is átkeltünk a Dunán, oda és vissza. Tetszett nekünk a potya mulatság, vagy, a mint az elmés Laczi fejezte ki magát vérmesen: «Ma tiz krajczárt kerestünk!»

Vásár idején a hídfő mellett álltak sátort a bábsütők. Jöttek ide Bécsből, Linzből, Norimbergából. Napokra, a bajoroknak hetekre nyúló vizi-út volt ez. Ott ácsorogtunk, körül-zsongva az édes portékát mint a méhraj. (Este a lipóttéri mézes hordókat dongtuk körül.)

De volt egy sátor, a melynek még a közelébe se férhettünk. Ifjú és öreg uri emberek fogták azt közre. Ők is napestig dőnögtek ott, mert minden mézeskalácsnál édesebb volt az az aranyfejkötős, aranyhajú linczi asszonyka, a kinek czukros szívét szerették volna megvenni, a szónak hadászati értelmében — t. i. meghódítani. A csúcsos aranyos bóbítájú menyecske pazarul szórta az ingyen mosolyokat — de puzserlit nem adott, ha csak olyat nem, a melyből tizenhárom egy tuczat s papirosba göngyölíthető. Madonna-arczú nő volt, a kinek megjelenése az akkori pesti világfiaknak ünnepszámba ment, bucsujáró helylyé avatva azt a fehér linczi sátort.

A pesti vásárok egyáltalán négy ünnepi hetet jelentettek a mi számunkra. Vákációs napunk t. i. annyi volt, hogy nem csoda, ha nevelte a magamféle apró csavargót. Az Újvásártéren (ma Erzsébettér) ilyenkor hevenyén támadt a bódé-város. Összeróható deszkafalakból építették a mindenütt jelenvaló emberséges tótok. Célját a nagy városban azonban ma sem ismerem, mert hiszen mindazt, a mit a sátorban árultak, ép oly drágán s ép oly rossz minőségben megvehették a boltban is. Mikor elbontották a fa-házakat, ismét sivó pusztasággá lett a nagy tér. Közepén egy rozzant kút, mely csak hosszas rángatásra ontott magából gyanus ízű s kétesszinű vizet. A kút tetejében este mocskos olajlámpás pislákkolt. Holdvilág idején ezt is kioltották, valamint az utcákon minden másodikat, gázvilágnak még akkor hire sem volt Pesten.

Egyszer azonban nagy fényre derült ez a fiók-Sahara. A Lejars és Cuisant híres lovarköre ütött benne sátort. Éjjeli tíz óráig sugárzott szerte a környékre a szokatlan ragyogás és riadozott ki belőle a trombitás muzsika s dörgött kifelé a taps és hallatszott a pojáczák rikkánása s utána kaczagás és röhej, már a szerint, a honnan a derűltség nyilatkozata származott. Előkelő urak s deli katonatisztek halomszámra hordat-

ták páholyaikba vagy a manégeba a virágot, hogy madame Cuisantnak szórják sarkantyús-csizmás apró lábailhoz, a ki bájjal és erővel járatta arabs méneiivel a «magas iskolát». A kellemes franczia nő, a «grande écuyère» iránt még akkor sem szűnt meg a hódolat, midőn kitudódott róla, hogy zsidó asszony. Mert nagy álmélkodására Izraelnek: lakájok és tarsolyos huszárok tömegével vitték neki hosszú-napon a rózsát az Orczy-házba keblezett zsinagóga női karzatára. Rózsát és bonbont. Ezt az utóbbit a Fischer boltjából. (Akkor ez volt a Kugler.) Madame Cuisant a rózsát megtartotta, de visszautasította a bonbont, lévén ez azon a bőjtös vezeklő ünnepen tilalmas. Hódolói közül a már akkor megaggott Sándor Mórícz gróf, a legendarius lovas, vált ki. Még nem sokkal azelőtt a zajló Duna jegén, a budavári lépcsőn s egyéb a lovaglásra nem igen alkalmas terezen végzte vakmerő vállalkozásait az ő magyar véréű jó lovának hátán.

Színház alatt csak a németet értették, mely egy Forst nevű úrnak állott vezetése alatt. Avatottak biztosítása szerint minőségben alig állt mögötte a híres bécsi burgtheaternek. Nevesebb művészei sűrűn is jártak ide le. Anschütz, Loeve, Laroche, Schröder-Devrient, a lengyel Davison, ezeken kívül az «angyali» Elszler Fanni, a komikusok közül Nestroy, Scholz, Treumann, Rott, mind zsufolt ház előtt játszott. A redouttal együtt aztán leégett a színház is. A budai bombák gyújtották fel. Amaz romban hevert még, midőn utóbbinak omladékai között már új otthont tákoltak össze a német muzsának.

A réginek, az újnak is páholy-soraiban magyar ősök unokái: a szépség, az ifjúság s előkelőség hármasságában tündöklő asszonyok s daliás szép urak. Mikor az a noth-theater is leégett — ezúttal a magamberségéből — csakhamar ütöttek össze egy harmadikat az Erzsébet-téren, akkor már platánok, orgona- s fagyalbokrok, s egyéb díszfák és cserjék lombos közepébe.

Már sokkal előbb, még Forst idejében, rezdült meg a magyar génusz a Kerepesi-uton. Eleinte csak rebbent, mint a bátortalan fiokmadár. De gyorsan kezdé bontogatni szárnyait s hatalmas lendületében magával sodort minden magyar lelket. Kántornét, Megyeryt nem ismerem. De nem csekélyebb rajongással, megittasúlva hallgattuk, mi apró diákság, az Olympus legmagasából Fáncsyt, Egressyt, Szentpéteryt, Lendvayt, Lászlót s megannyi nagyjait a magyar színművészetnek. Hát még, midőn a dicső, a fejedelmi Laborfalvy Róza (később Jókainé) ajkairól zendült fel hozzánk a magyar szó, melyet nála szebben soha senki nem ejtett még! Az ő művészete valóságos kijelentés volt nekünk.

Az eredeti magyar darabok közt nem tudok egyet sem, mely akkora hatással járt volna mint a *Szökött katona*. Előtte kétsége-

len, hogy a magyarítás művét első kezdte meg a németiségében meg-
rögzött Pesten. Budáról nem is szólva, mert ott még a veréb is németül
csiripolt. Kút mellett a cselédlányok, műhelyben a legények fölkapták
a Julesa és Gergely nótáit. Széltiben szolt a «Három alma», «Az ég alatt,
a föld színén» s egyéb magyar dal, de jobbára — német fordításban,
már igazán inkább ferdítésben. A dúdja megmaradt magyarnak, de a
szövege merő hülyeség volt. Költészet nélkül való, útszéli klapánczia,
csak hogy valami rímfélében vágjon össze a két sor vége.

A nemzeti szinpadon, hetenként háromszor, a drámát opera vál-
totta fel. Primadonnája Schodelné, amolyan éneklő Laborfalvy Róza,
tele hévvel és fönsséggel, bár az én értemre hangja már meghanyatlott.
Mégis csodákat művelt vele. Annál édesebb volt Hollósy Nelli az ő ki-
csiny bár, de finomra csiszolt rigó-szavával, trilláinak pergő gyöngy-
esőjével.

Maga a nézőtér nem igen volt tetszetős. Minden alapító, tekintet
nélkül a harmoniára, a maga gusztusa szerint kárpitoztatta páholyát.
Kék, piros, tarka váltakozott a sárgával, fehérrel: ahhoz képest, a mely
szín kedvezőbb foliát szolgáltatott annak a szőke vagy barna szépség-
nek, a ki benne helyet foglalt. Valami nyugtalanító volt ebben az össze-
nem hangolt keverékben. Hát még a csilingelés! — mely azt jelenté,
hogy valaki most lépett a páholyába. Szükségtelen mondanom, hogy
rendesen ép akkor, midőn az előadás már folyt. Növelte ezt a visszás-
ságot a páholybeli és páholyközi hangos társalgás (teljesen ma sem szűnt
meg), a mit ha kimenteni nem, de megmagyarázni igenis lehetett azzal,
hogy azok az uraságok már betéve tudták a darabot, melynek víg vagy
szomorú jelenetei először tárultak mi elénk. Fokozta a zajt a zártszék-
nyitogatás. Mert igazán zártszék volt az akkor s a nyitogató asszonyiség
a megkésett nézőt sokszor a sor közepeig vezette-vonta, s miután nyi-
korogva fordította meg a kulcsot a rozsdás, többnyire akaratos zárban,
a keskeny ülést egy pianissimo vagy feszítő párbeszéd alatt úgy vágta
le, hogy csak úgy dörgött.

Mégis — milyen esték voltak azok! Ott ültünk szorongva, szívünk-
ben és testünkben. Az oboé megadja az alapvető á hangot. Hegedű és mind
a többi húros szerszám zsongva kéllyomába. A gyönyörnek nem legcseké-
lyebb része: a várakozás bizsereg minden idegszálunkban. Az orchestrum
mélyéből egyszerre fölmerül egy borzas, fehér üstök. Az Erkel Ferenczé.
Az ő *Hunyadiját* fogja igazgatni. S megjelen egy franczia nő; a nagy,
az elfelejthetetlen Lagrange. Magyar szöveggel énekel. Viharzó taps,
kivált akkor, midőn Szilágyi Erzsébet, leomló fekete fátyollal, talpig
gyászban zokogja el a fájdalmas édes anya sérelmét, keserű vádját, s
igaz könnyek igaz gyöngyszemeivel siratja el az ő László fiát, a kit a

színpal mögött fejeztet le az áruló hitszegés. Az a fonákság, hogy ilyen pillanatban édes anya énekelni bír, még pedig nagyon szépen: nem zavarta a mi bánatos gyönyörűségünket.

Rachelt, a Comédie Française dicsőségét, csak a régmúltnak fátolyán keresztül látom. Phädrájának való értékét föl nem ismerhettem, mert már akkor is idegenül érintett, a franczia páthosz modorossága, melyet Racine és Corneille darabjaiban még ma is követ az a híres műintézet ott a Szajna partján. Elém tűnnek még Ristori Adelaida s a «szerecsen Roscius», a «néger Talma», a «fekete Garrick». Így nevezte az akkori sajtó tanult változatossággal Ira Aldridget. Operában is fura a több-nyelvűség. De hagyj! Hiszen az ember a talián beszédet is magyarnak, vagy a magyart is taliánnak hallja, a midőn zenébe van göngyöltve. Drámában különösen akkor, ha az ember nem ért angolul, már nevetésre ingerel. Desdemona magyarul eseng feldühödtt urának s Othello angolul csikorítja rá a fogát.

A vegyes művészet előtt is nyitottak teret a nemzeti színházban. Sok híres zongorázó és hegedűs szólaltatta meg ott hangszerét. Liszt után, a ki akkor már Párizsba vitte a díszkardját: Dreyschock, Jaëll, Schulhof, Joachim. Bottesini (a nagybőgő nagy virtuóza) az elragadó Milanollo lányok s még egy sereg.

De mi volt mindezek-hatásához képes az a láz, melyet egy szépséges andaluziai nő, a bűbajos Pepita de Oliva okozott, midőn kibontva dús haját, csodás szemeinek emésztő tűzét szertelölve, s kecses ívbe hajlítva szobrászi karjait s patyolat kezeivel csattogtatva a csörgettyűt s inkább kigyómód hullámozó testével mint lábaival lejtve az «El Ole» tánczot, ejtett mámorba öreget és örjített meg ifjat?!

Családokban s közhelyeken csak az igézetes Circe körül folyt a beszéd. A pepitismus görce rántott össze minden férfi-szívet. Ismertem egy agglegényt (ma bizony nagyon agg agglegény már), a ki lakásának minden falát tele aggatá a «gyilkosnak» (így mondta) arc- és jelmezképeivel. Még ma is él emléke ennek a — Jókaival szólva: észrontó asszony-nak abban a kockás kelmében, mely «pepita» néven ismeretes. És közölünk ki ne hordott volna akkor pepita-nadrágot? A kocka jelében intett a boldogság! Láttam versét egy költő tanulóársamnak «hozzá»! mely maga-csinálta pepita-papírosra volt írva: a fekete kockába a fehér, a fehérbe a fekete bötűt pingálta bele. Bolond munka volt: két hétig nyögött rajta a fiú. S elküldte a grafikának ezt a csodabogaras monumentumát az imádott hölgy czímére. Señora Pepita takaros franczia levélben köszönte meg a «gracieux» figyelmet.

Mihelyt megszűntek ezek az erős izgatások: a színház kongott. Az akkori intendáns olyan mélyre sülyesztette, hogy már czirkuszi mu-

tatványokhoz kapott: hát ha ilyen fűszerrel megint becsődíthetné a közönséget? Be is csődült a miss Ella kedvéért. Hát ez mit tud? Szép-e a kicsike? tudakolták a kaszinóban. Több mint szép — pikáns. Ah!

S a színházi munkások nagy fáradtsággal czepeltek be háromszögű roppant kaucsuk-matrácokat. Hegyöket *egy* központba illesztve s alapjukat kifelé fordítva: megalkották a czirkuszt az alá a jámbor lovacska alá, melynek hátán nyurga kanadai leány vadul ugrándozott. Nagy lett azonban a fölháborodás, midőn kiderült, hogy a hosszú hajú szőke kisasszony voltaképen ifiúr. A kaszinóban is volt méltatlankodás. Mert ez nagyon szereti ugyan a lovat, de nem akkor, ha magát teszik azzá.

Építkezés dolgában Pest valami szegényül állt akkor! Esemény-számba ment, ha valamely új házba fogtak bele. Anyaga a téglával vegyes homokkőből tellett. Akárhányat tudok, mely derékban félbemaradt s hosszú éveken ilyen fogyatékos állapotában dísztelenkedett a legújabb időkg. Hiszen csak mostanában került végkép földel alá, az alsó Dunaparton az a ház is, melyet azért, hogy minden emeletén csupán másfél ablaka volt, egy elmés német zenész «der unterbrochene Dreivierteltakt» névvel ruházott fel.

A Muzeum nemes hellenismusa ocsmány szemétrakásokból mosolygott le ránk. Mai teljes vaskerítésének csak tizedrésze volt meg. Mikor Petőfi, Vasváry, Jókai a balsó párkányról hirdették a fiatal szabadságot, lelkes tömegben s bántó szennyen tekintettek szét. Környéke apró házikók, veteményes kertek, félelmes utcák, süppedős mocsarak, dögletes kátyúk, melyekben csülökgig dagasztott a ló. Tőzsomszédja pedig a hirhedt «Két pisztoly» vendégfogadó, messze nyúló piszokba s homályba vesző rejtelmes folyosóival.

A lakóházak közül magasan vált ki a négy emletes «Gyertyánffy» s a három udvarú «Orczy». Ez még ma is olyan, mint volt akkor. Csak hogy ma nyilván még többet hajt. Még többet! Hiszen már akkor is arról emlegették, hogy minden órában meghozza az egy aranyat! Tündérmesébe illő kincs, pedig egy csöppet sem volt tündérvár, az esetlen épület ott a Károly-körút s a Király-utca sarkán. Udvaraiban gyapjú és nyersbőr, a hová nézett a szem; két korosma, két zsinagóga, lakások s boltok tömkelegével. Mégis, mint félistenek a porban, itt folytatták gyermekjátékaikat e háznak szülöttei: Sonnenthal és Róbert, a burgszínház ékességei ma is; Barnay és Friedmann, a kik a német birodalom fővárosában szerepelnek, s nem csupán a színpadon. Az elsőt kivéve, az én pajtásaim valának valamennyien.

Nagyságra s rondaságra az «Orczyval» még csak a «Marokkai» vetélkedett s vetélkedik még ma is. Ennek az elnevezésnek semmi való alapja. A bécsi minta történeti joggal nevezkedik «Marokkai udvarnak»,

mert ott szállásolták el a Ferencz császár tiszteletére érkezett marokkai követséget, De már akkor is majmai voltunk Bécsnek, a «vastuskótul» a «blumenstökli» sörházig. Nyelvben, szokásaiban, izlésében: Pest-Buda csak egy külvárosa volt.

Nem hagyhatom említettlen a rakodó-helyekül és magtáarakul szolgáló udvarokat, a milyen volt pl. a «bácsi». És «udvart» tartottak itt a kecskeméti s nagykőrösi urak is — már mint egy-egy földszintes házat, melynek hiányosan bútorozott, gondozatlan szobáiban tanyáztak, midőn a vásár vagy a vármegye szólította ide őket.

Szegény Pest! Sem temploma, sem palotája, melynek fennkölt, szépen tagozott arányain megvigasztalódhattunk volna. Megkülönböztetem a Redoute s német színház hatalmas négyszögét, mely főképen a Dunára szolgáló mutatós oszlopsorával uralkodott, kecesesen a többi tető felett — míg omladékaiból támadt mai utódja előtt álmélkodva áll meg az idegen s elhiszi, ha azt mondják neki, hogy Dzsingisz-kánnak volt a fedelmi lakása; ez is csak azért, mert a rombolásban egyébkint ügyes tatárjai nem bírtak vele. Annyi bizonyos, hogy ez az ormótlan orom — félelmes a *redoute* szónak hadászati értelmében is — igazolni látszik a tessini Bernardo de Bernardis művészi kísérleteit, a ki a szűrgallér motívumából akarta kifejleszteni a magyar nemzeti stylt.

Magyar nemzeti styl! Talán van is már ilyen.

— Nem tűnt fel önnek, kérdi nem rég egy építész ismerőm, hogy városunknak több kiváló objectuma (atelier-nyelven ez házat jelent) ferdén áll az utca tengelyén? Nézze a lánczhidat — farol. Nézze a központi pályaházat — farol. Nézze az Operát — az is farol. A lipótvárosi bazilika hátulját, a Margithíd, a Váci-körúton keresztbe álló új ház — mind farol. Sőt farol még a dohány-utczai zsinagóga is. Megkezdték pedig ezt az irányzatot a Váci-körútról jobbra nyíló utczák, melyek mind rézsút szaladnak bele a Terézvárosba. Az elmés budapestiek el is nevezték «szalámi-szeleteknek». Nem ütközött meg ezen a sajátosság tendencián? Lássá pedig, az kritériuma a jó nemzeti ösztönnek, mely öntudatlan működik. Ezek a vonalak mind azért nyilatkoznak ferdén — *mivel a szent koronán a kereszt is ferdén áll!* Érti már most?

S ennek a jó tréfának szerzője, a kormány megbízásából, komolyan, lelkesedéssel és tudással dolgozik épp most a magyar építészeti styl megszerkesztésén.

Ki ne felejtsem a régi feltűnőbb «objectumok» sorából a Birly tanár házat. Egyik követelő, de jelentéktelen darabja a Váci-utcának. Ez a «nagy Kristóf». Értéktelen faragvány. Valamint hogy kevés örömmunk telhetik az újabb szobrászi alkotásban is. Csak e terem nagy ablakain tekintsünk le a térre, hogy dicsőségeink vesztesége fölött érzett.

fájdalmunkba belevegyüljön a bosszúság is. Hiszen tiszteletreméltó érzélem az, midőn a nemzet az ő nagyjait bálványozza. De bálványokat róla ne alkosson magának.

En Pesten ma sem tudok épületet, mely különb volna a Batthyány Fülöp hg lebontott palotájánál a Hatvani-utczán. Csinos barokk homlokzatának eltünését sok jó arhitekta fájlalja. Egyemeletes volta mellett is magosan fölötte áll a helyébe rakott, parvenüségében ágaskodva hivalkodó bérháznak.

A régi styl egyik előkelő példája a Károly-kaszárnya is. Végtelen ablaksorának sivárságát észre sem venni a finoman érzett baroktól, mely mint a jó karmester, összehangzó játékra serkenti a silány zenészeket is. Csak a ki Budán kotorászott, lelt imitt-amott valamely rég elfelejtett utczában kellemes elejű házat s festői, íves folyosóval ékeskedő udvart. Különben régi Buda, régi Pest: abban az értelemben, mint van régi Párizs, régi Bécs, régi Frankfurt — az nekünk nincs. A királyi palota is az csak ötvenes évek óta viseli sarkain a csinos négy sisakot s középen azt a jó hatású mansardot.

Legforróbb közlekedési ere az új régi Pestnek a Király-utca. Bár víg pezsgéséből sokat vont el a közben megnyílt Andrássy- és Körút: még ez idő szerint is erős forgalommal dicsekedik. A házakat a zavaros számozás miatt, itt úgy, mint az egész városban, inkább a tulajdonosok nevérol neveztek. Családiás, meleg vonás egy nagy város életében. Hiszen abban az áldott időben a legtöbb lakó ösmerte is egymást, míg most idegenül surranunk el egymás mellett. Annýira familiáris volt a viszony, hogy — mint egy krónikás beszéli — a színházban a tüsszögésről is egymásra ismertek. Nincs hidegítőbb mint a szám. Nekem a házakon sem kell s Amerikában az utcáknak is van. Sorjában el tudtam mondani a király-utczai házak valamennyi nevét, kezdve jobbról az «Orczyn» a «Löväldéig», balról a «Gyertyánffy» le egész a «Mosch illatszer-gyáráig». Sőt ennél is többet: betéve hadartam el valamennyi boltját. Könnyebb is volt az nekem s érdekesebb, mint a vén Sallustius beszédje «de rebus dubiis».

S ki hinné el, hogy ennek a legforgalmasabb városrésznek csupán egy volt a levélhordója: az öreg herr Anton, a ki folyton fájlalta a példélját s ennél fogva állomást tartott minden jó ismerősénél — s neki itt mindenki jó ismerőse volt. Öregapámmal is régi jó barátságban volt s én, a két aggastyán közé állva, vágyó lélekkel hallgattam, midőn előhozakodott vele a herr Anton, hogy ő katonakorában Prágában is járt.

Rowland Hill még nem találta föl a levéljegyet, a mentesítést (frankaturát) az író-felek nem igen gyakorolták s így a legtöbb epistola

felbontatlan vándorolt vissza a főpostára s ott is veszett. Az egy levélhordó untig elégnek bizonyult.

Nem mondok nagyot, ha azt mondom, hogy a köztisztaság nem tartozott a járatos fogalmak közé s hogy a higiena ismeretlen tudomány volt. Nyilván ez az oka, hogy bacillus és baktérium nem érezte jól itt magát. Mikor a város szélesebb utain, főképen ősz idején, nagyon is megsűrűsödött a sár: a vármegye kirendelte az ő rabjait s ezek azon bilincsesen, vasba vert kezekkel vájtak átjárókat az átellenes házakhoz. Akadt azonban független sártoló is, a ki a járókelők nagylelkűségétől várta a jutalom-krajczárt. E részt már javulás tapasztalható. Egyedül a száraz időben való sóprögetés — a hagyomány iránti kegyeletből — maradt a régiben. Már akkor is a szeles napokat tűzték ki erre a műveletre. Mert alig hogy összekapartak egy kupacot, tova repült az, minél fogva a nyomában fél nappal későbbben döcögő gyűjtő-szekér nem is érhetne utól. Sőt akkor, szél fordultával, tán mögötte is kavargott már.

Omnibusz kettő közlekedett. Ez is csupán az ujbpesti gyarmatra járt ki napjában kétszer. Télen szántalpra került s ilyenkor sportkedvelő ifjakkal telt meg, a libás asszonyok nagy keserűségére, a kik az ő hízott madaraikat nem ültethették maguk mellé, hanem ölben kellett őket tartani.

Fiáker-állomás három volt. A hintó, igazi bárka, hátulján amolyan állókával, huszár híján vállalkozó suhanczok számára, a kik szerették az ingyen kocsikázást. Ma vendégriasztó, tuskés vas abroncs van oda feszítve, hasonlatos a kerti-fal gerinczébe tűzött üvegcserep-lánczolathoz, vagy az élőnek helyébe fonott s aczél tövissel kivadrózsázott sövényhez. Az első komfis az 50-es évek hajlatán tűn fel. A mely vívmányt ütközetnek is beillő kocsisközi véres verekedések teszik emlékezetessé.

Az ujbpesti útba esett az ú. n. Váczi-temető. Oda, mint a kevés zöld helyek egyikébe, zárandokoltam ki csaknem hetenkint. Legvonzóbb sir- emléke a Kisfaludy Károlyé. Műveit olvasnunk tilalmas volt. «Erkölcstelen-író!» mondá a főtisztelendő úr. Elég ok, hogy leheveredve a költő poraiból kelt gyöpszalagra, annál mohóbban élvezzem. Kegyeletből s nem kegykeresésből jártam én oda ki, hiszen akkor még nem sejthettem, hogy a róla nevezett szépirodalmi társaság tagjai között majdan magam is helyet foglalok. Ma hasztalan keresném emlékét ott. Csontjait elhordták egy másik örök nyugvó helyre. Csak az égben van maradandóság, a földön nincs örök semmi. Még a sirkert is, mely ölébe fogadta, eltűnt. Ebben a mi korunkban már a temetőt is temetik.

E csöndes helytől három kódobásnyira új élet eredt meg. Egy csüörtök délutánján karikában futó tűzokádó sárkány túszkölt-sistergett ott és sivalkodott kábítóan. Az első gőzmozdony. Puha fával fűtötték,

azért is sziporkázott olyan pokolian. Végeláthatatlan sorban rángatta maga után a kavicsbordó kocsikat, melyeken a vonat gyors iramodása közben egy istenkísértő munkás ugrált végig. Ásó, csákány, pőröly, feszítő rúd, mind erős munkában. Körül füst és láng és gőz: ha féken tartják biztató jelei a gyarapodásnak.

A város felől eső részen épült egy nagy ház: a Középponti Vasút pályaháza, melynek ma már nyoma sincs. Üres helyén a villamos szaladgál.

Vadon díszében állott még a Margitsziget, midőn a Császárfürdőnek sokat megénekelt platánjai alatt (Vadnay Károly volt a főpoétájuk) már pezsgett a pesti társas-élet. De engem erősebben vonzott az erdő, a nyíratlan, fésületlen, sűrű magas fű, a fegyelmezetlen tölgyek lomb-sátora, a mesés tulipánfa, a regélő romok s az az idyll, melyben a nádor gyermekeinek ott fűződtek tánczai és játékai. Rendes közlekedésről szó sem volt. Meg kellett lesni, a majoros mikor küldi béresét a budai partra. Az ő csónakába kéredzkedtem s egy kis borra valóért át is kelhettem, hogy, főképpen a szigetnek nyugati csúcsán, néhány óráig robinsoni életet folytassak. Távozás előtt meguzsonnáltam a majorosék udvarán. Rengeteg köcsög aludttej, még pedig fölözetlen s hozzá egy karéj kenyér két váltó krajczár. Bibliái árak. Az uzsonnánál még izesebb volt az öreg alocsuthi embernek elbeszélése a szigetről télen, midőn körül zajlik a Duna s ő heteken át van itt fogságban. Csupán embertartó jég idején néz el vasárnapi misére a tabáni templomba.

Most is sziget még a sziget s nagyon sajnálnám, ha sziget voltában, fönséges elzártságában valami hídág révén megbolygatnák. Később az elhagyott főhercegi nyaralóba egy titokzatos úri nő költözött, a ki az irodalomnak akkori vezérférfinai számára nyílt házat tartott s nagy természet szívesen engedte át a már ekkor is gondosan keresett duellumok számára.

Oda közel esik Ó-Buda. Ki volt már Ó-Budában? Hiszen még Budát sem láttuk — belülről. Ismertem egy öreg pesti polgárt — mellesleg mondva kitűnő német humorista, a milyen nem akadt a Reichban — a szeretetre méltó Raics bácsit, a ki soha az ő hosszú életében, melyet itt Pesten töltött, nem látogatott el Budára. S ebben az aversióban párja akadt neki egy budai bácsiban. Ez meg, noha nyolczvanöt évet élt, nem járt soha onnan ide át. Tudtak egymás felől, érdeklődtek is egymás iránt, de sohasem találkoztak.

Hanem Ó-Budára mégis csak illett már egyszer átmennem. Katonailag őrzött gyárszigetének már akkor világhírű műhelyeit vágytam is megtekinteni. Ott láttam először életemben azt az iszonyú aczélszappopotamust, a mely rettenetes két fogával úgy harapja át a legvas-

tagabb vas lemezt, mint mi a túróslépényt; a hol sodorítják a tizenhat rétű hajókötelet; siketítő utésekkel forrasztják össze a kazánnak bordalapjait, a büszke kürtő gyűrűit; a hol dobogott-pergett napestig a kopácsoló tatározás, míg a vízre lendült hajó kerék-tokjára zöld alapra sárga-feketén pingáltak német neveket és terebélyes szárnyú kétfejű sasokat.

Vissza Pestre! A Városligetbe. Az önök értére is olyan volt az még, mint a milyennek én ismertem hajdanában. Középpontja az a nagy kerek kaszáló, mely körül mint a szárazmalomban forogtunk. Ott állott egy ismeretlen halottnak intő siremléke. Rajta ez a megrendítő egyetlen szó: *fuit — volt*. A holtak porait nem zavarták meg, de a kicsi obe-liszket odavitték a fiatal fenyvesbe, a hol gyermeki csemeték szökdecsel-nek körülötte. A régi füvest virágosra váltotta a kerti művészet. A kö-zepén magasra szökkenő vastag víz-sugár az ő szikrázó permetegével húti a nyár forró levegőjét. A ligetnek legkiesebb részlete már akkor is a tó s estenden a mögötte ibolya színben derengő budai hegység volt. Most új vízeről új paloták tornyai verődnek vissza. Most ismerkednek éppen, hogy az egyik fél néhány hónap multán csaknem oly gyorsan tűnjön el, mint a mily gyorsan fölmerült. Az embernek a gyermekkori mesék jutnak eszébe, midőn tündérek építettek és fűttak el ragyogó pa-lotákat egy pillanat alatt.

Nem csupán a ligetben épült új város, de magában a városban is. Leghosszabb életre szánt pontjai új keletűek: a lipótvárosi — majd szt. István-bazilika, az Opera, az Országháza. Mint Zalában legszebb Somogy: azonképen a pesti parton emelkedő e nagy monumentum leg-sezbb oda át Budán. Olyan fogatkozás mely javára szolgál.

Sokan inkább a meleg renaissanceot szerették volna a vidámabb magyar éghajlat alá, mint azt a vérünkhöz kevésbé találó komor gothi-kát. De hogy megvan, így is örömünkre szolgál. Intő csücsívei hozzá fognak járulni az emelkedettebb hanghoz, a törvényhozási viták elva-dúlt modorát visszaterelik a méltósághoz. Ez a megfagyott zene is emollit mores, nec sinit esse feros.

A nyáron, hogy Bécs felől hajón közeledtem Budapesthez, tűnt szemembe a fővárosnak megváltozott arczulata, a mit vasúton érkezve, nem látunk meg. Perspektíváin alig bírtam eligazodni. Valamint hogy megesett rajtam, hogy újabb részeit járva, valósággal eltévedtem, a mi büszkévé tett.

S mégis, ha elgondolom, Andrásy Gyula mikép tervezte: a szívem sajog egy nagy conceptio kárba-vesztén.

Ki látott, mondá, hidat: melynek sűrű forgalma nem egy széles útban folytatódik? A mi lánczhydunké egy nagy házba ütközik bele

s a helyett, hogy mint hatalmas folyam széles útnak medrében hömpölygetné tovább hullámain, megreked s apró ereken szivárog el keskeny utcákon. Végig kell hasítani a várost: a lánczhídtól a városerdei tő partjáig!

A bazilika idomtalan kőbástya volt még; lezuhant kupolájának föltámasztása csak félénk szándék. A rom nyers-anyaga értékesíthető s még inkább a fölszabadúlt tér. Milyen kilátás! Milyen fejedelmi avenue! A királyi palotát ki akarta bővíteni egész a Ferencz-József-kapuig, a lánczhíd fölött oszlopos gloriattal. Csudaszép lett volna! Pedig a költségi különbözet kevésre rúgott. Hát utopia maradt, mely tán csak egy második évezredes ünnepen válhat valóvá.

Nem tagadom, hogy abba a meglegedésbe, a melylyel emelkedni látok egy, minden kiforratlan stylje mellett is díszes épületet, bánatom vegyül bele. Mégis csak egy régi jó ismerős, egy megkedvelt hajlék elpusztulása kellett hozzá, hogy helyébe az új kerüljön. Nem lelem városomat a székes fővárosban. De hát az ilyen érzet sem egészen tiszta, belevegyül abba a vénhedő ember önössége. Hanem attól a nagy ünnep-től, melynek elébe megyünk, megifjodik a szív, szárnyat ölt a lélek. Ily értelemben köszöntöm Budapestet. Épüljön és szépüljön! Ragyogjon el egy meggyarapodott nemzet, egy boldog ország fölött s maradjon váltig magyar!

VIRÁGÉNEK.

KOZMA ANDORTÓL.

BEOLVASTATOTT 1896. FEBRUÁR 9-IKÉN.

A világnagy rengetegben
A magyarság nem nagy fa.
Még se' virít egy se' szebben,
Annyi virág van rajta.
Hogy kicsi fa — nem panaszlom,
Ha nagy a dísz az ágon :
A magyar lány, magyar asszony
A legszebb a világon.

Látni másutt nagy csodákat :
Égig érő tornyokat,
Büszke márvány palotákat,
Mestermívű szobrokat,
Nyüzsgő népet; gyárat, gépet,
Mely mint pokol zakatol . . .
De lányt, asszonyt, annyi szépet,
Mint minálunk — azt sehol.

Boldog, a ki itt e honban
Akármerre néz körül.
Szeme lobban, szíve dobban,
Még ha bús is, földerül.
Elkáprázik, míg repesve
Tekint ide s amoda :
Mennyi szép lány, szép menyecske !
Csodadolog ! babona !

Szelíd szeme szőke szépnek,
 Mint a mennybolt úgy ragyog,
 Barna szeme — úgy nem égne:
 A mosolygó csillagok!
 Fekete szem tündöklése
 Villámsugár éjtszaka.
 Melyik a szebb: más se, én se
 Meg nem tudjuk azt soha.

A magyar lyány könnyű, karesu,
 Szende szavu — gyönyörű;
 A menyecske piros arczu,
 Tűzről pattant, gömbölyű.
 Az se fagyos, ez se hamis,
 Ezt se tegyük előbbre;
 Ez is lyány volt, fordul az is —
 S menyecske lesz belőle.

Nem pártában hervadásra,
 Arra szülte az anyja:
 Legyen az ő igaz mása,
 Ha majd fészkrét elhagyja.
 Ha majd szüzi szárnya lendül
 S követi a kedvesét:
 Legyen tiszta szerelemből
 Takaros, hű feleség.

S azért szép a magyar gyermek,
 Azért van vér erében,
 Mivel ott ring, a hol termett:
 Szép asszonynak ölében.
 Szép asszonynak, jó asszonynak
 Anyateje táplálja;
 Szerelmét a magyar honnak
 Azzal szíja magába.

S akármilyen zivatar jó,
 Soha fajunk nem dől el.
 Szép is, jó is a magyar nő,
 Teli termő erővel.

Fiatalon nincsen párja
S kíméli őt a kor is :
Őszül, de a jóság bája
Leng valóján akkor is.

Ha van is a földkereken
Sok nagyobb nép — mit bánom !
Mégis a nő s a szerelem
Itt legszebb a világon.
Már az Isten így engedte,
Jelet adni így akart,
Hogy ő díszül teremtetten
Jó kedvében a magyart.

MÁRTA.

Rajz.

HERCZEG FERENCZTŐL.

FELOLVASTATOTT 1896 FEBR. 9-DIKÉN.

Ott kezdem igénytelen történetemet, mikor a hősnőm — ha egy mindenképen epizód-alaknak született leányzót szabad így nevezni — egy nap elaludta a reggelijét.

Mint igazságszerető író, a ki ellensége minden romantikus hazugságnak, beismerem, hogy ilyesmi gyakrabban is megesett a Kovács-ház büszkeségével. Egész nap járt-kelt, forgott és durúzsolt, mint a bugócsiga; ha azután nyugalomra tért, az a bizonyos mélységes álom szállott szemére, mely kizárólag a tizenöt esztendő és patyolat tiszta lelkiismeret jutalma.

Pont hét órakor az édes anyja bekopogtatott a leányszoba ajtaján. — Márta, kelj föl!

Márta ilyenkor, a nélkül, hogy kinyitná szemét, ravaszúl megsuhogtatja selyempaplanát és derült hangon mondja:

— Már öltözködöm, édes mama!

A mama dolgára megy, Márta meg tovább alszik. Mondhatnám, hogy sietve aludt, hogy kiélvezze a tűnő perczek gyönyörét, és mégis némi búskomolysággal szívében, mert hiszen félálmában is tudta, hogy fél nyolcz órakor a mama reá fog nyitni s ha akkor is ágyában találja — ipsissima verba! — «akkor nagy bál lesz».

Fél nyolczkor tényleg megnyílt az ajtó.

— Márta! Te még ágyban vagy!? — kérdezte jogos fölháborodással Kovácsné.

— Dehogy! — vigasztalta édes anyját a kis leány. — Csak várom, hogy mikor hozzák már a ruhámat!

— Hiszen a ruhád hat óra óta itt van a széken!

— Igazán? — csodálkozott Márta.

— Teremtőm! Mi lesz ezzel a leánynyal, ha férjhez megy! — szólalt meg az anyai szív aggodalma.

(Kovácsnénak ugyanis az volt a sziklaerős meggyőződése, hogy a gazdasszony első kötelessége az, hogy hajnali öt órakor minden cselédet kizavarjon az ágyából — akár van dolog, akár nincs. A cselédeknek az a szokásuk, hogy alusznak, egyáltalán csak elévült visszaélés, melyet az ember kénytelen eltűrni, de a melyet minél szűkebb korlátok közé kell szorítani.)

Mi lesz ezzel a leánynyal, ha férjhez megy!

— Úgy el fog hízni a sok alvástól, hogy az ura majd pénzért fogja mutogatni a nagyvásáron. — Ezt Kovács úr mondta, a ki a szomszéd szobában költötte el reggelijét.

Márta fölényesen mosolygott magában. Neki egész más tervei voltak a jövőre vonatkozólag. Olyanformán képzelte, hogy a jövődöbeli ura — ha ugyan rászánja magát a házasságra, mert nagyjában megvetette a férfiakat — a jövődö ura, mondom, tisztviselő lesz, a ki hét órakor már hivatalba megy. Ő maga azután tízig alszik. Az ebédet a vendéglőből hozatják.

Ezúttal azonban az édes anyja olyasmit mondott, a mi mégis megsebezte a reggeli lelki küzdelmekben már elfásult érzékenységet.

— Sándor már fél órával ezelőtt itt járt és tudakozódott utánad. Beszélni akar veled.

Hogy valaki, még pedig egy felnőtt komoly ember, mint Sándor, beszélni akar vele, az egészen szokatlan esemény volt Márta életében. Ő vele senki sem akart beszélni. Sőt, ha az embereknek valami komoly beszélni valójuk volt, a kis leányt rendesen kiküldték a szobából.

A kíváncsiság egyszerre lázba ejtette s ennek az lett az üdvös következménye, hogy a leány húsz percz múlva már teljes díszben — már a mennyire egy kék babos mosóruhát, a mely azonfelől egy tizenöt esztendő fiatal hölgy becsvágyához mérve elszomorítóan rövid is — dísznek lehet nevezni, a friss mosdó víztől rózsás arczczal, kilépett az ebédlő szobába. Útközben még fölkapta kézi munkáját is, egy megkezdett fekete harisnyát, a melynek segítségével — édes atyjának állítása szerint — már fél esztendő óta leplezte a semmittevést. Édesatyja különben már régebben fél kiló bonbon erejéig fogadást ajánlott Mártának, hogy a pesti új országház palotája előbb fog elkészülni, mint az ő harisnyája. Márta azonban kijelentette, hogy ő elvből nem fogad.

Sándor úr, a kinek ez a tüntetés szólt, jövődö sógora volt Mártának. Völegénye a nagyobbik Kovács leánynak, Arankának. Egy kis titkos rajongással viseltetett iránta a kisebbik leány, melybe egy csöpp féltékenység is vegyült. Ugyan nem találta nagyon szeretetreméltónak

Sándort, de nem lett volna igazi leány, ha nem irigyelte volna a nővérétől azt a kiváltságos helyzetet, melyet mátkasága idejében élvezett. Nem gonoszságból irigyelte — csak ösztönszerűen.

Most elköltötte reggelijét, majd ártatlan arczezal a könyves állvány körül kezdett settenkedni. Végre sikerült neki egy piros kötésű könyvet csempészni a kötője alá, azután kezében az örökös harisnyával, kiosont a kertbe. A kert végében, a virágzó bodzafa alatt, melynek öreg koronájában ezer méh döngicsél, volt neki egy kedves kis padja, — magános óráiban ott ismerkedett meg a világirodalom válogatott remekeivel. Ha azt mondom: remekeivel — ezzel csak a Márta egyéni ízlésének tesztek engedményt. Kedves könyvei ezek voltak: *Izaura grófnő*, *Az utolsó Cavignac örgróf* és *A fekete lovag*. Polgári regényeket, olyanokat, a hol a hős nem volt legalább is lovag, nem szívesen olvasott. Legtöbbször becsülte még az utolsó Cavignac örgróf személyét, mert bátor volt, előkelő és érdekes, mint a megyei fiatal urak közül egyik sem. A homlokán egy nagy sebforradás látszott, az a bizonyos regény-sebforradás, a melyet szíves hallgatóim is ismernek és a melyről tudják, hogy vérvörös lesz, valahányszor a hős indulatba jó. Nőkben pedig az Izaura grófnéhoz hasonlókat kedvelte. Azokat a bizonyos szöke démonokat, a kik tudvalevőleg ép oly veszedelmesek, mint titokzatosak. Mindezek az emberek utaznak és párbajoznak, zokogva dőlnek a tengerzöld boudoirjok kerevetére, gyakran a gyűlölettől lángoló pillantásokat vetnek egymásra, a végén pedig mégis csak összeházasodnak. Mert az igaz szerelem mindig a gyűlöletből fakad. A női szerzők könyveiben legalább így szokott történni, száz közül kilenczven esetben.

Alig hogy két lapot olvasott Márta, mikor már Sándor hangját hallotta a kertben.

— Itt vagyok!

— Nézze, kis lány, mutatok magának valamit.

Egy ékszerdobozt hozott a kezében. A tokban arany óra volt, pompás kis női óra, monogrammal a födelén és csörgő lánczezal. A lánc végén mindenféle csecsebecse, abból a fajtából való, melyet fiatal hölgyek olyan rejtélyes szenvedélylyel gyűjtenek. Arany abroncsba foglalt krajezár; ezüst keresztes pók; valami titokzatos állatnak gyűrűre fűzött zápfoga és végül — oh boldogság! — egy gránátszemű malacz.

Márta sovár szemmel nézte a kincset.

— Arankáé? — kérdezte bizonytalan hangon.

— Nem, a magáé. Hálás elismerésem jele, a hat hétig teljesített fárasztó gardedám szolgálatokért.

Márta a füléhez kapta a ketyegő csodát, aztán — egy hirtelen hevületnek engedve — kétszer körülpolkázta a bodzafát. Később küssé

elszégylette magát Sándor előtt és hogy némileg rehabilitálja női méltóságát, előkelő mosolylyal nyújtott neki kezét.

— Nem is tudom, Sándor, hogyan köszönjem meg...

— Mondja utánam: Sándor sógor...

— Édes Sándor sógor — mondta a kis leány.

— Márta egy kissé szereti magát.

— Márta nagyon szereti magát...

Szükségét érezte azután, hogy valami örömet okozzon a gavallér sógornak.

— De nemcsak Márta szereti ám, hanem más valaki is... Képzelse, Aranka azelőtt való éjjel magáról álmodott.

— Ő mondta? — kérdezte Sándor bizalmatlanul. Nem igen hitt a halvérű kis menyasszonya epekedésében.

— Ő semmit sem mond, de álmában beszélt és én meglestem.

A dolog kezdte érdekelni Sándort. Nagyon szerette a mátkáját, de azzal szokta vádolni, hogy délelőtt az ebéd, ebéd után a vacsora, éjjel pedig legfőlebb a reggeli érdekli — egyéb semmi.

A kis leány részletekbe kezdett mélyedni.

— Úgy volt, hogy fölébredtem éjjel és egyszerre elkezdtem irtóztatón félteni...

— Mitől félt, kis gyáva?

— Hát — félttem! Olyan rémes sötétség volt és minden olyan csöndes volt a szobában... A fogam vaczogott és félelmemben fölkeltem és áthurezkodtam az Aranka kis diványára... A paplanomat a vállamon vittem...

Márta egyszerre elhallgatott.

— Hallja, nem illetlenség az, a mit beszélek?

— Szó sincs róla! Hiszen rajta volt a paplan!

Ez megnyugtatta a kis leányt. Elmondta azután, hogy mit beszélt álmában Aranka. Azt mondta: mindig, Sándor! mindig! Hogy mit mindig — azt Mártának legnagyobb sajnálatára nem sikerült kinyomoznia, bárhogyan fülelt is a sötétségben. De Sándor ennyivel is beerte.

A nap folyamán Márta jobbik keze elzsibbadt attól a számtalanszor megismételt mozdulattól, a melylyel az órát az övétől a füléig emelte. Minden öt perczen elfogta a gyanú, hogy az óra megállott és ilyenkor meg kellett magát nyugtatnia. Azután ellenőriznie kellett a lakásban levő órákat, a melyek mind rosszúl mutatták az időt. Még a kertben levő napóra is késett vagy egy félórát.

Csak alkonyatkor, mikor a cselédudvaron járt, feledkezett meg egy pillanatra órájáról és az óra ekkor megbüntette hűtlenségeért. A kútból ugyanis verébcsipogást hallott Márta és mikor áthajolt a kor-

láton, hogy szemével megkeresse a fészket, az óra kisiklott az övéből. Elkialtotta magát és halálra ijedten lehunyta a szemét. Azután egyszerre úgy érezte, hogy az óra a kezében van. Estében elkapta, a nélkül, hogy maga is tudta volna, csodával határos eset volt. Hanem azért még vagy öt perczig ott ült az itató vályú szélén, remegő térddel és hófehérré vált arczezal.

Harmadnapra, mikor a titokzatos tisztelet, melylyel ketyegő kincse iránt viseltetett, lassanként már rajongó, de bizalmas szeretetté kezdett átváltozni, az irígy istenek olyan csapást mértek Kovácsék házára, a melytől jó időre beborúlt az egök. Úgy jött, mint az özönvíz, ellentállhatatlan erővel és elsöpört, elnyelt mindent. Az órát, a vőlegényt, a jókedvű boldogságukat — mindent! Az órát is!

Hogy ezt elmondhassam, kissé bővebben kell foglalkoznom a vőlegény személyével, a mit talán előbb is meg kellett volna tennem.

Aranka vőlegénye, Vass Sándor, a vármegye főjegyzője volt. Derék, munkás és becsületes ember volt, a kinek csak egy végzetes hibáját ismerték. De ez az egy hibája megadta neki a tragédia-hős rangját. Ezt a hibáját, jobban mondva rögeszméjét, nem tudom jobban jellemezni, mintha az ő — kissé triviálisan hangzó — szavait idézem: A főjegyző nem akarta eltűnni, hogy őt valaki borbélylegénynek tartsa.

Értsük meg egymást! A főjegyző úr kétféle embert különböztetett meg: urat és borbélylegényt. A homo sapiensnek e szokatlan osztályozásával korántsem akarta megbántani a hajművészek rokonszenves czéhét. Ő a borbélylegényt átvitt értelemben használta. Annak tartott mindenkit, a ki az ő meggyőződése szerint nem érdemelte meg embertársainak becsülését. A gyáva ember, a rossz nevelésű, a léha, a csúszómászó, mind borbélylegény volt. És mivel a főjegyző cholerikus és harcias vérmérsékletű ember volt, nem elégedett meg azzal, hogy csöndes megvetésével sújtsa a borbélylegényeket, hanem mindenütt és mindenkor támadólag lépett föl velök szemben, fölkereste őket odvaikban, mint György lovag a sárkányt. Ha rajta áll, akkor az egész vármegye egy óriás becsületbirósággá alakul át, a mely előtt meg kell jelenni 150,000 embernek, hogy beszámoljon jellemével. Színt kell vallania, hogy úr-e avagy borbélylegény. Azokat, a kiket ő borbélylegényeknek nevezett, legszívesebben kiballotirozta volna a világból.

A mondottakból érthető, hogy Vass Sándornak tengernyi volt a hallgatag ellensége. Mert ő belekötött azokba is, a kik az utcán túlságos alázattal köszöntgettek neki. Hát úr az olyan, a ki annyira meghunyászkodik?

De belekötött azokba is, a kik nem fogadták elég szívesen a köszö-

nését. Borbélylegény vagyok én, hogy megbillentsék előttem a kalapjokat?

Följegyezték róla, hogy a megyei közgyűlés végén mindig megvárta a főispánt a gyűlésterem ajtajában, azután közvetlenül az öreg méltóságos előtt hagyta el a termet. Ezt csak azért tette, ne hogy a főispán — a kit különben nagyra becsült — őt csúszómászónak tartsa. Följegyezték róla azt is, hogy a Szent-István koronaországainak legkellemetlenebb párbajsegéde és legfanatikusabb corruptió-vadásza volt, aki boldog volt, ha rábizonyíthatta valami szerencsétlen jegyzősegédre, hogy ötven krajczárral megcsalta a parasztot a marha-passusnál.

Ha mindazonáltal is szilárd állása volt a megyében, azt hatalmas munkaerejének és talán első sorban vagyonának köszönhette.

A nagy baj azzal kezdődött, hogy a vőlegény az említett kritikusnapon összeveszett a jövődöbeli apósával.

Kovács, a ki megyebizottsági tag volt, az öreg alispán várható lemondásáról beszélt.

— Ha lemond az öreg — szólt Kovács — majd összeszedjük a familiát és téged szorítunk be.

Sándor úr e pártfogó hangon tett kijelentésre elpirult a haja tövéig.

— Hát minek tart engem? Azt hiszi talán, hogy a feleségem révén akarok emelkedni?

— Nem kell kicsinyleni a familiánk befolyását — szólt Kovács.

— De bizony kicsinylenem én a római pápa familiáját is!

Fölforrt a fekete vére és az öklével nagyot ütött az asztalra . . .

Csak azt ne tette volna! Kovács ugyan áldott jó ember volt, de hadűhbe hozták, akkor makacs volt és goromba, mint egy öreg ágyú. Csakhamar mázsa súlyú mondatok repültek át az asztalon és mikor Vass vagy kilencszer kérdezte már, hogy minek is tartja őt Kovács, az öreg úr megmondta, hogy minek tartja: borbélylegénynek!

Megesett a súlyos, többé jóvá nem tehető sértés. Csak azt nemondta volna alsó-bükki Kovács!

Vass azután elment és délután megküldte a választ a borbélylegényre, egy csodálatos levélben, melyet Arankának írt. Kevély megálázkodás hangján kifejtette ebben a levélben, hogy mivel Kovács őt oly kevésre becsüli, jó lélekkel nem is adhatja hozzá leányát és hogy a maga részéről véget vessen a dilemmának, vérző szívvel bár, de kötelességéhez híven, visszaküldi a jegygyűrűt.

— Én talán bele fogok halni, kisasszony, de ez az én magánygyem és ön, kisasszony, azért csak teljesítse kötelességét apja-urával szemben . . .

Aranka sírva fakadt, mikor a «kisasszony» megszólítást olvasta.

— Rögtön vissza kell küldeni mindent, a mi tőle van! — dörögte Kovács. — A gyűrűjét is, minden ajándékát a futóbolondnak... Semmi se maradjon a házamban...

Márta, mint közvetlenül nem érdekelt fél, bizonyos érdeklődéssel nézte ezt a tragikus fordulatot. Az imént még azon gondolkozott, hogy oda adná-e neki Aranka az ezüstös övét, ha elkérné tőle. A mióta menyasszony volt, állandóan valami csöndes megindultság uralkodott rajta és ebben az állapotában nem tudott a hugától megtagadni semmit...

— Az órát is! Azt is vissza kell küldeni! — dörögte Kovács.

Teremtő Isten! — az óra! Arra nem gondolt Márta. Úgy érezte, hogy a föld megindult a lába alatt. A nap pedig ijedten áll meg égi útjában, mert nem tud már mihez igazodni.

Es elvitték az óráját! Márta ott feküdt a kis szoba diványán, miközben úgy rémlett neki, mintha a távolból valami egyre gyöngülő, szomorú ketyegést hallana... Elvitték az óráját! Úgy megsiratta, mint Rachel a gyermekét. Arankát láthatólag kevésbé keserítette a maga vesztesége. Az illem kedvéért lefekvéskor ugyan kontrázott Mártának a sírásban, de meglátszott rajta, hogy nem szenved annyira, inkább boszankodik.

— Az urak kiabálnak — mondta magában. — Nos, az urak már máskor is kiabáltak és baj még sem lett belőle. Nem lehet, hogy a dolog ennyiben maradjon.

És öt percz múlva már mélységes álomba merült, míg Márta lüktető szívvel és forró fővel ült ágyában. Nem tudott és nem akart aludni, egyre az órájára gondolt.

Kovács időközben valami megyei mozgalom szervezetén törte az esztét, a mozgalmat a főjegyző ellen akarta indítani. Ő a közügyből mindig személyes kérdést csinált s így illőnek találta, hogy ezt a személyes kérdést is a közügyek porondján küzdje végig. Megbuktatja Vasst. Ha az alispán tartja: azt is megbuktatja. Ha kell: az egész világot megbuktatja.

Három nap múlt el így, az ég tudná, hogyan. Harmadnapra Márta, a mint szívében Lear király keserűségével bolyongott az országútra kirúgó töltésen, összetalálkozott Vassal, volt sógor-jelöltjével. A főjegyző vállán vadászpuska díszelgett, különben pedig meglehetősen rossz színben volt.

Mikor megpillantotta a kis leányt szinte elérzékenyült.

— Nos, kis Márta, szóba áll-e még velem?

Márta is elérzékenyedett.

— Hát miért ne állnék én szóba magával?

— Azt hittem, már maga is borbélylegénynek tart.

— Oh, én soha sem tartottam annak . . .

— De az órát mégis visszaküldte, Márta. Lásza ez fájt nekem leginkább.

Márta majdnem hangosan felsírt, mikor azzal gyanúsították, hogy önként visszaküldhette az órát. De azért mégis sikerült megőriznie női méltóságát.

— Isten áldja meg, Sándor! Keressen magának másik sógornőt találhat eleget, szebbet, jobbat nálamnál, a kinek odaadhatja az órát . . .

Mai nap reggel azután egy merész terv fogamzott meg Márta fejében. A szobácskájából hallotta, a mint odaát, az ebédlőben, a szülei beszélgettek. Az édes anyja sopánkodott és kérlelte az öreget.

— Meglátod, Aranka még valami bolondot tesz . . . Isten bizony attól félttem, hogy bánatában elemészti magát . . .

Aranka azalatt nyugodtan öltözködött a szomszédban. Szerette ugyan hóbotos vőlegényét, de kissé fatalista volt és az még álmában sem jutott volna eszébe, hogy akárki fia kedvéért is bolondot tegyen.

— Hejh, micsoda leány az az Aranka! — kesergett magában Márta. — Ha én volnék a helyében, milyen rendet csinálnék én itt!

Mikor aztán Aranka kiment szülei után a kertbe és a kis leány egyedül találta magát az ebédlőben, megcselekedte azt, a mit jó szel-leme sugallt neki. Gyors elhatározással leakasztotta a falról az egyik nagy lovassági pisztolyt, a melylyel a családi hagyomány szerint, egyik őse vitézkedett Alvinczy generális győri táborában. Egy kicsit megijedt ugyan a barátságtalan szerszámtól, mely — egy másik, de a mai napig még be nem bizonyított családi hagyomány szerint — állítólag valamivel meg is lett volna töltve, de azután bátran bevitte az Aranka ágyához és bedugta a nővére csipkés vánkosa alá. Azután kiosont a bodzafája alá, a hol szende arcczal, folytatta a Penelope-harisnya kötését. A többi a jó Istenre bízta.

Fél órával később éles sikoltás hallatszott a lakásból. Az ágyazó szobaleány megtalálta a gyilkos szerszámot. Kiáltására elősietett Kovácsné. Mikor meglátta az Alvinczy-pisztolyt a havas lepedőn, közel volt az ájuláshoz.

Senki se nyúljon hozzá!

Behivatta az urát, azután kézen fogva odavezette az ágyhoz.

— Íme, te emberevő, ez a te műved!

Az erős ember megtántorodott.

— Teremtőm! Hát ennyire vagyunk? Hol van Aranka?

Fölkutatták utána a ház tájékát és megtalálták a baromfi-udvaron.,

a hol a szalmában térdelpelt és egy tuczat sárga pihés, kis kacsát szedeggett kötőjébe.

— Mit akartál tenni, boldogtalan?

Aranka ámult-bámult, zavarba jött és akadozott és semmit sem értett az egészből. Meglehetős ostoba arczoeskát vágott. A zavarát beismerésnek, a hallgatását pedig makacs elszántságnak vették.

— Csak egy óráig várj még! Csak egy rövid óráig! — kiáltotta Kovács.

Befogatott és behajtatott a városba. Úgy lépett Vass Sándor elé, mint a fogoly Vercingetorix Julius Cæsar elé; legyőzöttnek érezte magát, megadta magát, de a büszkeségéből nem engedett.

Ebédnél már megint rendben volt minden. Aranka, a ki most sem értette a gyors változás okát, nem is igen törte rajta az esztét, hanem megadással és jó étvágygyal evett, közbe pedig édesen mosolygott vőlegényére.

Márta nem mosolygott. Nyugodt volt és komor. Csak akkor gyúlt ki szemében az édes öröm tüze, mikor Sándor az ebéd végén kezébe csúsztatta megint ketyegő kis óráját, melyet azóta zsebében hordott. A kis leány fölkelt az asztaltól és szó nélkül, gyorsan, mint egy fiatal őz, futott ki a kertbe. Az órát boldogan dobogó szívéhez szorította.

Az Aranka kis bánatával véget ért az ő nagy fájdalma is.

HOMÉR ILIÁSZABÓL.

A negyedik ének.

Fordította : BAKSAY SÁNDOR.

FEOLVASTATOTT 1896. FEBRUÁR 9-DIKÉN.

Zeusz arany várában mostan az istenek
Összegyülekezvén tanácsot ültenek ;
Ott aranyos kupák, — Hébe keze önti —
Nektárát az Isten egymásra köszönti,
Míg szemeik Tróján figyelve függenek.

Egyszeriben Zeüsz Héra szívét metszve
Búsító szavával, ingerelni kezdte :
«Lám Ménelaosnak Athéne mind Hére
«Két istenasszony is van őrizetére !

«De mindakettő csak messziről szereti ;
«Holott Aphrodite ugyan környezgeti
«A maga kegyessét. — Párkát tőle tiltja,
«Veszve lássák bátor, mégis szabadítja ;
«Bár így is a pálma Menelaost illeti.

«De már határozzunk, hogy-mint legyen tovább :
«Gyúljon-e harc szörnyűbb, gyűlölség mostohább,
«Avagy békességre most a dolog menjen ?
«Mert ha egyetértünk ebben valamennyen,
«Priamus várának megmarad a népe,
«Menelaossal is haza mehet szépe».

Athéne és Héra egymás mellett ültek,
Lázadtak a szótól, Trójára ehültek.
Athéne bár boszús, de tiszteli atyját,
Fojtja is magába komor indulatját,
De Hérát előnti, epéje kifakad :
«Rettenetes Zeüsz, hogy mondhatsz olyakat ?

«Így menjen e kárba, így veszendő nékem
 «Sok fáradozásom, sűrű veritékem?
 «Két lovam tisztára kifáradt, míg ennyi
 «Népet Trója ellen össze birtam szedni.
 «A mit akarsz tedd, de
 «Mi többi istenek nem egyezünk ebbe».

Szól a Fellegező erős búsulással:
 «Jámbor, mi bajod van a Priamus-házzal?
 «Mit vétett oly nagyot a Priamus vére,
 «Hogy így rádühödtél Ilion vesztére?

«Betörnéd kapuit, rontanád falait,
 «Nyersen falnád-ennéd Priamust s fiait,
 «S a ki van trójai, valamennyit vélek,
 «A te haragodat ez engesztelné meg! —
 «Jól van hát nem bánom. Ne legyen ez oka
 «Versengő haragnak többé köztünk soha.

«De most én is szólok, jól eszedbe végyed:
 «Ha nekem is tetszik majd valamely népet, —
 «Várost, kit te szeretsz vesztére vezetni,
 «Gátat haragomnak te se merj ám vetni: —
 «Lám én is engedek, noha bánva, néked.

«Mert földi emberek valamerre laknak,
 «Csillagos ég terjed, napsugarak hatnak,
 «Kedvemben Ilion első helyen áll,
 «Ilionnak népe, dárdázó királya.

«Ott az én oltárom illatozott bőven,
 «Égő áldozatom kijárt illendően
 «Áldomás-borommal. —
 «Tisztelnék mert minket ilyen jutalommal.»

Felséges Héránál készen van a válasz:
 «Nekem is van három városom, hát válaszszt!
 «Ott Argos, ott Sparta, ott Mykéne terjed,
 «Rontsd, valamelyikre haragod felgerjed.

«Nem ellenzem én azt. Ha ellenezném is,
 «Mihaszna? Te lennél az erősebb mégis.
 «De te se ellenezd, mit tenni ítélek,
 «Én is isten vagyok, egy-ivású véled.

«Mert vagyok böles Khronosz legelső leánya,
 «És a te hitvesed, istenek királya:
 «Eredetben rangban
 «Kétszeresen első az isteni karban.
 «Hát eztán engedjünk, te nekem, én neked,
 «Ezzel megkötjük a többi isteneket.

«De most hát Athéne szálljon le sebessen,
 «Köztük a harcra új okot szerezzen,
 «Olyant, hogy a harcot trójaiak kezdjék,
 «Az akhivok ellen esküjüket szegjék.»

Nem is vonakodott az istenek atyja,
 Repült Athenéhez gyors parancsolatja:
 «Szállj alá sietve, harcra okot vetve,
 «Olyant, hogy a harcot trójaiak kezdjék,
 «Az akhivok ellen esküjüket szegjék.»

Így szólt. — Athéne is csak a szóra vára,
 A magas Olympról menten alászálla.
 Mint a csillag, melyet Zeüsz aláfuttat
 Sziporkákkal szórja be az égi utat,
 Táborok és gályák
 Népei a látványt rémülve csudálják:

Ilyen volt Athéne köztük megjelente. —
 A szekernyés akhiv, a lovazó dardán
 Megiszonyodának a tünemény láttán,
 S egyik a másikhoz ilyen szóval inte:

«Gyúlad-e újabb harc, gyűlölség halálig,
 «Avagy békülésre most a dolog válik?
 «Vajon mire végzi
 «Zeüsz, ki az emberek dolgait intézi?»

Mig akhiv és dardán jósolnak ezekben,
 Athéne elvegyül trójai seregben;
 Antenor fiának, Laodokosz daljának
 A távolban ötet kiki erányozza,
 Pandarosz bajnokot a merre nyomozza.

Meg is lelte mindjárt Lykaon nagy fiát,
 Vitézlő sorokban ottan környékezők,
 Kikkel az Ésopus partjáról érkezék,
 Paizsos daliák.

Melléje szegődvén, szólt neki ekképen:
 «Lykaon nagy fia, szót fogadsz-e nékem?
 «Menelaoszra te gyors nyiladat vetnéd,
 «Hála és dicsőség e nyilat követnék,

«Főként Páris király örvendene néki,
 «El se maradnának fényes ajándéki,
 «Areszi Atridát, Menelaoszt látván,
 «Elesni nyiladtól, enyészni a máglyán.

«Hát Menelaoszra most vond fel az ijjad,
 «De Apollont előbb segítségül hijjad,
 «Igerj neki száz-tort, bárányid elejét,
 «Majd ha újra látod házadat, Zeleiét».

Szólt az istenasszony. Hitt néki a dőre,
 Ékes remek ivét vonja is előre.
 Volt ez koponyája ürge vad kecskének. —
 Nyilával Pandarosz ezt lesből ejt meg.

Egy szikla-odúból villant ki előtte,
 Hanyatt vágta magát, a hogy sügybe lőtte.
 Tizenhat tenyéryn egy-egy szarva vala,
 Kit böles szarumetsző fényesre csiszola,
 Munkás tudományyal kézhez egyengette,
 Arany koronával két hegyét jegyzette.

Hát mostan a bajnok földnek fíjját szegzi,
 Hajlik egész testtel rá, mig földidegzi.
 Pajzsokkal a dalják óva körülállják
 Netalán az akhiv zúdúlni találjon
 Mielőtt a vessző Menelaoszra szálljon.

Most megnyitja tegzét, választja vesszőjét,
 Gyorsat, ujat, kínok sötét hírvivőjét.
 Idegbe illeszti a halálos ijjat,
 De Apollót elébb segítségül hívja,
 Igér neki száz-tort, bárányi elejét,
 Ha majd újra látja hazáját, Zeleciét.

Möst a nyíl fokát a húrral egybe-vette,
 Melle bimbajáig vissza feszítette,
 Mig a nyíl fülánkja fölnt az iven ült ki,
 Hogy az egész kéziv kerekre feszült ki.

Süvöltött a kézijj és búgott remegve
 Mig az ijesztő nyíl röpült a seregre.
 — De a nagy istenek nem hagytak magadra,
 Menelausz! Rögtön lettek oltalmadra.

Diadalmi Pallas ott termett mellette
 Az égető vesszőt másfele terelte,
 Mint mikor az anya elhajtja édesen-
 Alvó gyermekéről a legyet csendesen.

Oda hol a csatok arany öve bogját,
 Mint két páncél-lemez, szépen össze fogják.
 Hát a gyilkos vessző rácsapott a csatra,
 A mesteri művü övön is áthatva.

Áttörte a páncélt, s az érczümeg lemezt,
 Teste oltalmára alul viselte ezt.
 Igy csak bőre színét pedzette fülánkja,
 Fekete vér bugygyant de mégis utána. —

Mint a bibor, melylyel mæoni némberek
 Elefánt tetemre hímeiket festenek,
 Lovak ékességét. — Otthon tartogatják,
 Sok lovag-ifjakkal ugyan kívántatják ;

De királynak való az ilyen ékesség,
 Lovának kényesség, magának fényesség ; —
 Olyan vér festette Menelaosz vértjét,
 Formás bokáit és fejedelmi térdét.

Látván a sötét vért csurranni a sebből.
 A nagy Agamemnon megrettene ettől.
 Menelaoszt magát is az ijedtség bántja,
 De látván, hogy a nyíl idegje fulánkja
 Kivül akadt : mindjárt szünt a rémülettől.

Sóhajt Agamemnon, vele sóhajt népe,
 Így szól, adva kezét az öcscse kezébe :
 «Testvér ! ezt a kötést tettem élted ellen,
 «Egy-magadat vetvén trójaiak ellen.

«Igy sebzettek téged ! Hitet így szegének !
 «De Isten az esküt nem ereszti szélnek.
 «Bárány-áldozásunk, szin-bor-áldomásunk
 «Nem lesz foganatlan jámbor kézadásunk.

«Mert ha Isten nem is mindjárt adja, később
 «Esküvésünk átka teljesedik ; és ők
 «Megkeserülük ezt ; férfi, asszony, gyermek . . .
 «Előre látom én a nagy veszedelmet.

«Eljön majd az idő, Priamosz és háza
 «És a szent Ilion porba lesz alázva,
 «Midőn Zeüsz ítél, ülve magas széken,
 «Kitölti haragját a hitszegő népen,
 «Szörnyüses pajsztát ellenökbe hánynya,
 «Meglesz bizonyára.

«De te Menelaosz, mint aggódom érted !
 «Ha te most meghalnál, itt végezve élted !
 «Én pusztá Argoszba térnék pironkodva,
 «Az akhiv is mindjárt haza tanakodna.

«Itt hagynánk Helenát magunk szégyenére,
 «Priamosz és népe dicsekedésére ;
 «Csontod itt porladna Trója mezejében
 «Bevégzetlen munkád keserves fejében.

«Szólna a trójai majd felfuvalkodva,
 «Bajnok Menelaosz sirjára tapodva :
 ««Agamemnon mindig úgy állja bosszuját,
 ««Mint ide hiába gyűjtötte Akháját !

«Üres hajóit ám vissza-eveztette,
 «De jó Menelaoszt minekünk feledte.»
 «Igy szólnának ottan,
 «Jobb akkor a föld csak nyiljon meg alattam.»

De szőke Menelaosz bátorítva intett:
 «Ne félj, el se rémitsd akhiv sereginket,
 «Mert a hegyes fülánk nem járt elevenbe,
 «Fenn-akadt zománczos övemben, vértemben,
 «Ötvös-ember szabta vékony ümegemben.»

Király Agamemnon szólt rá válaszolva:
 «Menelaosz édes! bár így történt volna!
 «De, sebed valamely orvos most békösse,
 «Irral borogatván, fájdalmát szüntesse.»

Szólt is hirnökéhez, szent Talthybioszhoz:
 «Talthybiosz menvén menj, s Makhaont elhozd,
 «Csudás Aszklepiosz orvosló gyermekét,
 «Menelaosz vezérnek lássa meg a sebet.
 «Megsebezte Trója valamely ijásza,
 «Nézik örömükre, de minekünk gyászra.»

Nem volt rest a hirnök, parancsnak engedett,
 Érczvértés akhivok közé elegyedett,
 Meg is lelte mindjárt Aszklepiosz fiát.
 Vitézlő sorokban ottan környékezék,
 — Kikkel mén-nevelő Trikéből érkezék, —
 Paizsos daliák.

«Agamemnon hivat — mondá neki — nézd meg
 «Sebeit Areszi Menelaosz vitéznek,
 «Megsebezte Trója valamely ijásza,
 «Nézik örömükre, de minekünk gyászra.»

Igy szólt, — Makhaonnak a szive megrezdül,
 Mennek is az akhiv sorokon keresztül,
 A holott a sebhedt Menelaoszt találták.
 Fejedelmek, mintegy istent, körülállták.

A bekapcsolt övből a nyilat kirántja,
 Csatjába belé is tört a nyíl fülánkja,

Himes övét, vértjét, azután ümegjét
Tágitja, — érczmives emberek remekjét.

Megnézte a sebet, melyet a nyíl vágott,
Kiszitta a vért is, enyhe orvosságot
Rátapaszta gonddal, melyet atyja régi
Esmérősse Khiron titkul ada néki.

Menelaosz körül míg ekként sűrögnek,
Pajzsos trójaiak ime rajtok ütnek;
Fegyvert az akhiv is öltve, harczot kiált. —
— Most láttátok volna Agamemnon királyt!

Nem andalog ő most, meg sincsen ijedve,
Nem is vonakodik szállni ütközetbe;
De keresvén a harcz hírtermő mezejét:
Zúgó paripáit, éreztet szekerét
Veszteleni hagyta Eurymedon kezére.
— Ptolemeus fia ez, a Pireus vére. —

Igen hagyta néki, közelében járjon,
Netalán lankadság tagjaiba szálljon,
Miglen gyalog-szerrel, osztva parancsokat
El-bé-járja sűrűn az ember-sorokat.

Készen a kit talál, akhivot, biztatja,
Bátorító szóval lelkeiket hatja:
«Akhivom ne lankadj, csak bátran, előre!»
«Zeusz bizony nem lesz esküszegők őre.

«Sőt a kik e dolgot eskü-törve kezdték,
«Keselyűk azoknak tépik gyöngé testét.
«Mi pedig a várost lerontjuk a földig,
«Hajóinkra hordjuk kisdedeit, hölgyit.»

De a tágulókat ugyan húrogatja
Pírongató szóval lelkeiket hatja:
«Szégyentelen,- allja,- nyílveti vitézek,
«Mit ácsorogtok itt, báméskodva néztek?»

«Mint a szarvasborjú, a míg győzi szalad,
«Ereje-fogyottan aztán állva marad,

«Úgy szédelegtek itt, harcztól elöl rejtőzve ;
 «Vagy ott akarnátok csapni vélők ősze
 «Hol ékes hajóink a partra feküsznek ?
 «Oltalmazó kezét kísértve Zeüsznek ?»

Ekként rendezve járt a sorok között,
 Krétai dandárhoz azután érkezett.
 Fegyverkeznek ezek Idomeneusz körül,
 — Mint valamely vadkan vala köztük ottan,
 És járt a vitézlő Idomeneusz elül.

A külső sorokat Mérion rendezi,
 Agamemnon látván, igen örvendezi,
 S szólt Idomeneusznek, szavait mézezi.

«Minden danaok közt tégedet legjobban
 «Tisztellek mind harcztól, mind egyéb dologban,
 «Mind innepeinken, hol a fejedelmek
 «Áldomás kúpákból sötét bort vedelnek.

«De borukat ezek mind csak osztva költik,
 «Míg neked a kúpát egyre-másra töltik,
 «Csak úgy mint magamnak, mihelyt inni akarsz ;
 «Légy olyan mint eddig. Most menj, mert vár a harcztól.

Felelt Idomeneusz, Kréta fejedelme :
 «Miképpen eskümmel vagyon pecsételve,
 «Atrida, mindenkor léssz hű frigyese :
 «De most az akhivot harcolni kergessed.

«Ütközzünk mielőbb, mert lám amott állnak
 «Kik megszentelt kötést így összekuszálnak ;
 «Pusztulás és halál azok sorsa lésszen,
 «Ők lettek bűnösök az eskütörésben.»

Most a sokaság közt, örvendő szívébe',
 Atrida jut a két Ajasz közelébe.
 Fegyverben a két hős, népe mint a felleg
 Mely kél a tengerről ; — alszél veri feljebb ;

Messziről sötétlik, fekete mint szurok, —
 Forgósél is támad, a tenger háborog,

Halmárol a pásztor látván, remeg tőle,
Odúba a nyáját hajtja jó előre:

A két Ajasz nyomán harcza így menének
A Zeüsz-ivadékú szög-barna legények;
Paizsos dandárjok dárdával tüskelve.
Agamemnon látván, szólt örömmel telve:

«Ajászok! titeket nem szükség inteni,
«Magatok is tudtok népet serkenteni
«Bátor viadalra. Bár minden kebelbe.
«Zeüsz, Apollo, Pallasz ily lelket lehelne.
«Feldulva kifosztva a Priamus vára
«Ezen én kezemtől lenne nem sokára.»

Igy szólt, odahagyta és másfele váltott,
Az édes beszédű Nesztorra talált ott.
Népét rendezgette, harcra serkengette,
— Mellette Pelagon, Khromiosz, Alasztor
Hæmon a hatalmas, Biász a nép-pásztor, —

Lóval és szekérrel állít lovasokat,
Lovas mögött talpast, erőset és sokat,
Rohamot állani. Közéjük az alját . . .
Harczolniok kell így, noha nem akarják.

Lovassát is inti, csak erősen tartson,
Sorból bontakozva ki se is ugrasson,
«Senki erejében, jó-lovas voltában
«Bízában ki ne törjön egyedül, vaktában.

«Vissza se hátrázzon, mert kudarcz a vége
«S a ki magáéról kap más szekerére,
«Leghelyesebb akkor, küzdjön kelevézzel.
«Lám a régiek is ekként cselekedtek,
«Mely sok városokat falakat megvettek
«Bátorsággal észszel!»

Igy a régi bajnok, a sokat látott vén.
Szólt neki Atrida, igen örvendezvén:

«Ó öreg! bár erő s térd is olyan lenne
 «A milyen a kebel és a szív is benne!
 «De lám az öregség, csak közös örökség.
 «Nem bánnám bárkié lenne a vénséged,
 «Csak az ifjak között láthatnálak téged,

A geréni lovag Nesztor felel ekkép;
 «Hejh ha én is egyszer még olyan lehetnék
 «Mikor éltét vettem Ereuthalionnak,
 «De mindent egynek az istenek sem adnak.

«Ifjú voltam akkor, most vénség jár velem,
 «Lovasaim között van mégis a helyem.
 «Igazgatja őket szavam bölcsessége,
 «Mert az öregségnek ez az öröksége.
 «A ki ifjabb nálam, bízik erejébe',
 «Fiatalnak való dárda a kezébe».

Atrida tovább ment, örvendve szívében,
 S lovag Menestheusnek jutott közelébe.
 Ott athéneiek, tanult harczmesterek
 Sok-eszű Odyszeusz körül sereglének.

Távolabb a bátor kephallén vesztegel;
 Mert a hadi lárma nem hatott ide el,
 Melylyel az akhivok Trója ellen keltek,
 Bosszuálló szóval riadva feleltek.

Várják, ha a sereg valamely csapatja
 Kezdi a támadást s rá a jelt megadja.
 Emberek királya Agamemnon pedig
 Ingerülve rájok, ekkép perlekedik:

«Petreosznak fia, a bajnok királynak
 «És te ezer-útú, mindenképen álnok!
 «Mit lapúltok félve, mit vártok ti másra?
 «Holott készen állni, elsőknek kiszállni,
 «Tisztetek tinektek volna, támadásra.

«Mert ha királyoknak készítek innepet,
 «Lám ott is elsőkül hívlak meg titeket.

«Jó akkor a sült húst enni a mennyi kell,
 «Jó a jó bort inni. De mikor menni kell
 «Harczolni: a dandár szemetek láttára
 «Tízével, a másé, szállhat ki csatára».

Odysseusz szemével komoran megvágja:
 «Mily szokat röpt ki fogaid palánkja?
 «Csatakerülőknék hogy mondatsz te minket?
 «— Majd ha összemérjük gyilkos fegyverünket,

«Megláthatod akkor, hogyha kedved telik,
 «Telemakhos atyja mikép viselkedik
 «Trójaiak ellen, megharczolva vélek! —
 «Hát a mit te beszélsz, a szélbe beszéled.»

Odysseusz haragját Agamemnon látja,
 Rá-nevet s feddését vizájára váltja:
 «Odysseusz, nagy elme, Læertes cseléde,
 «Nincs szükséged intő sem feddő beszédre.

«Tudom, nagy szívedben bölc s tervek fogannak,
 «Úgy hiszek neked mint tulajdon magamnak.
 «Majd elintézzük, ha szómmal sértettelek,
 «A mit a szó vétett, hordják el a szelek».

Tovább ment. Tideusz nagyszívű fiára,
 Diomedesz hősré azután találá.
 Ékes szekerét és lovát nézegette,
 Kapaneus nagy fia Sthenelos mellette.

A nagy Agamemnon a mint megpillantja,
 Haragos szavával őket húrogatja:
 «Jaj, a lovas-bajnok, Tideus nemzeti,
 «A hadak bürűjét kémli, készítgeti.

«Bezzeg rést az atyád nem keresett, félvén,
 «Ellenségre csapott, bajtársai élén.
 «Igy beszélnek a kik szemlélték a harcztát,
 «Én nem jártam vele, nem is láttam arcztát,
 «De különb volt másnál, mindenek úgy tartják.

«Mykénébe egykor bujdosva érkezett,
 «Polineukesz hőssel társakat keresett,
 «Kikkel a szent Thébét ostromlani fogták;
 «Segítséget tőlök meg sem is tagadták.

«De Zeüsz mást végzett bal-jelei rendén.
 «Mykénéből aztán csak tovább eredvén,
 «Asopos semlyékes széleit megszállták,
 «Követül Thébébe Tideüsz bocsáták.

«Ott Kadmosz fiait találta ünnepben,
 «Eteokles hősnél gyűltek vala egyben,
 «Noha egyedül volt, idegen is, nálok,
 «Félénken közöttük félre még sem állott.

«Bajra hívta őket, győzött könnyű szerrel,
 «Pallasz istenasszony-áldotta sikerrel.
 «Ezt hogy nehezelték thébai legények,
 «Tértekor ötvenen lest néki vetének,
 «Vezérök Mæon volt, amaz isten-mássa,
 «Ütközetet álló Polyphon a társa.

«De ő valamennyit megszégyenített,
 «Keserves halállal kardélre vetette,
 «Mæont csak egy magát vissza eresztette,
 «Isteni jelenség mert erre készítette.
 «Ilyen volt Tideüsz. Maradt egy magzatja,
 «Karra nem, de szájra különb mint az atyja»..

Diomedes bajnok rá felelni késik,
 A tisztes királynak tisztelve feddésit.
 De Kapaneusz fia vissza ekkép torlaszt:
 «Atrida, ne hazudj, ha igazat mondhatsz.

«Bizony atyáinknál vagyunk mi különbek,
 «Mert a hét kapujú Thébét mi vettük meg
 «Zeüsz oltalmával, isteni jelekkel,
 «Azokénál jóval csekélyebb sereggel.
 «Balgaságuk miatt estek azok porba.
 «Hát ne állítsd velünk apánkat egy sorba»..

Diomédes is szólt, most nézve sötéten
 «Táti, maradj veszteg, engedd a szót nékem.
 «Agamemnontól én nem is veszem zokon,
 «Ha serkentve jár szét az akhiv sorokon :

«Az ő dicsősége, ha megveszszük Tróját,
 «Ha kiirtjuk népét, elűzzük lakóját,
 «Az ő gyalázata, ha mi pusztulunk el.
 «Rajta hát, szálljunk ki támadó erőnkkel.»

Szólt s le, szekeréről szökken fegyverestül,
 Mellén az erős ércz egyszeriben rezdül,
 Mikor alá toppan. Akárminő bátor
 Hős megijedt volna a csattanásától.

Mint mikor az alszél a tengert megcsapja,
 Harsogva a partig habját veri habja,
 Még messzi, a mélyén dagadoz toronynyá,
 Zúgva jön a partnak, ott szakadoz rongygyá;
 Szírtfokok ormáig sörényét lökdösi,
 Készerű tajtékját messzire köpdösi :

Úgy nyomúl az akhiv, csapat után csapat,
 Fejedelme vígyáz minden egyes hadat.
 Hallgatva vonulnak, tán szavuk sincs nekik,
 Vezérok parancsát oly némán követik,
 Mivel félik őket. Köröskörül veti
 Fényét a seregnek gazdag fegyverzeti.

De a trójaiak, mint gazdag embernek
 Udvarába mikor juhnyáját terelnek,
 Vége-hossza nincs a béggésnek, míg fejnek,
 Bárányok szavára az anyák felelnek :

Olyan lármát ütnek a trójai hadak,
 Mert ott különböző a beszéd, az ajak,
 Keverék a nyelve, zagyva a beszéde,
 A hányféle ország, annyiféle népe.

Itt Aresz intézi, amott Pallasz vezet,
 Együtt halad velök Félelem, Rettenet,

Mohó Viszály, gyilkos Aresz húga, társa,
 — Kicsinynek születik, égis nevededik,
 De földön jár mindig. — Lépteit követik
 Feleselő patvar, emberek sírása.

Mindjárt is a síkon, szembe mikor szállnak,
 Összekeverednek vérték, dárda-szálak,
 Férfi-erő érzben ; pajzsok összezsengnek,
 Rémületes jajja, kérkedő kacajja
 Ölőnek-ölöttnek egymásra felelnek.

Foly a vér a földön. Mint mikor két patak
 Olvadás idején hegyről alá szakad,
 Összetalálkozik egy völgyi torokba,
 Örvényt váj, ott egymást túrja háborogva,
 Harsogását pásztor messzi hegyen hallja :
 Olyan volt a küzdők lármája, zsvajja.

Antilokhusz első, trójai daliát
 Ekhepolt ölte meg, Thalysias fiát ;
 Dárdával sörényes sisakjának rontott,
 Érzhegye azonnal átjárta a csontot,
 Halálos setétség a szemét megülte,
 A szörnyű ütéstől mint egy torony dült le.

A mint összerogyott, Abantok hadnagyja,
 Elephenor király lábánál ragadja,
 Vonszolja kifelé. Akarná pánczélját
 Fosztogatni róla, de nem éri czélját.

Mert mikor lehajolt hureczolni a testet,
 Ellene Agénor kelevézt eresztett,
 Paizstalan hagyott oldalán üté meg,
 Megoldott tagjait elhagyá az élet.

Rettenetes dulás teste fölött támadt,
 Trójai és akhiv összerohanának,
 Mint a farkas-falka,
 Ember ember ellen, egymást tépte-falta.

Telamoni Ajasz, Anthemion fiát,
 Jó Simoisiust fegyverrel veri át.
 (Ezt Simois partján anyja egykor szülte,
 Mikor szüléivel a nyájját kerülte,
 Idáról leszállván a jószágot nézni,
 Hát Simoisius nevét innen vészi).

Nem látták jutalmát a kik fölnevelték,
 Ajász keze szegte mert rövidre éltét,
 Mellébe jobb felől a gyilkos ércz szaladt,
 Hegye hátán jött ki a lapoczka alatt.

Porba esett mindjárt, mint valamely nyárfa,
 Mely bár gyökerével fészkel a mocsárba,
 Magasba sudarát mégis eregeti;
 De a kerékgyártó fejszójét ráveti,

Ékes szekeréhez szabja kerekeknek,
 Ott szárad a parton, többé nem ered meg:
 Hát az Ajasz nyila
 Alatt így esett el Anthemion fia.

Most Priamus fia, Antiphos vetette
 Ajászra dárdáját, de eltévesztette. —
 Odysseusz társát, Leukost, véknyán veré,
 A mint a holttestet vonszolná kifelé.

Elejté a testet, holtan reá hulla,
 Kinn Odysszeusz bajnok igen megbúsula.
 Tündöklő vértjében kilépett a sorbul,
 Csapkodott, s míg szeme jobbra-balra fordul,
 Dárdája villogva messzire zúdula.

Tágúlt a trójai, a merre vetette;
 De az ércz is útját nem hiába tette,
 Priamus fattyára, Demokoosra szálla, —
 Abydusban legelt sok jó kabalája.

A boszúló dárda halántékon éri,
 S másik vakszemén át furakodik éli;
 Halálos setétség szemeit megülte,
 Ércz-vértezetében csörrenve terült le.

Hátrál a trójai, Hektor maga lankad,
Üvöltöz az akhiv, esik a holtaknak.
Bosszúsan Apollo Pergamusról látja,
S a trójaiaknak feddőzve kiáltja :

«Paripás trójai, ne szaladj előlük,
Azoknak sincs érzéből, sem kőből a bőrük,
Hogy nem bírna véle fegyveretek éle. —
Akhilles sincs mostan, Thetis fia köztek,
Emésztő haragban ül hajóin veszteg.»

Az erős istennek ez vala szózatja,
De az akhivokat Athene biztatja,
— A Zeüsz-atyának dicsőséges lánya —
Soraikat a hol lankadni találja.

Dioreüsznek is ott életét kioltják,
Kő-darab zúzta szét jobbik boka-csontját,
Ezt Imbrasus fia, Pirous vetette,
— Thrákjait ő ide Énoszból vezette.

Hát az idétlen kő csontját összetörte,
Két inat szakaszta, lerogyott a földre,
Jó társai felé
Két kezét kitérítván, lelket kilehelé.

Pirous, ki rája sujtotta a követ,
Rárohan s dárdával átveri köldökét,
Minden béle ottan földre kifordúla,
Halálos setétség szemére borúla.

De most Pirousra Thoas vete dárdát,
Mellébe repült az, s a tüdején járt át.
A dárdát a sebből vissza is szakítja,
Azután kardot von, hasát felhasítja.

De fegyvereiből ki nem vetköztette,
Üstökös thrákjai álltak őrt mellette,
Hosszú kelevézzök kezeikben rengett,
Szálas erős hősnek hátrálnia kellett.

Egymás mellett ekként a porba keverve
Feküdt az epívek s thrákok fejedelme,
Sok más megölöttek
Körülöttük ottan halommal feküdtek.

Ha valakit Pallasz ide most vezetne,
Szálló nyilak ellen pajzsával fedezve,
Hogy nagy bátorságban járhatná a mezőt
Nem találna itt a munkában kivetőt.
Akhiv és trójai mivel itten sok van,
Egymás mellett fekszik arczczal a homokban.

STELLA MARIS.

VÁRADI ANTALTÓL.

FEOLVASTATOTT 1896. FEBRUÁR 9-DIKÉN.

A tengerparton kicsiny templom áll;
Benn ócska képek, csönd, hűvös homály.
Oltár fölött, hószin márványból vésve
A tengerőrző Istenanya képe,
A mint — a Krisztus lelkével rokon —
Csillag gyanánt jár a hullámokon.

Alkonyodik. A vérző tenger fodra
Piros gyöngyökben hull a sziklafokra,
S a mint átsiklik a nap végsugára,
Betéved a kis templom csarnokába,
Végigrezg csöndön és homályon át
És megsókolja Mária homlokát.

Oltár előtt két durva matróz térdel
S egy asszony, szókefűrtü gyermekével.
Mormogva hallik félhangú imája,
A kis lány egy-egy «ámen»-t mond reája,
Mig a két zordon arczu tengerész
Levett süveggel a szentképre néz.

«Ej, ej Michel» köszöntöm egyiket,
«Te vén pogány, tenéked nincs hited,
És mégis, térdet hajtva itt, ezekkel
Térdelsz a szentélyben, levett süveggel?»

«Adj Isten, bizodalmas jó uram.
Igaz, ... de annak furcsa sorja van.

Ez itt, az asszony, pápista ; a férje, —
 Ez itt, — ez lutheránus . . s jól megértse
 Édes uram : *én* semmit sem hiszek,
 Csak az örök halált s örök vizet,
 A mely zugón biborlik odalenn
 S melyben majd fáradt testem megpihen . . . »

«S ugyan mi hozza a templomba kendet,
 Ha nem nagyit, vagy éppen nem füllentett?
 Mit is keresne e lépcső fokán
 A máshitű, vagy éppen a pogány?»

Felelt rá John, a férj, a mint kilépve
 Elénk tárult a tenger órjár képe.
 «Való ez . . . Én sem értem, jó uram,
 Hanem csodás históriája van . . . »
 S leültünk' csöndben, ők négyen, meg én,
 A templom biborszín küszöbökén.

«Ez a kis szöszke lány, most három éve,
 Egy este sirt, nyögött, anyja ölébe . . .
 Én otthon ültém a bátyámmal épen,
 S a beteg kis leányt karomra véve
 Michelt az orvosért küldtem. Sötét lett
 S a tenger zajgott. Elaludt, fölébredt
 A kicsiny . . . s úgy aludt, ébredt reményünk.
 Kis melle úgy zihált . . . Ha meghal : végünk . . .
 Az anyja túl nem éli. Én meg . . . Én meg
 Sötét óráján a kétségbesésnek
 Én nem tudom, mit tettem volna . . . Végre
 Megjött az orvos. Aggodalmas képe
 Még jobban elsötétül, hogy vizsgálja.
 «Tán megmentjük, ha reggelig kiállja.
 De orvosság kell . . . Villersből . . . Eredj,
 Ily éjszakán idegen úgy se megy —
 S úgy menjen dereglyéd, az átkozott,
 Hogy rajta leányod életét hozod . . . »
 Egy pillanat s én meg Michel rohanva
 Taszitjuk a dereglyét az áramra,
 Mely már fogyóban . . . Két percz s haladunk.
 Dörgött, villámlott. Csak ketten, magunk,

De készek a pokollal szembeszállni.
 Nehéz vihar jött. De mindegy, akármi.
 Villerst elértük. És nem mult egy óra :
 Michel lihegve jött meg a hajóra,
 Kitört az orkán, vitt a vad vihar.
 «Föl a vitorlát . . . Mindegy . . . Csak hamar . . .»

Ropogva hajlott félre a nagy árbocz,
 Oda-oda ütődve a hab-árhoz.
 Féloldalt dőlt a gálya. Mi remegtünk —
 Egy csurgó sósvíz ruhánk, egész testünk.
 Istenkisértés ilykor telt vitorla,
 De a nélkül meg elvisz a hab sodra.
 Siess . . . Siess . . . Az orkán egyre nő . . .
 Üvölt a szörnyű ítélet-idő.
 Nem érünk partot . . a hab föl-fölkapta
 Hajónkat, s az röpült, mint könnyű lapda.
 Kétségbeestem. Hogyha elveszek :
 Mivel mentik meg a kis gyermeket ?
 Az örültség környékezett . . . A bátyám
 Nekifeszülve a kormányrúd gátján,
 Fogcsikorgatva ordította : . . . «Vége . . .»
 « . . . Csak egy segít : hajósok menedéke.»

S mi ketten, eleresztve kormányrúdat,
 Nyitott szemmel néztük a halálútát,
 Melynek örvénye üvöltve, ugatva,
 Vitorlánk rongyát tépve föl-fölkapta.
 S kulcsolt kezekkel — úgy mint az imént, —
 Mi egyszerű, szegény szívünk szerént
 Elkezdtek a haldoklók imádságát . . .
 . . . Lelkemben láttam a kis édest, drágát,
 A mint forró ajakkal, nyögve, sírva
 Kis ágyán én reám vár s a gyógyírra . .
 S letérdeltem . . Michel megszánt maga
 « . . . Segits meg, tengereknek csillaga.»

És akkor, vész s üvöltő hab középett,
 Ott, ez az asszony a habokra lépett,
 Úgy, a mint az oltáron áll faragva . . .
 Csikorgó gályánk orrát megragadva

Repült elől s hajónk repült utánna . . .
S a mint vizet hasítva átrepült,
Nyomában a vihar s hullám elült
S züggott a tenger: « . . . Hozsánna . . . Hozsánna . . . »

Kiértünk. Jókor jöttünk. Mentve volt.
Reggelre ragyogott az égi bolt
És sima volt a tenger. Kelt a nap.
Hajóm sértetlen állt a szirt alatt.
Megnéztem. Makula hiba se volt ott.
Az anya sirt, a kis gyermek mosolygott.

Azóta minden évben e napon
A lelkem hálát adni ide von,
És elhozom Michelt, meg ezeket . . . »

A vén Michel szemén köny reszketett.
« John máshitű, uram, én meg hitetlen,
De eljövünk azért mi mind a ketten,
Mivel ez úgy volt, s amaz éjtszakában
Én ezt a márványasszonyt láttam, láttam. »

Leszállt az éjjel. A hold egy sugára
Betévedt a kis templom oltárára.
Végigrezg csöndön és homályon át
S megcsókolja a Mária homlokát.

ILONKA.

Költői beszély

BÉKÁSSY HELÉNTŐL.

FEOLVASTATOTT 1896 JUNIUS 17-DIKÉN.*

I.

Rideg a táj, zord, hallgatag,
Rét, erdő puszta, árva,
Sebes folyó, csörgő patak
Hideg pánczélba zárva;
Sűrűn omolva hull a hó,
Fehér halotti takaró
Borul a csöndes tájra.

De ím, egy perczre megszakad
A csend, — a lég megrezdül,
Dübörgő gyorsvonal szalad
A hómezőn keresztül,
Prüszkölve, szikrát ontva fut, —
Előre csak — szabad az ut
A széles, nagy világba.

Előre csak — mit érdekel
A hó, a jég körülte,
Nagyobb figyelmet érdemel
Az a magányos fülke,
Hol mélyen elmerengve ül
Egy ifju lányka egyedül
S kinéz a ködhomályba.

* E költői beszélyt az 1895-diki Bulyovszky Gyuláné-féle pályázat két bírálója, mint társai között legkiválóbbat, emelte ki. Utóbb a Társaságban bemutatván, az Évlapba fölvétele határozottatott.

S amig a gyorsvonat robog
 És száguld egyre jobban
 A lányka szíve feldobog
 Nem ismert izgalomban, —
 Elfogja hol a félelem,
 Hol meg egy édes sejtelem,
 Ha a jövőre gondol.

Majd meg előtte áll a mult —
 Lágy, alvó tenger mása,
 A melyre árny még nem borult,
 Nem volt hullámcsapása.
 S előtte áll, miként egy kép,
 A megszokott, a nyájas, szép
 Falusi csendes otthon :

A kandallót ülik körül
 Szülők s kicsiny testvérek,
 Orczáikon mosoly derül,
 Foly víg beszéd, vers, ének ;
 Regél az anya, s az a hang
 Mint lágy szavú ezüst harang
 Oly csengő, olyan édes.

Még most is véli hallani
 Amint így szólt egy este :
 «Rég nyomja lelkem valami» —
 S szava hatását leste ;
 «Bár kedves e kis kör neked,
 Ismerned kell az életet
 Te édes, nagy leányom.» —

Az otthon szűk határinál
 Igaz, mást soh'se látott,
 S a nagy világ, bármit kínál,
 Nem ébreszt benne vágyat,
 Ám jó, ha kell, ő elmegyén,
 S az életből leczkét veszen,
 Ahogy a néni írta.

Soká füződnek így tovább
 Merengő gondolatja,
 De ím a mozdony füttyöt ad,
 És álmát elriasztja ; —
 Megérkezett ; — reája már
 A néni ölelése vár
 S a nagy világnak fénye.

II.

Künn zord, zimankós téli est ; —
 Benn mindent lágy vörösre fest
 A lámpafény ; — itt-ott egy árny
 Huzódik a terem falán.
 Kihült szivarfüst száll a légbe,
 A kandalló sötét, kiégve ; —
 Épp most ment szét a víg vendégsereg,
 Amely Ilonka érkezését
 Vidám estélylyel ünnepelte meg.
 Pihenve pamlagán, a néni
 Hugát magához vonva, kérdi :
 « Nos, erdők, rétek kicsi vad virága
 Már otthonos vagy-e a nagy világba ?
 Beszöld el, hogy mulattál gyermekem ? »
 « Oh, édes nénikém még most nekem
 Szokatlan mind e fény, e zaj,
 Ez emberáradat, e halk moraj,
 Mely folyton zúg, el soh'se hallgat,
 Tőle a szív, az elme lankad ;
 Ne vedd ezt nénikém zokon,
 Majd később bizton megszokom.
 Azért panaszra nincs okom,
 Oly sok kitüntetés miként ma este
 Még soh'se ért ;
 De lásd, azért
 Kedvesb nekem az otthon szűk világa,
 A méla csendü kert magánya.
 Mi jó volt hozzám a véletlen,
 Hogy annyi idegen és ismeretlen
 Között, egy jó baráttra is lelék,
 Kivel kedvem szerint beszélheték

Minden felől, mi most a távol
Ködén át, fényesen felém világol . . . »
Donka hallgat — csak alig leküzdve
A feltoluló érzelmek raját,
Mig nénje, szőke, lágy haját
Gyöngéden simogatja. — «Magam is
Vidámnak véltelek, te kis hamis,
Sőt azt is észre vettem,
Hogy Pállal már ti ketten
Egymást mily jól megértitek.»
«Hisz édes néni, őt, miként tudod,
Gyerekkoromtól fogva ismerem,
Lapdázott, lepkét üzött ő velem,
Erdőn, mezőn együtt barangolánk,
Ha nap sütött, ha zápor hullt reánk.
Igaz, mióta nagy leánynyá lettem,
A régi pajtást majdnem elfeledtem,
Külföldön járt sokat, s csak néha napján
Vezette kis tanyánk felé az útja,
S midőn most véle összejöttem újra
Az idegen tömeg között,
Szívembe honi táj fuvalma
S oly lágy-meleg sugár szökött.» »
E nem remélt beszédet hallván,
Derült mosoly fut át a néni arcán ;
«Jer csak közel, te édes, kicsi lányom,
Hadd sugom meg, milyen örömmel látom,
Hogy Pál iránt ezt a vonzalmat érzed —
Igy jobb, ha már a többit is megérted :
Pál régesrég forrón szeret,
S már meg is kérte kezedet.
De jó anyád s apád úgy vélték,
Jövődöt addig el nem döntheted,
Amig nem ismered az életet. —
Azért küldének a városba fel.
Legyen meg itten minden kedvtelésed
S farsang multával majd az eljegyzésed.
Ez a reményük, ez a szívük vágya ;
S ha engem kérdezel anyád helyett,
Tőlem se nyerhetsz más feleletet,
Mint azt : hogy Pált kívánom férjedül,

Mert benne minden egyesül.
 Mi biztos boldogságot nyújt neked.
 Az emberáradatban nézz körül,
 Találsz-e egyet, aki oly nemes,
 Akit szeretned inkább érdemes,
 Kinél együtt van szív, vagyon és elme
 S van-e, ki téged forróbban szeretne?
 Nem képzelem, hogy a sok csacska
 Huszártiszt, s divatos uracska
 Pálnál te néked jobban tetszenék.
 Kérdezd meg hát kis szívedet,
 S ha szíved sugja, hogy őt szereted,
 Miért várnál tovább, ha már most
 Megadhatod a boldogító választ? —
 « Minden úgy meglep, édes nénikém —
 Nagy lány alig — s már férjhez menjek én? —
 Eddig szívemnek csak sejtelve volt,
 Benn édes ábránd, méla csend honolt,
 Szép álmokból szövött lágy takaró
 Borult reá — és íme a való
 Élettel immár szembe néztek?
 De tán ezt rendelé a végzet
 Visszaadva jó barátomat.
 Mi szüleimnek boldogságot ad
 S mit néni is kíván — akar,
 Biztosan csak javamra van.
 S a dolgot bármikép hányom, vetem,
 Csak az lehet az én feleletem:
 Hogy Pált választom, hogy Pált szeretem! »

III.

Még nincs melegje, fénye,
 Virágot nem fakaszt,
 De dalra felmosolyg már
 Az ébredő tavasz.
 A lány szívét dagasztja
 Ezernyi érzelem —
 Vágy, álom, édes ábránd —
 Ez tán a szerelem? —

Talány saját magának,
 Hol víg, hol szomorú — —
 Hogy illik majd fejére
 A myrtus koszorú? . . .
 A menyasszonyi fátyol,
 Mint édes sejtelem
 Lebeg előtte lágyan —
 Ez tán a szerelem? —

Szabad a vőlegénynek
 Forrón ölelni át
 S szorítani magához
 Hajlékony derekát,
 Sőt piczi piros ajkán
 A csók is megterem —
 De nincs melegje, lángja —
 Ez nem a szerelem.

IV.

Kurta téli napnak
 Fénye elveszőben,
 Virágillat, ábránd
 Rezg a levegőben.

Hattyupihés öltöny
 Fodrait kitarja,
 Karsu ifjú lánykát
 Öltözésre várja.

Karsu ifjú lányka
 A legelső bálon —
 Olyan mint egy édes
 Rózsaszínű álom.

V.

Ragyog a csillár,
 A zene csendül,
 Víg tánczra perdül
 Sok ifjú pár.

Sok édes ajkon
 Mosoly fakad,
 A szív hevül,
 Feszül, dagad.
 Minden rajong,
 Minden örül;
 Köröskörül
 Csak fény és mámor
 S ím halk szárnyuhogással
 Az ifju Ámor
 A termen átröpül,
 Mézes nyilát,
 Mérges nyilát
 Tartván magasra — —
 — Szép szóke lány
 Vigyázz magadra! —

S Amor kutatva
 Szétttekint
 A kéjt, a kint
 Mit nyíla rejt
 Vajh kinek adja?
 Azon csügg gondolatja.
 «Nyilamnak, — ugymond —
 Itt szabad a tér,
 De a sok apró
 Szúrás mit ér —
 Mért ejtsek annyi
 Kicsiny sebet,
 Mely vérzik, fáj ma,
 És holnap béheged.
 Jaj annak, kit ma
 Nyilam talál —
 Jobb volna néki
 A hideg halál.»

S kutat, keres tovább,
 Feszítve ijja, —
 Hiszi, hogy rá talált
 S kevés a hijja,

Hogy hirtelen nem czéloz,
Hogy nem sebez —
De ismét késik,
— Nem! még sem ez! —
Amott a bájos
Ifju gyermek
Jobb czélpont lenne
A fegyvernek,
Szép miként a
Mosolygó hajnal,
Vállára omló
Szőke hajjal;
Fehér ruhája
Ugy illik rája,
Tudatlan még,
S derült közönynyel
Játszik vidáman
Mosolylyal, könnynyel.
Csak álom néki
Még most az élet —
Mily bájos lesz,
Ha majd fölébred! — —
Egy ifju tisztnek karján
Épp a keringőt lejt,
S ez ámult pillantását
Rajt felejt.
A két tekintet
Egymásba mélyed,
Egyikbe látni
A sötét éjet,
Derült a másik,
Miként az ég —
Vidám, felhőtlen
S oly tiszta kék!

A pajkos Ámor mindezt
Mosolygva látja — —
S mézes nyilát,
Mérget nyilát
A lány szívébe mártja.

VI.

Éjfél mult — a táncznak
Vége egyelőre,
Vágyódik mindenki
Egy kis pihenőre.
Dúsan feldisztított
Szép, terített asztal
Kinál italt, ételt,
Nyájasan marasztal.

A sok tüzes táncztól
Ilonka is bágyadt,
A terem zajából
Ő is ide vágyott;
Itt kevesebb zajgás,
Csendesebb vigság van,
Olyan jó itt lenni,
Mint a mennyországban.

Helyet alig foglalt
Vőlegénye mellett,
Másik oldalánál
Erő is ott termett,
Az a halvány arcú
Fiatal, sugár tiszt,
Akire úgy illik
Az arany huszárdísz.

S ki, mióta Pál ur
Bemutatta néki,
Szüntelenül ott van,
Szüntelenül nézi,
Mellette van mindig,
Akárcsak az árnyék
S vacsora utáni
Édes tánczra vár még.

Nézi, nézi folyvást ; —
S oly bűvös világot,
Mint e szép szemekben
A lány, soh'se látott, —

Mintha meseország
Legeslegszebb álma
Ebben a két szemben
Valóságra válna.

Pál ur szerelmesen
Suttogja: «Ilonkám!» —
A lány összerezzen —
Majd kábultan, lomhán
Mintha mást keresne
Tekintete, nem Pált, —
Emeli reája
Azt a fényes szempárt.

Hogy máskor oly élénk
Vidor kis arája
Most olyan szokatlan
Pillantást vet rája,
Azt a percz hevében
Meg se látja Pál ur —
Néki e két szemben
A mennyország tárul.

VII.

Hol volt, hol nem — volt egyszer
Egy édes kis leány,
Ki mindig úgy sovárgott
A zöld erdők után.

Szerette a tavasznak
Virágos szőnyegét,
A télnek vihartépett
Szabad, felhős egét.

S egyszer csak elfeledte
A hímes réteket,
S nagyon is megszerette
A fényes termeket.

Most csak termek zajába,
Bálba kívánczik —
Mért? — mert egy szép huszárral
Csak ott találkozik.

VIII.

Már sok — sok bálban,
Ki tudná hányban,
Suhantak tova ketten
Boldog önfeledten
A zajgó sokaság közt
Ki ügyel rájuk —
S ha kábitó zsivajba
Elvegyül beszédjük,
A suttogott, halk szókat
Ki kérdi tőlük? —

A táncz tüzes hevében
Az ifju tiszt Ilonkát
Forrón magához vonja,
Karját köréje fonja;
Fekete szemének
Perzselő sugára
Rátapad a lánynak
Hófehér nyakára.
Szinte érzi keblén
A lány szívverését,
Sejti a kis szívnek
Lázás ébredését.
S amig Ilonka küzd
Az érzelmek rajával
A tiszt csak nézi — nézi —
Nem bír, nem bír magával.
«Szeretlek, szép virágom,
Te földi mennyországom —
Szeretlek, oh mióta?
Talán öröktől óta.
Te vagy szívemnek álma,
Te vagy szívemnek vágya,
Te vágy sugárzó fénye,

Tündöklő, szép reménye ;
 Te vagy a rózsaszínű
 Hajnal hasadása,
 Te vagy a kikeletnek
 Bimbófakadása.
 Mondd, oh mondd, megérted-e,
 Amit szívem érez —
 Mondd, viszont szeretsz-e
 Te egyetlen édes ? » —

A lány még szorosbban
 Simul oda hozzám —
 — Ne tűnj — ne tűnj el percz még,
 Mely ilyen üdvöt hoztál ! —
 A feje zúg, szédül,
 Szíve zajong, reszket,
 Majd vonagló ajkkal
 Alig suttogva — halkkal
 Rebegi : « « Szeretlek ! » » — —

IX.

Csipkefüggönyös, kicsiny szobába
 Bekandikál az első napsugár,
 Kíváncsian akar ott leskelődni,
 Hogy szép lakója ébren van-e már ?
 Hogyan ? — Plonka még báliruhába'
 És érintetlen lágy, hullámos ágya —
 A táncz után le sem pihenve még
 S orczája egyre rózsapírban ég.

A szeme felragyog — s úgy látja mintha
 Új fényözönben úsznék a világ,
 És lenne kikelet — derült, mosolygó,
 Habár nem zöldel fű, nem nyit virág.
 Vagy régi minden, s csak az ő szívébe,
 Lopódzott eddig ismeretlen fény be,
 Mely köröskörül hinti sugarát
 És mindennek új színt, új képet ad.

S a szíve lüktet bátor dobbanással,
Amint e fényes, új világra néz,
Csodálatos erőt érez magában,
Erőt, mely küzdelemre, tette kész.
Nem gyermek már, kit kedve szerint hánya
Ábrándok, álmok felcsapó hulláma,
Már nem a habozó leányka ő —
Önérzetében bátor, büszke nő.

Ködös álomba ringatá az élet
Mindeddig, de most itt az ébredés,
Mely sűrű fátyolt oszlat el szeméről
S elötte áll a kínos tévedés :
Hisz' Pált csupán baráti érzelemmel
Szerette ő, de soha szerelemmel,
S anélkül férjhez menni nem lehet —
Most tudja, érti ezt, midőn szeret.

S ez a tudat, nem hagyva percznyi kételyt,
Gyors tette készíti és tollat ragad,
És ír, csak ír, ahogy szíve sugallja,
Ahogy a lelke mélyiből fakad.
Bár fáj nagyon, amint a sebet ejti,
Mert tudja jól, hogy Pál őt nem felejtí,
De bátorságot ad neki s vigaszt,
Hogy ez az út az egyenes, igaz !

Mire a néni dél felé fölébred,
Elment immár Ilonka levele,
S a tettel szembe' nincsen már hatalma —
Bár így a küzdés nehezebb vele.
Amint megtudja, hogy a terve,
A melyről azt hívé hogy meg van nyerve,
Dugába dőlt — szeme haragban ég,
Ahogy huga nem látta soha még.

«Ha megtevéd ezt, szerencsétlen gyermek,
Ugy szánlak én, mert nincs helyén eszed,
Mindeddig engedelmes, csaknem félénk —
A bátorságot most honnét veszed ?

Engem ugyan a szende kis libácska
 Jó könnyű szerrel megcsala, kijátsza,
 Fel alig fogható, miként szövött
 Ily oktalan regényt hátam mögött.»

Majd esdekel hugához: térjen észre
 Tán megkísérti, Pálnak írja ő;
 «Mit vétkeztél iránta gyermekésszel
 Tán megbocsátja, s minden rendbe jó.»
 ««Hiába ír, felel a lány, mert ebben
 Rendelkezni magammal nem hagyok,
 Megfontolt öntudattal cselekedtem, —
 A minek tart, már gyermek nem vagyok!»»

Tán elfeledted, kezdi nénje újra,
 E megvetett frigy nagy előnyeit,
 A melyről azt reméltük, hogy számodra
 Utat oly biztos, szép jövőre nyit; —
 Ne hidd, hogy ily vagyontalan leányra
 Még több ily fényes alkalom is várna,
 Vagy azt hiszed, hogy az a léha Ernő
 Érted talán most menten eljő? —

Ily szép reménynyel magadat ne áltasd,
 Ő is szegény, s téged el nem vehet; »
 ««E gondolat nem is vezérelt engem,
 Midőn felbontám eljegyzésemet,
 Egy hű szívet, vagyont, jövőt elvetni,
 Megengedem, talán ez esztelenség,
 De más szeretve, Pál nejévé lennem —
 Előttem, néni, ez már *becstelenség!*»»

X.

Ha mosolyog a szép világ,
 Ragyogva nyit neked virág —
 Nem nézed szívesebben,
 Mintha szobádba rebben
 Egy édes kis levél,
 Imádott nő keze írása,
 A szíve tükre, lelke mása

A szárnyait még ki se bontja,
 Reád már édes mézit ontja,
 Tekintve rája, — megszülemlék
 Szivedben annyi boldog emlék :
 A csillár bágyadt fényiben
 A lágyan suttogott «igen»,
 A láz sugalta, röpke szók,
 Az első, édes szízi csók —
 Azóta százszor sokszorozva . . .
 Ezt mind, mind visszahozza
 Egy tűnő pillanatra
 A földre édent adva
 A kis levél.

De ha kibontva szárnyát,
 Öröm se, fény se vár rád
 Csak bús nyomasztó árnyát
 Borítja rád a kis levél —
 Attól fogva a világot
 Mindig komor sötétnek látod,
 Ami szivednek üdve volt
 Örökre, mindörökre holt. —
 S mint suhogó sötét madár
 Folyton követ, — nyomodba jár,
 Veled elnyugszik s újra kél
 A bánat, melyet lenge szárnyán
 Hozott neked egy kis levél.

XI.

«Régen epedve várlak én,
 S hogy el se jössz, már azt hívém,
 Oly szép pedig e téli táj,
 S tükörsimá a jéglapály.
 Így édes, így, add kis kezed,
 Ne félj, karom bizton vezet;
 Mi szép lehetne így az élet,
 Halkan suhanva át te véled,
 El nem szakadva, nem, soha — —
 Így, így röpülünk csak tova!» —

Honka szól: «Mi boldog érzet;
Valami lágy, csodás ígézet
Elmém s szívem lekötve tartja,
Elnyugszik fájó gondolatja.
De nem lehet így elméláznom
E csöndes, édes, boldog álmon —
Beszélnem kell veled, e végre
Jövék csupán ma ki a jégre;
Bár szólni véled tiltva van nekem,
S ha e tilalmat megszegem,
Azért teszem, hogy bucsuzóra
Mienk legyen e röpke óra;
Aztán utunk ketté szakad,
Ismerni egymást többé nem szabad.
Szerény kis otthonom határa
Felé visz útam nemsokára.» —
«Honka, ebből szót sem értek,
Vajh mi lehet a súlyos vétek,
A vád, melyet szememre vetnek?»
«Az, hogy szeretsz, s viszont szeretlek,
És hogy szerelmem arra készített,
Amit szívem bilincsként érzett,
Fölbontani az eljegyzésem,
Mit néném nem bocsát meg nékem,
Kétségbeesve mond le Pálrul
És ez a vétkem — te rád hárul.»
Az ifju tiszt, e vádat hallva,
Mint szunnyadásból fölzavarva,
Szívének benső hangja rezdül,
Arczán sötét pír fut keresztül.
A vétkét immár tudja, érzi,
S a nénit teljesen megérti.
«Honka, — s lágyan nézi őt, —
Hogy elvetél ily szép jövőt,
Nem jól tevéd; — de az enyém
Volt e hiba, aki szegény
Létemre nőül nem vehetlek,
Miért vallám be, hogy szeretlek! —
Legyőzni nem bírám magam,
Pedig már másutt köt szavam;
Igaz ugyan, hogy az apám

Erőszakolta csak reám,
S vetett szemet a gazdag lányra,
Kitől megmentésünket várja.
De most te benned drágább kincset
Lelék, s lerázom e bilincset !»
Szól szerelemmel, szenvedélylyel ;
Majd meg fölébred benn a kétely,
Fél, hogy amit ígér, akar,
Nem megy se könnyen, se hamar,
Minden oly bonyolult, s kivált
Anyagi helyzetük zilált ;
Gondolkodik, — majd ismét halkkal
Beszél a lányhoz ; — égő ajkkal
Kérdi : erős-e a szerelme ?
Várni reá van-e türelme ?
Egy évig csak, e kis idő
Alatt majd minden rendbe jó ;
És kéri, amit szólott itt ma
Legyen csupán kettőjük titka.
Egy suttogott halk lehelet
A boldog édes felelet — —
«Ugy hát e nap évfordulója
Hozzád vezet ; — oh boldog óra,
A melyben vőlegényed várod,
Lágy karjaid elébe tárod» — —
Hallgat a tiszt, a lány se szól,
Csak néha — néha ajkiról
Imaszerü, halk sóhaj lebben,
Egész szíve ott reszket ebben. —
Aztán csak siklanak tova —
Nem kérdezik miért — hova ?
Csak el a fehér semmiségbe
— Oh, bár ne lenne soh'se vége ! —
Köröskörül nagy pelyhekben havaz —
Mit bánják ők a dermesztő telet ?
Van a szivükbe' fényes, sugaras,
Megrészegítő édes kikelet !

XII.

1.

«Édes otthon, amikor én
Elbucsuztam tőled,
Akkor is ily fehér lepel
Födte a tetődöt.

Már azóta év meg hónap
Úgy szállt el fölötted,
Mint az álom — s tél viharja
Zúg megint körötted.

Ne félj, én a kikelettel
Összetalálkoztam
Utamon — és tőle néked
Izenetet hoztam.

Azt üzente : lesz öröm itt,
Milyet soh'se értél,
Milyet legszebb álmaidban
Sohasem reméltél.

S legragyogóbb sugarát, mely
Fönn gyúlt ki a mennybe,
Hírhözónak ideadta
Szerelmes szívembe.» —

2.

«Anyai szív, anyai szív,
Dehogy van nyugalmad,
Bármennyi az örömrészed,
Több az aggodalmad.

Pál s Ilonka házassága
Volt életem álma —
S ím az álom búbánatra,
Csalódásra válva.

Talány nékem a leányom,
Szívem őt nem érti,
S hogyha kérdek, holmi kurta
Felelettel tér ki.

Nem szomorú, meg is szépült,
Szeme fényesebb lett,
De a kis lány, aki elment,
Nem tért vissza többet.

Anyai szív, anyai szív,
Dehogy van nyugalmad,
Bármennyi az örömrészed,
Több az aggodalmad.»

3.

Teremts bár a szivedben, ifjú lány
Ábrándvilágot,
De meg ne vesd az úton nyíló
Kicsiny virágot.

Mit máskor üdvözlöttél boldogan,
Vidám örömmel —
Most mért haladsz némán mellette el,
Hideg közönnyel?

Miért huzódnak félve tőled el
A kis testvérek?
Mért nincs számukra rózsás ajkadon
Mosoly vagy ének?

Egy vágnak élsz csupán, egy gondolat
Tart fogva téged — —
S ezért a többbit elfeledni mind
Be kár te néked!

4.

«Csörögj lármás zuhajjal
Vidám patak,
Daloljatok csattogva
Kis madarak, —

Hogy senki meg ne hallja,
 Ha én lehelve titkon
 Sűgom az esti szélnek
 Édes, sovárgó titkom.
 Anyácska meg ne hallja
 Az én izenetem,
 Mit szellő szárnyon küldök
 Te néked kedvesem ;
 Csattogjatok madárcák,
 Vidám patak csörögj,
 Omolj zuhogva zápor ,
 Villámló ég dörögj, —
 Hogy senki meg ne hallja,
 Ha víg, ujjongó dalba
 Öntve a szívemet
 Kidallom a világba :
 — Szeret — szeret! —
 Szeret!»

5.

«Szép a nyárnak, szép a nyárnak
 Perzselő sugára,
 De még sokkal szebb a télnek
 Hófehér ruhája.

Nyári éjen egymagamba'
 Álmodom — sovárgok —
 Hóeséskor teljesednek
 Mind az édes álmok.

Csilingelve jó a farsang
 Danával, zenével —
 Avval jön majd, avval jön majd
 A kedvesem értem.»

XIII.

Dermedten szunnyad ismét a világ
 Nehéz, fehér halotti takaróban ;
 Benn tűz lobog vígan a kandallóban,

S köröskörül
 Vidáman ül
 A család nagyja, apraja,
 Kaczagva holmi semmiség felett; —
 Rege amott — egy tréfa itt —
 Könnyen kijátszák ök a zord telet.
 Apa pipázgat, száll a füst a légbe,
 Mellette ül jóságos felesége,
 Ki, hogy folyvást derült, vidám a lánya,
 Az elszalasztott szerencsét se bánja,
 Sőt — bár nem is merné magának
 Bevallani, titkon örül,
 Hogy édes kincsét, ifju lányát
 Megtarthatá maga körül,
 Ilonka, ablakánál ülve
 Varrásába van elmerülve,
 Ki tudja mennyi édes gondolattal
 Van e himzés tele,
 Mily sok reményt, sok boldog álmot
 Szőtt, varrt bele?
 Majd lopva kitekint a tájra,
 Mintha csak valakit várna,
 De nem — hisz két nap van még hátra;
 Mint késik az a vágyott óra,
 A boldog nap évfordulója
 Ha himzés köti le, ha más dolog,
 Elméje mind csak a körül forog.
 Most hirtelen csilingelés
 Hallatszik — s mielőtt kinéz
 Szívéhe' kap boldog-ijedten
 Kis szán fordult be — melybe ketten
 Ülnek, jól ismert két alak,
 Jöttükre a falusi lak
 Még jobban reng csevet s kacajtól,
 Csak alig hallja meg a zajtól
 Kiki saját szavát;
 Kifogyhatatlanok a jó szomszédok,
 Egy névnap, bál-nekik elég ok,
 Hogy róla összehordjanak
 Hetet, havat.

Kérdik Ilonkát: mért nem megyen bálba?
 Hisz itt a farsang, itt van már javába', —
 A lány felel: «Mulatságból egészen
 Kivettem már a mult télen a részem,
 Annak hiányát én nem érzem,
 Jobb nékem itt, e csendes kis tanyán.»
 A vendég szól: «Bizony ahány
 A lányka, mind más, mind talány.
 Az én kis Annám, hej nem így beszél,
 Az csak a bálnak, mulatságnak él,
 Falun egy csöppet sem szeret,
 Nem tölt itt egyetlen telet.
 S azt írja, az idén meg éppen
 Tavasz lesz mire haza jó,
 Mert egyik városi, előkelő
 Barátnéja meghiyta esküvőre.
 A gazdag, ifju szép leány
 Nem volt udvarlók s kérőknek híján,
 De mind közül egy szép, szegény huszártiszt
 Nyeré leginkább meg kegyét,
 S neki adá szivét, kezét.
 Mondják már régen folyt erről beszéd,
 De a szép Ernő egyszer elhagyá
 Valaki másnak kedviért —
 Majd bűnbánólag visszatért. — »
 S beszél, beszél a vendég még tovább,
 Ajkán a szó mind szaporább —
 De már Ilonka azt nem hallja, —
 Szemét a havas távolba mereszti —
 Mi az, ami szivét, agyát dermeszti?

Leszállt azonba' már az esthomály,
 S nem látja senki hogy a lány
 Mily mozdulatlan s halott-halovány.
 A vendégek eltávozásának végre,
 A háziasszony őket kikisérte,
 Majd visszajő — kigyúl a lámpafény
 S meglátja lányát régi helyén állva,
 Fehéren, némán, mintegy kővé válva;
 «Ilonka, szólj, az Istenért
 Mi bajod van, mondd el, mi ért?»

De nem jó hang a sápadt ajkra, —
 Majd meg a karjait kitárja
 S a gyermekét keblére zárja,
 Melengeti őt forró csókkal,
 Beszél neki hízolgó szókkal,
 Gyerekkori halk éneket dalol —
 Enyhülni kezd már a nagy fájdalom,
 Rezdül a megdermedt kebel,
 Belőle sóhaj lebben el.
 Majd megered a könnyek árja
 És lelket rázó zokogásba'
 Szakgatottan tör elő
 Ilonka vallomása.

XIV.

Végső erőlködéssel
 Berzenkedik a tél —
 Már suhogtatja szárnyát
 A langyos déli szél.

Hatalmas, fényes herczeg
 Küldé mint hírvivőt,
 Hogy minden ünnepelje
 A majdan érkezőt.

Fölszabadit a csókja
 Csermelyt, folyót, tavat,
 Lehével bérczen, völgyön
 Olvaszt jeget, havat.

A herczeg nemsokára
 Maga is itt terem
 S egész világra fényárt
 Sugároz hirtelen.

Ezer káprázó színben
 Pompázik csábruhája,
 Vakító napsugárból
 Van fénylő koronája.

Erdők mogorva fáit
Előtte meghajolnak,
Az ébredő madárcák
Neki versenyt dalolnak.

S felöltve nagy sietve
Szép tarka köntösét,
Bódító illatmámort
Lehel a kert — a rét.

És hogyha lelked mélyén
Egy dal rejtőzve él,
E dal onnan kipattan
S ujjongva szárnyra kél.

Nekem is a szivembe'
Ugy rezdül valami —
Én is szeretnék ilyen
Dalt, csengőn dallani.

De nékem siratnom kell
Egy beteg gyermeket —
Kinek szerelmi búban
A szíve megreped.

XV.

1.

Látván a kis virágot
Mily sorvadó — beteg,
Szólék: ki küldte téged
Dermesztő fürgeteg,
Hogy bimbájában megtépd
A kikelet virágát,
S fagyos lehelleteddel
Elűzzed édes álmát?
És tégedet ki küldte
Erre a szép világra,
Égő mély fájdalomnak

Hervasztó lángsugára,
 Amely az ifju szívet
 Halálra tépi, marja?
 Mi szép volna az élet,
 Ha fájdalom viharja,
 Ha förgeteg nem volna —
 S örök vidám mosolyba'
 Ragyogna a világ —
 Nem volna sem beteg szív,
 Sem törött virág! —

Suhog a szél — az égre
 Sötét felhő vonul —
 A távol messzeségbe'
 Egy csillag fut — lehull. —

Halandó — térdre hullva
 Érintsd a föld porát,
 S köszöntsd lehajtott fővel
 Az ég s a föld urát —
 Mert minden tőle jó,
 A bú, öröm, a fájdalom,
 A jelen, a jövő.
 Ő küldi szenvedésedet,
 Ne kérdezd, hogy miért?
 Ha bátran elviselted azt,
 Majd megtudod mit ért?
 Rögös az út, nehéz az út,
 Az élet rabbilincs,
 De a leküzdött fájdalom
 Szívednek drága kincs;
 Óh, mert azé a pálma,
 Az a valódi hős,
 Ki tengerkín között is
 Szilárd marad, erős!

2.

«Zajgó tavaszi hangok
 Ne bántsatok!
 Oh, hagyjatok magamra,
 Beteg vagyok.

Nem is tudom mi lelte
 Az én szemem,
 Mindent oly gyászos színben
 Mutat nekem.

S a szívem az napestig
 Azt hajtja, sirja :
 Jobb volna, oh jobb volna
 Nekem a sirba'.

Tudom, tudom, mi lelte
 Szívem — szemem :
 Hogy csalfa, hűtelen lett
 A kedvesem !»

3.

«Hogyha hozzám,
 Hogyha hozzám
 Hűtlen lettél,
 Tudom én jól,
 Hogy te arról
 Nem tehetnél !

Tudom én jól,
 Hogy a szíved
 Értem érzett —
 De a sorsod,
 De az élet
 Másképp végzett.

Másé vagy bár, —
 De sohasem
 Feledlek én, —
 Mindörökké,
 Mindörökké
 Szeretlek én !»

4.

«Keblem viharzó tenger,
 Ár benn a fájdalom —
 S e zajgó áradatból
 Fakad könnyem — dalom.

S miként a tenger habja
Folyvást — folyvást szalad,
S bár széttörik a sziklán,
Soha ki nem apad. —

Szivemből is örökké
Panasz dal száll tova,
Szememből hull a könnyár —
De el nem fogy soha !

És mind, csak mind te hozzád
Röpülnek a dalok —
S a könnyek addig folynak,
Míg érted meghalok !»

5.

«Azt kérdem én : oh mondd meg,
Mondd végzetem :
Mit ér, mit ér az élet
Már énnekem ?

Mit ér, ha ébredést hoz
A szép tavasz ?
És nékem kis virágot
Már nem fakaszt. —

A szívem egy derengő
Sugárt keres —
De minden oly sötét lett —
Minden üres.

Csak egy van mi örökre
Enyém lehet,
Mit tőlem soha senki
El nem vehet :

Minden napon, a melyet
Ad végzetem,
A fájdalmat örökre
Viselhetem !»

6.

Épp úgy áll, mint hajdan
A falusi ház még,
Falán váltakoznak
Napsugár és árnyék;
Hol tavasz fuvalma
Suhan el fölötte,
Hol a tél viharja
Zúg, süvölt körötte. —
A régi családot
Védi a tetője —
De a régi vígság
Elszállott belőle.
Aki a szülőknek
Volt a szemefénye,
Az édes anyának
Legbüszkébb reménye,
Most beteg virágként
A fejét lehajtja,
Szinte fáj a szemnek
Megpihenni rajta.
A kicsinyek nőnek,
S nő az anya gondja,
A sok házi teher
Mind vállait nyomja;
Sok az egymagának,
S nincs aki megoszssa,
Mert aki tehetné,
Csak búját gondozza. —
Az apa esténkint
Maga elé bámul:
«Hej milyen mást hittem
Erről a leányrúl!» —
A kisebbek látva
A sok komoly arcot,
Künn folyik a játék,
Ott vívnek víg harcztot;
Itt benn a szobában
Mélyen kell hallgatni,

Nem szabad a kínos
Csendet háborgatni.

— — — — —
Vidám lak, mért lettél
Ily szomorú fogság?
Hova tűnt belőled
A régi boldogság?

XVI.

1.

Régi ismerős vagy, szép, városi fészek,
S látom, elkerültek változások, vészek;
A sok ismert tárgyat megkeresem rendre,
Minden úgy áll most is a megszokott rendbe'.
A néni is ott ül — arcza éppen olyan,
Amilyen volt régen, — jóságos mosolylyal,
Már az ő korában egynehány esztendő
Amely tova illant — számba sem veendő.
Vidáman tekintget a szép szőke lányra,
Kiben ráismerünk a mi Ilonkánkra;
Ott a régi báj még mindenegy vonásban,
De az arczon mégis oly nagy változás van!
Hiányzik az első ifjuság zománcza,
S a szem, amely egykor életkedvben játsza,
Nedves fényben úszik — pillantása bágyadt,
Nincs felvillanása — nem sugároz vágyat.
De azért a néni boldog — s csodaszámba
Veszi, hogy Ilonka végre is rászánta
Magát, hogy feljőjjön hozzá a városba.
Ezt az áldozatot szüleinek hozta,
Nehezére esett, — ő csak egymagába'
Szeret temetkezni örök bánatába.
De úgy kérte anyja, — a néni is irta,
S tőlük megtagadni ez óhajt nem birta.
S ím, hogy itt van ismét, szívét megrohanja
A sok régi emlék fölzudult viharja.
Könnyezve köszönti régi kis szobáját,
Fájdalomnak, üdvnek e kicsiny tanyáját.
A rég elmosódott, elfelejtett képek

Itt, e környezetben mind' eléje lépnek,
És magát napközben százszor is rajt kapja,
Hogy elébe tűnik Pálnak az alakja
S annak tudatára most először ébred,
Hogy tán néki szintén mind e hoszu évek
Olyan búsan teltek, mint saját magának,
Hiszen őt is érte ugyanaz a bánat.
S azóta csak Pálon csügg a gondolatja,
Vajh mit csinál, hol van? — A néni tudhatja —
Ugy se lészen nyugta, amig meg nem kérdi.
A néni készséggel elbeszéli néki,
Hogy a vidám ifju, akinek az élet
Bőven adott mindent, ki a zajgást, élvét
Azelőtt szerette — hogyan megváltozott,
Mióta egy kis lány szivére gyászt hozott.
Nem bírta elvesztett kedvesét feledni,
Nem hallá azóta senki őt nevetni;
Mindig magába zárt, komoly és hallgatag,
De a szónál többet s nagyobbbat mondanak
A tettei, melyek helyette beszélnek,
A melyek a hálás nép szívében élnek.
Annak lón barátja, igaz jótevője,
Ügyében, bajában lelkes szóvivője,
Soha sem lankadva — keserv és bú között;
Fájdalma nemesen, szépen gyümölcsözött.
Ilonka hallgatja — álmodozva néz szét,
Eltölti a lelkét bámulat és részvét, —
Majd szinte ijedten, fájón jut eszébe,
Hogy hiszen Ernőért visel gyászt szívébe',
Immár kétszeres gyászt, mert mondá a néni,
Hogy Ernő nem boldog, — a házasság néki
Únott bilincs, melyet szívesen lerázna:
Szüksége ne lenne neje vagyonára!
Ráadásul türi csak a feleséget,
Akinek pénzből telik a víg élet.
Szívébe nyilalnak e szók Ilonkának,
Dehogy hiszi ő el ezt a kemény vádat,
Dehogy hiszi — bármit mond a világ szája,
Ha neje nem boldog — a saját hibája.

2.

A néni s Ilonka társaságba járnak
 Most is úgy mint régen, s a szép szőke lánynak
 Sok a bámulója, tánczosa, lovagja,
 De Ilonkát mindez jéghidegen hagyja.
 Egyszer, amint körül sétál a teremben,
 Egy magas alakkal találkozik szemben,
 Megdöbbenve néz rá — eláll szívverése —
 — Lehetséges volna? — Szent ég! Mégse, mégse!
 Ámde ismerősként tekint rá, nem tér ki
 Ez a szélesvállu csinos, meglett férfi; —
 — Ez a sötét szempár, ezek a vonások
 Mind, mind az övéi, — mégis oh, de mások!
 Hova lett a könnyed, ifju, sugár alak?
 Mért az a hideg fény ott a pillák alatt? —
 Sebes gondolatját eddig alig szőtte,
 Ime már a férfi meghajol előtte,
 S vontatva szól hozzá pár szót, a milyennel
 Ismerőst köszöntünk közönyös illemmel,
 Aztán tova lépked — lássa bár akárki —
 Kész a véleménye: igazi világfi!
 Ilonka is tovább megy lovagja karján,
 Ki őt mulattatni mindenképp akarván,
 Enyelegve így szól: «Ne legyen ily bátor
 Ez a szerelemben ügyes gladiátor,
 Vigyázzon magára, Ernő veszedelmes,
 Belé asszony, leány egyaránt szerelmes,
 Mert nagyon ért ahhoz, hogy a nőkre hasson;
 Jelszava e három: kártya, ló, és asszony;
 Nézze, a kis barna mily epedve várja,
 Az est választottja ő lesz bizonyára.» —
 Ilonka megdermed. — Ez, tehát ez lenne
 Szívének bálványa, szívének szerelme?
 Aki bár iránta hűtlen volt és csalfa,
 Dehogy hitte mégis, hogy ily léha fajta.
 Szerette, s magában mentegette folyvást,
 Emelt a szívében neki szentelt oltárt,
 S azt hívé, bár rája nem érdemelt kint hoz,
 Hü marad legalább ahhoz a másikhöz.

Mindennél jobban fáj most e vesztett ábránd :
 Porba dőlten látja az imádott bálványt
 S érzi, hogy szívének ez a régi hurja
 Immár soha többé nem rezdülhet újra,
 Mert íme egynéhány kegyetlen perc alatt
 Feszült — feszült sajgón — s zokogva megszakadt !

3.

Bál után Ilonka fekszik puha ágyon,
 Fáradt bár, de nem jó a szemére álom,
 Hogy tudna pihenni? Nyugodni nem hagyja
 Százfelé kavargó fájó gondolatja.
 Majd az Ernő képe jelen meg előtte,
 Majd a mult emléki suhognak körötte.
 Bánja tavaszának elhervadt virágát,
 Eltékozlott, elszállt, tétlen ifjuságát,
 Most, hogy kezdi látni, mily rövid az élet,
 Szinte vissza sírnak az elveszett évek !
 S mind csak arra gondol mit a nénje mondott
 Néki Pálról, aki bánatot, bút, gondot
 Nemesre használt föl, munkába temetett —
 S ő maga azalatt, ő mit tőn e helyett? —
 A kis távol otthont maga előtt látja,
 Érzi, mivé tette azt az ő hibája ;
 Mennyi tér lett volna ott hasznosra, jóra,
 Segítő munkára, földerítő szóra.
 S im ez évekből csak égető megbánás
 Marad néki részül, s örök szemrehányás.
 De a sok esztendő mit jövője hozhat,
 Jóvá teszi tán még az elmulasztottat !
 Reggel bekopogtat nénje szobájába
 Mosolyogva — sirva borul a nyakába :
 Engedj néni, engedj tüstént haza mennem,
 Sokat, oh be sokat kell ott jóvá tennem !

XVII.

«Téli erdő,
Csöndes erdő,
Lombjavesztett,
Hangtalan —
Télnek álma,
Télnek átka,
Tél fuvalma
Rajta van.

Mégis képe
Csupa béke,
Ugy megnyugszik
Rajt a szem!
Ködhomályba,
Méla árnya
Édes enyhet
Ad nekem!

Künn morajlik,
Forr az élet,
Váltva adva
Üdvre kint —
Itt ellankad,
Itt elhallgat
Ami zajlott
Odakint.

S mint egy fátyol
Eltakarva
Ami lázong,
Ami fáj —
Száll szívemre
Ez az enyhe
Édes — szürke
Ködhomály! — —»

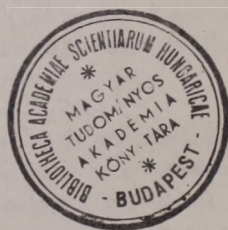
XVIII.

Korábban jött meg otthonába
 Ilonka, mint családja várta.
 Alig ismertek rá a jó szülők,
 Szeme derült volt, szinte fénylett,
 Arcza a régi pírban égett ;
 Övéit forrón ölelte magához,
 Majd oda simult az édes anyához,
 Gondteljes arczát lágyan simogatta ;
 Aztán öcséit sorra csókolgatta,
 Majd futkosott velük, enyelgett, játszott
 S oly ifjunak, oly elégültnek látszott.
 S mit tőle senki réges-rég nem hallott,
 Egy lágyan csengő édes dalt is dallott ;
 Nagynak, kicsinynek a kedvét kereste,
 Apjának gondolatját is elleste,
 S a terhet, gondot,
 Sok házi dolgot,
 Mely eddig jó anyjára nehezült,
 Magára vette észrevétlenül.
 S lassankint vissza tértek
 Mind, mind a régi képek —
 Ah, mindnyájuknak oly kedvesek, szépek !

Egy lámpafényes téli estvén
 A tűz víg pattogását lesvén,
 Mindnyája ül
 A kandalló körül ;
 Az édes anya szeme könnytől nedves :
 «Csakhogy visszatért a kedves
 Kis lányom, aki egyszer régen
 Elment hazulról, bút szerze nékem.
 Azóta mindig jaj, de vártam,
 Utánna mindig, jaj, de vágytam,
 Mig nagysokára, végre, végre —
 A jó Istennek hála érte,
 Im visszatért az én kis lányom,
 Kinek mint nyitott könyvben
 Olvashatok szívébe' könnyen.

Már nincs is annyi búja, gondja,
Mióta édes anyjának elmondja
Mi szívét bántja, szívét nyomja.»

Ilonka mindent elbeszélé,
Mi a városban történt véle —
Semmit de semmit el nem rejtve —
S amint a Pál nevét kiejtve
Arczába vérhullám szökött —
Az édes anyának szívébe
Egy boldog sejtés költözött.
A jelen ködén messze át lát —
És szövi — szövi boldog álmát. —

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 10310. / 1952. sz.